UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY
AT URBANA-CHAMPAIGN
STACKS

Digitized by the Internet Archive
in 2025 with funding from
University of Illinois Urbana-Champaign

https://archive.org/details/vorbireasiscrier01scra

J 31-84

VORBIREA ŞI SCRIEREA ROMÂNEASCĂ

STUDIU INTRODUCTIV
ÎN FILOZOFIA LIMBII

I

Gramatică
Ortografie
Punctuaţie

DE

G. D. SCRABA

Motto: *Filozofia limbii este pavăza naţionalităţii.*

BUCUREŞTI

Editura Librăriei SOCEC & Comp., Societate Anonimă

1926

Preţul Lei 40.—

VORBIREA ŞI SCRIEREA ROMÂNEASCĂ

STUDIU INTRODUCTIV
ÎN FILOZOFIA LIMBII

I

Gramatică
Ortografie
Punctuaţie

DE

G. D. SCRABA

Motto: *Filozofia limbii este pavăza naţionalităţii.*

BUCUREŞTI

Editura Librăriei SOCEC & Comp., Societate Anonimă

1926

69217.

10/VII 926/ 7. D Z

DIN PUBLICAȚIILE AUTORULUI:

La Sociologie par rapport à la Philosophie (epuizat).
La dialectique historique.
Revista de studii sociale, anul I și II (epuizat).
Starea socială a săteanului român.
Sociologie.
Religia și poezia (epuizat).
Suceava, studiu istoric (epuizat).
Viața popoarelor (epuizat).
Cărți de cetire (în colaborare).
Vasile Conta.
I. Eliade-Rădulescu.

459.5
Sc11v
v. 1

PREFAŢĂ

Filozof practic, Cicerone — în deosebire de filozofii vechi şi moderni — a căutat să tragă existenţa divinităţii din viaţa socială a popoarelor, prin această afirmare a lui: *„consensus omnium populorum probat deum esse“*.

Studiile ştiinţifice asupra istoriei religiunilor confirmă pentru timpurile de astăzi că toate popoarele au avut asupra noţiunii de divinitate o concepţie asemănătoare, chiar sub variantele mitloogice care ascund această noţiune.

Se poate spune însă: popoarele şi-au împrumutat concepţiile. Faptul este evident. Dar dacă aprofundăm cît de puţin chipul cum neamurile împrumută unele de la altele noţiunile, ideile, ne convingem de îndată că aceste împrumuturi îşi au rostul lor. Omul împrumută aceea de care are nevoe, ori cel puţin corespunde felului său de a simţi ori de a se manifesta.

Imprumuturile primesc apoi schimbări după felul de concepţie a diferitelor popoare ori după felul lor de viaţă. Dar, pe deasupra, fondul rămîne: *unitatea spirituală de concepţie a tuturor popoarelor asupra lumii date.*

Iar pentru că vorbirea este manifestarea materială a vieţii sufleteşti, pe baza afirmărilor de mai sus rezultă că vorbele nu fac decît să traducă în chip diferit pentru feluritele popoare aceleaşi noţiuni identice.

Se poate vorbi dar de o filozofie a limbii.

Filozofii, cum au fost Kant, Hegel și chiar oamenii de știință ca Humboldt au căutat s'o realizeze.

Puteau ei însă oare să renunțe la concepțiile lor metafizice ori științifice?

In orice caz nu au făcut-o, iar un studiu valabil asupra filozofiei limbii nu a căpătat un *„consensus omnium“*.

S'a spus atunci că o clasare a cuvintelor dintr'o limbă — mai bine zis a noțiunilor — nu e posibilă pentru că alta este limba poporului, alta a învățatului și alta a filozofului.

Poporul însă nu se prea amestecă în abstracțiuni, iar savanții și filozofii întrebuințează și limba poporului.

În interesul filozofiei și al sociologiei, m'am încercat să îndeplinesc această clasare — adînc convins că ea va arăta superioritatea limbii noastre — ponegrită de multe ori chiar de unii cari aveau datoria s'o apere.

Clasarea a ținut mai mult de un an, de zeci de ori refăcută în parte și în totul.

Nu voi lămuri aici de cît o singură dificultate, de o însemnătate cu totul mărginită. Cuvintele *vară* și *săptămînă*, de pildă, ca noțiuni de timp, le pusesem la un loc. Dar aceste două vorbe atrăgeau cu ele altele, care stricau toată clasarea; pentru că *vara* e un fenomen natural, *săptămîna* o convenție socială, de înțelegere între oameni. Deosebirea între viața naturală și cea utilitară; distincția dintre afecțiune, emoție și voință; dintre acțiune și activitate; dar mai cu seamă dintre existență și valoare, dintre viața naturală, cea activă și cea pasivă, etc. erau piedici greu de învins, neștiind de la început care anume pot fi cerințile limbii. Multe teorii personale ori pe care le admisesem de la alții, mi-au fost spulberate cu această ocazie. Limba era neertătoare pentru orice abatere de la legile ei, neștiute încă de mine.

Dar odată clasarea îndeplinită, am constatat cu surprindere, chiar pentru mine care ştiam cum m'a condus limba însăşi, că ea este cu totul unitară, şi că nici o altă clasare nu e posibilă, nu numai pentru limba românească, ci şi pentru oricare altă limbă din lume.

Limba, înfăţişînd în timp şi în spaţiu mintea şi simţirea omenirii întregi, nu poate fi mărginită la calapodul unii judecăţi individuale, ori cît de genială ar fi.

A conchide, cum au făcut unii gînditori că limba e un pròdus al naturii, un dar divin, o creare genială a omenirii, înseamnă a concepe o teorie, iar nu a vedea realitatea care e cu totul alta.

Limba a fost zămislită încetul cu încetul de omenire, sprijinindu-se şi servindu-se de metafore şi legende în vasta dramă a vieţii ce şi-a găsit întotdeauna ultimul refugiu în creerul omului.

Dar sensibilizarea acestei epopei vecinice s'a îndeplinit cu rost, prin cea mai strînsă logică a sforţării intelectuale — ce a scăpărat uneori poate o singură clipită — lăsînd în urmă-i *cuvîntul*: traducere adecvată a existenţii. Uitarea s'a întins apoi asupra sforţării intelectuale îndeplinite — vorba cu înţelesul ei însă a rămas, dar şi aceasta nu pentru a traduce aceea ce determină existenţa însăşi, ci numai aceea ce mulţumeşte utilitatea practică:

Constituirea de existenţă, materială şi spaţială; manifestarea de temporalitate şi de mişcare, au trecut în inconştient, deşi din ele a răsărit limba întreagă. Să lămurim. Cuvintele plastice: *nuc*, *cer*, *astăzi*, *curge*, în înţelesul lor profund destăinuesc determinările de existenţă arătate mai sus; ele indică însă şi anumite particularizări de valoare afectivă şi utilitară. Fiecare ştie ce este nucul utilitar, prea puţini îl pot clasa printre modalităţile de existenţă, şi aşa mai departe.

Aceasta nu înseamnă însă că acele cuvinte din limbă

au fost găsite prin o sforţare genială. Nu, dimpotrivă, nevoea practică a îndrumat pe om să-şi creeze valori, iar acele valori traduceau modalităţi de existenţă, care pentru el rămîneau învăluite de viaţa însăşi...

Aceasta o arată filozofia limbii, pe care o clasare a cuvintelor o evidenţiază.

Şi pentru că limba este ereditară, ea a rămas, s'a desvoltat, s'a perfecţionat, a depăşit formele trecătoare şi momentane.

Statuile templelor antice au dispărut unele fără urme, noţiunile au supraveţuit vecinic, în vestminte reînnoite şi diferite după feluritele neamuri de oameni.

Dacă între diferitele limbi există unele deosebiri în înţelesul pe care îl au cuvintele, ele sunt de aşa natură încît nu ating profunzimea existenţii.

Dar, pentru că fondul este şi rămîne acelaş, alături de unitatea gîndirii apare unitatea limbii; alături de unitatea limbii, unitatea formelor gramaticale.

Au avut mare dreptate acei care s'au silit să înlocuiască o stearpă analiză gramaticală care dăinueşte încă, printr'o analiză intelectuală. Scrierea de faţă e o încercare vădită, în această direcţiune.

Clasarea cuvintelor din limba românească, obiectul celii de a doua părţi a întroducerii în filozofia limbii romîne, va lămuri mai bine cele indicate aici; afirm anticipat însă că limba este mai stabilă în concepţiile ei chiar de cît matematicile care presupun totuş ipoteze, pe cînd limba prin înţelesul ei profund rămîne desăvîrşită, înscrisă pe arama existenţii [1]).

O dificultate de ultimul moment:

Care e ortografia limbii romîne?

Acea a Academiei? Academicianii cunoscători în

---

[1]) Partea a III-a a lucrării, un dicţionar care să grupeze şi să explice toate cuvintele din limbă —deşi în lucru asiduu — rămîne problematică...

ale limbii nu o întrebuinţează cu toţii. Ea pare decretată pentru alţii.

Academia a admis fonetismul, dar un fonetism particular care nu se potriveşte cu cerinţile limbii româneşti.

Academia nu arată cel puţin motivele care au îndemnat-o să scrie: *pentrucă, ceeace, cutoatecă*, vorbe care după accentul românesc, dacă ar alcătui cel puţin înţelesuri particulare, ar trebui citite: *pentrùcă, ceeàce, cutoàtecă*; pe cînd la fiecare din aceste componente avem în vorbire cîte două accente.

Canoanele academiei au şi contradicţii: *eu, iepure, chema, băieţi, baie, brâe.*

Ortografia trebue să isvorască şi ea din natura limbii [1]).

Inchei cu nestrămutata convingere că lucrarea aceasta va contribui la multe rectificări — cel puţin gramaticale — isgonind multe obscurităţi de idei, multă vorbărie, şi va da tinerimii mijlocul de a privi mai de aproape limba prin prisma adevărului.

Cu toţii avem nevoe de idei lămurite.

Să înlocuim dar pe cît mai mult basmele — în deosebi cele gramaticale.

Autorul.

22 Februarie 1926.

---

[1]) A trebuit astfel să mă ocup şi de această cercetare, care m'a nevoit apoi să mă interesez şi de gramatică. Aceasta a făcut ca lucrarea de faţă să servească drept introducere în Filozofia limbii.

Vorbirea şi scrierea românească.

INTRODUCERE

I. Limba şi manifestările ei. Filozofia şi ştiinţile limbii.

Felul propriu de înţelegere între diferitele neamuri omeneşti se numeşte limbă.

Limba se manifestă prin vorbire.

Analizată, vorbirea apare mai întîi ca o facultate naturală a omului. Acesta este graiul (limbajul).

Graiul se înfăţişează generic, pentru toate neamurile omeneşti, şi în acelaş timp specific, pentru fiecare dintre ele, prin ceea ce le este propriu (idiom).

Vorbirea apare în al doilea rînd ca o facultate de sensibilizare materială *prin vorbe* a stărilor sufleteşti ale omului, ajunse imagini stabile (noţiuni) şi legături logice (judecăţi).

Noţiunile sunt însă numai prima treaptă a imaginilor stabile, iar judecăţile prima treaptă a legăturilor logice. Intre vorbele: *dulce*, *plăcut*, *suav*, *încîntător*, *înălţător*, *divin*, e o întreagă gamă, cel dintîi dintre aceste cuvinte reprezentînd o simplă imagine afectivă, cea de a doua o noţiune pe jumătate spiritualizată, celelalte *idei* desbărate de materialitate: *lucruri dulci; lucruri plăcute; loc încîntător; faptă înălţătoare; muzică divină.*

De la vorba *suflu* s'a trecut la *suflet.*

Intr'un cuvînt, noţiunile pierzîndu-şi materialitatea de la începutul concepţiei lor, s'au ridicat la concepţii

spirituale, iar prin aceasta vorbele ajung cuvinte, iar vorbirea cuvîntare.

Faptele de gîndire au și ele o gamă a lor. De la judecata simplistă: *zahărul este dulce*, la raţionamentul că *lucrurile dulci măresc căldura animală prin faptul că ele conţin cărbunele necesar arderii animale*, e o mare deosebire în felul judecăţilor; pentru că judecata vizează un simplu scop material, pe cînd raţionamentul un scop mai înalt, nedepășind însă materialitatea.

Dar de la faptele de gîndire prin judecăţi și raţionamente, omul s'a ridicat la cugetare, care prin însăși natura ei exclude ori ce utilitate materială.

Dar și cugetarea are două trepte: cugetarea finalistă, spre pildă: trebue să ne purtăm astfel încît maxima noastră de purtare să devie o lege universală (Kant), și cugetarea contemplativă: două lucruri umplu sufletul de admiraţie și respect: cerul instelat deasupra și legea morală înlăuntru nostru (Kant).

S'o spunem în treacăt, fără a putea insista aici, că prin clasarea cuvintelor din limbă reese că prin contemplarea afectivă omenirea s'a ridicat la *religie;* prin cea emoţională la *artă;* prin cea voluntară la *morală.*

Misterul și supranaturalul, frumosul și sublimul, binele și libertatea morală au fost cheile lor de boltă.

In orice caz, omenirea s'a ridicat de la o logică materialistă la una pur spiritualistă, descotorosită de la un anumit punct de orice materialitate, și care constitue cîmpul vast al cugetării.

Această de a treia faţă a limbii, cea spirituală, se sprijină pe cele dintîi: pe cea naturală, pentru că limba nu se poate îndeplini decît individual, prin persoana omenească; iar pe de altă parte ea are nevoe de materialitatea exprimării. Scrierea — această minunată invenţie a omului, care a apărut, după cît se pare, concomitent cu vorbirea,—are posibilitatea nu numai de

a concretiza gîndirea exprimată, ci şi gîndirea ne arătată încă altora prin vorbire.

Scriitorul poate să nu fie vorbitor, după cum vorbitorul poate să nu fie de loc scriitor şi nici chiar gînditor; dar vorbele, pentru unul cît şi pentru altul, sunt mijloacele exprimării proprii, fie într'un fel, fie în celalalt.

Cu toate acestea, vorbirea şi scrierea nu aparţin numai individualităţii omeneşti.

Vorbirea are şi o altă menire: pe acea a închegării de *raporturi sociale* (convețuirea şi intervenirea în societate) şi de *relaţii sociale* (purtarea reciprocă şi înţelegerea), fie ele de natură materială utilitară ori spirituală; determinînd viaţa publică şi în urmă pe cea politică în înţelesul larg al acestui cuvînt.

Această caracterizare finalistă a spiritualităţii vorbirii, constitue cea de a patra faţă a ei, pe acea de natură socială.

Adăogînd că scrierea pe lîngă menirea ei de a concretiza gîndirea individuală are şi pe aceea de a păstra în societate şi prin societate ceea ce aceasta găseşte că trebue reţinut din produsul gîndirii individuale, ajungem la concluzia că vorbirea se înfăţişează ca o funcţie unitară sub patru feţe: naturală, materială, spirituală şi socială.

Aceasta ni arată studiile dianologice, şi semantice asupra celii dintîi chestiuni din filozofia limbii: ce este limba şi care sunt manifestările ei.

Filozofia limbii este un studiu teoretic, de psihologie, logică şi sociologie [1]). Asupra limbii se pot face însă şi studii formale, practice, pentru că vorbele se

---

[1]) Aceste vederi asupra filozofiei limbii sunt deduse din clasarea cuvintelor după înţelesul lor psichologic şi logic.

In filozofia limbii, provizoriu, stabilim doua părţi pînă acum: *Dianologia*, ştiinţa gîndirii din punct de vedere al limbii şi *Semantica*, ştiinţa înţelesului cuvintelor.

Filozofia limbii pentru a-şi putea păstra valoarea de care

pot studia şi din punct de vedere material, al formelor pe care ele le înfăţişează în întrebuinţarea lor.

Aceste studii constituesc *ştiinţa limbii.*

Din ştiinţa limbii fac parte:

1) **Limbistica,** care studiază istoric şi comparativ formarea limbilor din punct de vedere naturalist.

2) **Filologia**, care se ocupă istoric şi comparativ de studiul cuvintelor din diferitele limbi, pentru a deduce din formarea lor materială şi spirituală, întrebuinţarea lor la acelaş popor, precum şi înrudirea pe care pot s'o aibă între ele la popoare diferite.

Scopul ultim al filologiei este de a deduce din studiul operilor literare la diferite popoare, viaţa lor socială sub toate raporturile pe care le pot înfăţişa.

Filologia se bazează în primul rînd pe critica textelor şi gramatica proprie diferitelor limbi. Este un studiu de erudiţie — dar care, pentru filologia modernă, ne avînd reguli stabile, dă ocazie să se ocupe de ea mulţi iubitori de vorbă ori de discuţii [1]).

3) **Gramatica** cercetează natura cuvintelor şi formele pe care ele le iau în limbă.

Gramatica *generală* se ocupă de reguli comune tuturor limbilor; gramatica *comparată* studiază asemănările pe care acele reguli le prezintă; iar cea *istorică* se ocupă de origina acelor reguli. In sfîrşit, gramatica *specială*, se ocupă de formele vorbirii şi scrierii unei singure limbi, deducînd regulile de urmat.

Scopul gramaticii speciale este dar cu totul practic: de a vorbi şi a scrie corect o limbă.

---

are nevoie trebue să rămînă înainte de toate un studiu pozitiv — cel mai pozitiv dintre toate—lipsit de concepţii metafizice şi chiar de ipoteze ştiinţifice.

Incontestabil că un astfel de studiu asupra filozofiei limbii deschide perspective mari, dar care depăşesc cadrul ei.

[1]) Din această cauză am exclus în cercetarea de faţă ori ce concluzie filologică; de care de altfel nici nu era nevoe, limba românească găsind în structura sa proprie, după cum se va vedea, toate explicările necesare filozofiei ei.

II. Gramatica şi regulile ei.

Elementul esenţial din orice limbă este cuvîntul.

In adevăr, cuvîntul din punct de vedere general oglindeşte în el întreaga viaţă a omenirii, iar din punct de vedere al limbii, trecutul, prezentul şi chiar viitorul ei.

Să luăm cuvîntul *stat*.

Stat vine de la vorba a *sta*, şi ne duce cu gîndul la primele aşezări omeneşti stabile în viaţa naturală pe care au dus-o la începutul lor şi fără de care traiul nu li-ar fi fost posibil; apoi la înălţarea materială spirituală şi socială a acelii vieţi în trecerea gradată prin formele pe care statul le-a îmbrăcat de la cea militaristă de la început, uneori teologică, întotdeauna despotică şi autocratică, apoi monarhică, democratică etc., pînă la concepţia de astăzi a statului modern.

Viitorul însuşi stă în cutele acestui steag care fîlfăe peste întreaga omenire: unitatea de stat dînd unitatea de progres a unui popor.

Cuvîntul *stat* este dar o noţiune care poate fi analizată sub toate cele patru raporturi pe care ni le arată orice cuvînt din limbă: *naturală*, *materială*, *spirituală* şi *socială*.

Această analiză se poate îndeplini din punct de vedere al formii, descompunîndu-l în elementele din care este alcătuit (sunete şi silabe pentru vorbire, litere şi silabe pentru scriere).

Apoi, din analiza articulaţiilor pe care le poate căpăta un cuvînt, se pot deduce natura şi clasarea cuvintelor, precum şi regulile generale de limbă asupra vorbirii şi scrierii lor.

Mai putem însfîrşit studia legăturile pe care le primesc cuvintele în vorbire şi scriere cu celelalte cuvinte din limbă, şi rolul pe care ele îl pot avea.

Toate acestea ni le arată gramatica... Gramatica este dar ştiinţa care caută să afle regulile urmate de

limbă în întrebuinţarea cuvintelor prin vorbire ori scriere. Gramatica are două părţi[1]):

Gramatica analitică se ocupă de analiza cuvintelor, pentru a determina natura părţilor din care sunt alcătuite, în scop de a deduce regule pentru scrierea lor.

Gramatica sintetică se ocupă de rolul pe care îl pot avea cuvintele, după natura lor, în vorbire şi scriere, precum şi de regulile pe care le urmează limba în legăturile dintre cuvinte, cu alte vorbe de sinteza lor în judecăţi, raţionamente şi cugetări.

---

[1]) Facem această subîmpărţire a gramaticii în *analitică* şi *sintetică* pentru că o găsim mai logică, şi mai cu seamă pentru a înlătura unele confuziuni.

In gramaticile uzuale, în loc de gramatică analitică se întrebuinţează ori termenul *etimologie*, care pe lîngă că este impropriu, are uzual înţelesul de ştiinţa care se ocupă de origina materială a cuvintelor — ceea ce se potrivia întrucît era vorba de o ortografie etimologică, la noi eşită din uz —; ori de *morfologie*, adică ştiinţa formelor pe care le îmbracă cuvintele în vorbire şi scriere — ceea ce nu cuprinde întreg cadrul gramaticii analitice.

In loc de gramatică sintetică s'ar putea mai cu uşurinţă întrebuinţa numirea de sintaxă — ştiinţa care tratează de ordinea cuvintelor în scriere şi vorbire — ceea ce nu ar fi complect. In avantajul culturii generale, în faţa termenului de analiză e mai bine să se întrebuinţeze cel opus al său, de *sinteză*. Aceasta cu atît mai mult, cu cît orice gîndire fiind o sinteză, exprimarea ei îi păstrează caracterul.

In gramatică se mai vorbeşte de *fonetică*, care se ocupă de sunete şi de articulaţia lor, — aceasta este însă o ştiinţă de specialitate, făcînd de drept parte din limbistică.

In ce priveşte *ortografia*, termenul se potrivia prea bine cînd era vorba de o ortografie dedusă după reguli etimologice. Astăzi însă, cînd la noi se scrie aşa cum se vorbeşte, ortografia — dreapta scriere — reesă din însuşi studiul gramaticii; a scrie gramatical înseamnă în acelaş timp a scrie ortografic.

Este drept că după înlăturarea cirilicii, ortografia ei tot a mai dăinuit la noi alături de încercările unii scrieri latiniste, apoi romaniste (italienistă, franţuzistă) şi care se mai văd şi astăzi cînd fonetismul nu se mai poate înlătura, fiind cu totul intrat în uz.

In interes superior, nu numai în acel al limbii, ni trebueşte şi aici o unificare.

Termenii de *analitică* şi de *sintetică*, au mai fost întrebuinţaţi la noi şi de alţi autori. (Cf. R. Ionaşcu: „Gramaticii romîni" Iaşi, 1914).

A. GRAMATICA ANALITICĂ

I. Sunete şi litere.

1. **Natura sunetelor.** Elementele constitutive ale cuvintelor sunt sunetele.

Pentru unitatea limbii şi frumuseţa ei, înlăturăm de la început pronunţările regionale. Rămîn totuş unele nuanţe de care trebueşte să ţinem seamă în arătarea lor prin scris.

Aceste reguli de scriere se impun numai atunci când isvorăsc din însuşi geniul limbii [1]), prin cercetări mai aprofundate.

a) **Sunete şi litere simple.** Făcînd analiza cuvintelor din limbă deosebim mai întîi sunete simple.

Aceste sunete îşi au în limba noastră semnele lor anumite, numite litere.

Totalitatea acestor litere alcătueşte alfabetul.

Sunetele sunt de două feluri: vocale şi consoane.

Vocalele sunt: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *ă*, *î*, atît pentru sunete cît şi pentru litere.

Pentru scrierea unor cuvinte străine se adaogă însă şi următoarele litere: *y*, *ö*, *œ*, *ë*, *ï*, *ä*, *æ*, *ô*, *ü* şi

---

[1]) Acest termin de *geniul limbii*, întrebuinţat de Eliad, nu trebueşte privit din punct de vedere metafizic.

Geniul limbii este real. El se referă la simţemîntul estetic al unui popor în ce priveşte modulaţiile de vorbire prin accent, eufonie, aşezarea logică a cuvintelor, etc.

compuse de ale lor: Ypsilanti, Masaryk, Lloyd, Byron Dyck, Petöfi, Rœntgen, Noël, Aix, Camoëns, Azaïs, Eylau, Clemenceau, About, Aubigny, Saône, Cook, Aar, Beethoven, Blücher, Blœmfontein, Poincaré, Caylus, Foë, Guy, etc.

Consoanele: *b, c, d, f, g, h, j, l, m, n, p, r, s, ş, t, ţ, v, z*, precum şi literile străine: *k, q, w, x*, în cuvinte ca următoarele: *Kant, Kepler, Kosciuszko, Kaufmann, Thiers, White, Washington, Wundt, Wilson, Philippeville, Graz, Kotzebue, Cromwell, Cherbourg, Shakespeare, Kreuznach, Krüger, Kalisz, Avignon, Bouillon, Bossuet, Besançon, Locke, Chantilly, Lodz, Gall, Abbeville, Annecy, Asquith, Quinet, Bordeaux* etc.

In genere trebue să respectăm în scrierea românească ortografia cuvintelor străine, afară de a acelora care prin vechimea lor în limba noastră şi-au căpătat deplină încetăţenire: Franţa (France) Austria (Österreich), Teba, Temistocle, Tesalia, Fenicia, Frigia, etc. Acelaş lucru îl facem pentru unele nume de familii româneşti care prin trecutul lor merită să le respectăm ortografia aleasă de ei: Kogălniceanu, Negruzzi, Kalinderu, Quintescu, Take Ionescu.

Scriem însă chilogram, chilometru; cuvîntul chilo fiind pe deplin încetăţenit prin frecventa lui întrebuinţare în limbă.

b) **Vocalele compuse**. Prin unirea vocalelor între ele iau naştere sunetele compuse. Acestea sunt *diftongii* şi *triftongii*.

Prin această contopire, vocalele *i* şi *u* îşi pierd din sonoritatea lor faţă de celelalte vocale.

Una faţă de cealaltă însă, aceste două vocale au aceeaş tărie, ceea ce ne dă în limbă doi diftongi *iu*, după cum *i* ori *u* îşi pierd din sunet, ca în cuvintele: *iute*, pust*iu*.

In ceilalţi diftongi, *e* îşi pierde din sonoritate faţă de *o* şi *a*, iar *o* faţă de *a*.

Avem astfel, diftongii:

ai, ei, ii, oi, ui, ăi, îi; din cuvintele: *mai tei, copii, doi, lui, săi, îi;*

ia, ie, io, iu; din cuvintele: *iad, ierni, cioc, ciut,*

au, eu, iu, ou, ău, îu, uu; din cuvintele: *lau, leu; viu, bou, tău, rîu, superfluu.*

ua, din cuvîntul: *ua!*

ea, eo; din cuvintele: *stea, pleosc.*

oa; din cuvîntul *oaste.*

Asupra diftongilor avem de observat următoarele:

i din diftongul *ie,* ca în cuvintele: *ierni, biet, miez, fiere, mierlă, miere, piez, vier, boier, iereu, ieroglife, ienicer, iezuit, Iehova,* etc.; nu trebueşte confundat cu un alt *i,* care apare în vorbire în cuvinte în care *e* nu-şi pierde din sonoritate faţă de *i,* pentru că acel *i* nu este organic, în cuvinte, ci *eufonic,* adică adaos în limbă pentru a da mai multă putere lui *e,* asprindu-l întru cîtva.

Acest *i* eufonic mult slăbit faţă de *e* de cît în diftongul *ie,* în care *i* este mai sonor, nici nu se arată prin scris.

Avem dar: *eu, el, ea, ei, ele, eşti, este, ezer, epure, ert, es, hurue, bulfee, verme, vespe, eftin, eri, mercuri, persic, fer, mere, caer, trebue, ie, femee,* căci *e primeşte accentul,* iar *i,* un simplu adaos eufonic. Cuvintele *feruginos, epuraş, ertare, eşire, vermişor, etc.* arată prea bine că atunci când *e* îşi pierde accentul nu se mai pronunţă *ie.*

i eufonic mai apare la cuvintele terminate printr'o consoană, ca *aş, totuş,* pe care de asemenea nu avem de ce să-l mai scriem. In cuvintele *acelaş* şi *aceiaş,* apare de asemeni acest *i* eufonic, pe care nu trebue să-l confundăm cu *i* din pluralul acestor cuvinte. Scriem dar: *acelaş, aceiaşi; aceeaş, aceleaşi.*

In cuvintele: *ou, opt, os,* se aude un *u* slab de

tot înaintea lui *o*, pe care de asemenea nu-l scriem, fiind eufonic.

Un *u* eufonic mai puternic apare în limbă din necesitatea pronunţării: om*u*l, zi*u*a, zis*u*-ţi-a, etc.; pe acesta suntem nevoiţi să-l scriem, întrebuinţarea lui fiind cerută de limbă.

Cuvintele terminate în consoana *r* îndulcesc pe acest *u* eufonic, prefăcându-l în diftongul *iu* pe care însă îl înlocuim prin *u*: *cerul*, *sporul*, hoherul etc., nu *ceriul*, etc.

In cuvintele *viu*, *cărămiziu*, etc., *iu* este însă diftong: *viul*, *cărămiziul*, etc., (deşi apare şi la acestea *i* eufonic dialectical: *cărămiziiul*, etc.).

În cuvintele: *bou*, *codru*, *acru* şi altele, *u* nu e eufonic.

Triftongi în limba romînă sunt:

eai, *eau*, *eoa*, *iai*, *iei*, *iau*, *oai*, din cuvintele: *ceai*, *şleau*, *fleoancă*, *iai*, *iau* (aceste două din urmă de la verbul *a lua*), *miei*, *şerpoaică*.

Nu sunt diftongi: *iea*, *oiu*, *aiu*, din cuvintele: *iească*, *voiu*, *raiu*, pentru că *i* şi *u* din aceste cuvinte sunt eufonice. Scriem dar: *ească*, *voi*, *rai*.

In limbă se întîmplă cu diftongii şi triftongii un fenomen numit al contragerii. In adevăr, cuvintele *pălărie*, *hîrtie* şi altele la care *i* nu este eufonic, primind articolul *a*, ar trebui să ne dea *pălăriea*, *hîrtiea*, etc. Diftongul *ea* însă, urmînd după un *i* se pronunţă şi numai *a*. Scriem dar *pălăria*, *hîrtia*, *viaţa*, *mială*, *iapă*, etc., întrebuinţînd forma contrasă *a* în loc de *ea* [1]).

---

[1]) Unii scriitori cred că urmează strict ortografia fonetică, scriind: voia, vorbiască, etc., păstrînd în scrierea celui dintîi din aceste cuvinte pe *i* eufonic în locul lui *e* (voe, voea) care este adevărata terminaţiune a cuvîntului, iar în cel de al doilea, luînd pe *i* de la terminaţia infinitivului şi înlăturînd pe *e* de la terminaţia indicativului (esc, eşti, ească). La imperfect scriem însă vorbiam, alături de vedeam, fiindcă *i* şi *e* de la aceste cuvinte fac parte din rădăcină, iar terminaţia este *am*.

Acelaş lucru se întîmplă cu *u* urmat de *i* ca formă a pluralului: *erou, eroi; nou, noi*: în care cuvinte *ui* ne dă forma contrasă *i*.

Tot o contragere este şi intîlnirea a două vocale din două cuvinte deosebite, fie că una dintre ele dispare — în scris o înlocuim prin apostrof — fie că ambele se pronunţă împreună ca un diftong — în scriere le despărţim prin liniuţă (trăsătură de unire).

Această contragere este eufonică şi nu se produce de cît atunci cînd unul dintre cuvinte îşi poate pierde accentul: *n'a dat, ascult'o, s'a stins, n'a scris înc'odată vine 'n casă, c'un pai, c'o sapă; mi-a dat, văzîndu-i, prinde-o, ne-au văzut, ne-aude, dă-ne, care-i* (este).

Această contragere nu are loc când cuvintele nu-şi pot pierde accentul: *la anul, nu arde, fu ascultat*, etc., producînd uneori o discordanţă neplăcută pentru ureche: *ca astăzi, cu unul*, etc.

Contragerea prin dispariţie (eliziune) are loc chiar pentru unele consoane ca: *r, l, n*, pe care le numim sonore, cînd le urmează o vocală prea slabă faţă de cea accentuată în cuvînt: *cal, cai; stele, stea; pun, pui; pier, piei.* [1])

c) **Consoanele compuse.** In limba românească ca şi în toate limbile, se găsesc cuvinte cu două ori trei consoane la un loc şi care se citesc nedespărţite.

Grupe de două consoane în aceeaş silabă sunt alcătuite mai ales prin sunetele *r, s, c, l*, ca primă consoană: *corb, sbor, clei, colb*; şi de *r* şi *l*, ca a doua: *brad, bleg*, etc.

In genere, consoanele compuse se scriu cum se aud: *şcoală, ştiubei, cujbă, cfit, Neamţ, mînz, dîrz, sfert, sfînt.*

---

[1]) In cuvîntul stea, (în loc de stelă, *e* şi *ă* au dat diftongul, ceea ce face să se introducă un *u* eufonic, cînd articulăm acest cuvînt: *steaua.*

In aceste combinări de consoane pronunţia rămîne deosebită pentru fiecare consoană în parte, în afară de următoarele cazuri:

a) Când după *s* urmează o consoană, afară de *l* şi *n*, pronunţarea lui *s* se aspreşte fără însă să-şi piardă sunetul: *sbor*, *sdrob*, *sgîrc*, *svînt*, *isvor*, *smead*, *smeu*, *sbanţ*, *sbicesc*. Când însă îi urmează *l*, şi *n*, atunci *s* se preface uneori în *z*, cum se şi scrie: *zloată*, *zlot*, *zlătar*, *hazna*, *cîzlar*, *îndrăznesc;* dar: *înlesni*, *plesni slei*, etc.

b) Când după *c* urmează un *s*, aceste două consoane se pronunţă ca un singur sunet şi se scriu cu *x*: *vax*, *fix*, *nex*, *doxă*, *Xenia*, *Xenofont*, *Saxon*, *Xenopol*. Se scriu însă separat, în: *ticsi*, *îmbîcsi* şi alte cuvinte vechi româneşti.

c) Cuvintele din alte limbi care aveau pe *qu*, se scriu în limba românească: *ca*, *ga*, *cv*, *ch*: *calitate*, *egvaţie*, *cvarţ*, *chintă*, aşa cum se pronunţă obicinuit.

Consoanele în grupe de cîte trei în aceaş silabă, întotdeauna încep cu *s* şi *ş*: *scriu*, *sdrob*, *sfrijit*, *sgribuli*, *sprinceană*, *strivire*, *ştreaf*, *ştreang* şi altele cîteva.

Intotdeauna însă, cînd rămîne nedomerire între *s* şi *ş*, preferăm pe *s*, ca mai potrivit cu eufonia limbii.

Duplicarea consoanelor. In cuvintele compuse din prepoziţia *în* şi un alt cuvînt următor care începe cu, *n*, se aud ambii *n*, de aceea scrim: înnoesc, înnod, înnot, înnăscut. Scrim însă înainte şi înapoi, cu cîte un singur *n*, fiind compuse din *în* şi *ainte*; *în* şi *apoi*, deşi în vorbire se pronunţă pentru eufonie uneori: *în nainte*, *în napoi*.

Nota 1. — Dublarea lui *s* în unele cuvinte, fără ca să se audă doi *s*, este o greşeală împotriva ortografiei fonetice. Acea dublare nu este nici cel puţin necesară, de oarece înţelesul acelor cuvinte se stabileşte prin însăşi întrebuinţarea lor în scriere ca şi în vorbire.

Cuvintele nu sunt obiecte de prăvălie care să trebuească cinstit etichetate pentru a nu înşela pe cumpărători. Ironizarea cuvintelor „vie“ şi, „sară“, cele cu trei înţelesuri, de către Costache Negruzzi, nu a fost se vede îndestulătoare. Scriem dar: *casă de locuit* şi *casă de bani; masă de lemn* şi *masa corpurilor; rasele omeneşti, rase de animale* şi *rase călugăreşti.*

Regula ortografiei fonetice e să scriem aşa cum vorbim.

Nota 2. — Limba romînească întrebuinţează alfabetul latin în locul celui cirilic înlocuit treptat de Văcărescu (în Gramatica lui din 1787), care îl reduce de la 40 litere la 33, şi apoi de I. Eliade Rădulescu, care întroduce treptat literile latine în alfabetul cirilic, pînă îl elimină cu desăvîrşire. Prin un decret al domnitorului Cuza din 1860 alfabetul latin e întrodus oficial la noi.

Iată alfabetul cirilic cu numirea literilor care îl compun:

Ꙗ, ꙗ (az) = a; Б, б (buche) = b; В, в (vede) = v; Г, г (glagol) = gh; Д, д (dobru) = d; Є, є (iest) = e; Ж, ж (jivete) = j; Ѕ, ѕ (zealu) = z; З, з (zemle) = z; И, и (ije) = i; І, ї = (i); К, к (cacu) = ch; Л, л (lude = l; М, м (mislete) = m; Н, н (naş) = n; О, о (on) = o; П, п (pocoi) = p; Р, р (rîţă) = r; С, с (slovă) = s; Т, т (tferd) = t; Оу, оу (uc) = u; Ф, ф (ferta) = f; Х, х (her) = h; Ѡ, ѡ (ot) = o; Щ, щ (şta) = şt; Ц, ц (ţi) = ţ; Ч, ч (cervu) = ce; Ш, ш (şa) = ş; Ъ, ъ (ior) = ă; Ы, ы (ieri); Ь, ь (ier) = ŭ; Ѣ, ѣ (iet) = e; Ю, ю = iu; Ѩ, ѩ (iaco) = ia; Іє, іє = ie; Ѭ, ѭ (ia) = ia; Ѫ, ѫ (ius) = â; Ѥ, ѥ (je) = ie; Ѩ, ѩ = ia; Ѯ, ѯ (csi) = x, cs; Ѱ, ѱ (psi); Ѳ, ѳ (thita) = t, ft; Ѵ, ѵ (ijiţa) = y.

„Tatăl nostru“ *din evanghelia cu învăţătură de Coresi* (1581):

Та́тѫль но́стрꙋ̀ чѣ̀ еши ѧ̀ чери . сфнцѣскѫ-се ноу́мele ѿ́тꙋ̀ . съ вїе ѧ̀пържцїѧ̀ тà . фїе во́ѧ тà ко́умь ѧ̀ чери аша̀ ши̇̀ пре пъмѫ́нть . пи́та ноа́стрѫ съцїѡ́сѫ дѫ́-не ноѧѡ асть́ѕи . ши̇̀ ѿртѫ но́ѧѡ грешалеле ноа́стре коумь ертъмь ши̇̀ но́и грешицнлѡр но́ѡри . ши̇̀ нꙋ̀ не дꙋ̀че ѧ̀ нъпа́сте чѣ́ не изѣвѣ́ѣще пре̇̀ но́и де хи́тлѣнꙋ̀ль . къ а тà е ѧ̀пържцїѧ̀ ши̇̀ поу́тѣрѣ ши̇̀ сла́ва ѧ̀ весїе . аминь.

Acest alfabet de la numele unuia Chiril, care l-a inventat, este o imitare a celui grecesc, care începea cu α (alfa), β (beta) etc., de unde vine şi numirea de *alfabet*. Fiindcă în scriere se întrebuinţează pentru notări cîteva din literile greceşti, dăm şi acest alfabet:

Α α	= alfa	= a		Ν ν	= ny	= n
Β β	= beta	= b		Ξ ξ	= xi	= x
Γ γ	= gamma	= g		Ο ο	= omicron	= o
Δ δ	= delta	= d		Π π	= pi	= p
Ε ε	= epsilon	= e		Ρ ϱ	= rho	= r
Ζ ζ	= dzeta	= dz		Σ σ ς	= sigma	= s
Η η	= eta	= e		Τ τ	= tau	= t
Θ ϑ	= theta	= th		Υ υ	= ypsilon	= y
Ι ι	= iota	= i		Φ φ	= fi	= f
Κ κ	= kappa	= k		Χ χ	= hi	= h
Λ λ	= lambda	= l		Ψ ψ	= psi	= ps
Μ μ	= mŷ	= m		Ω ω	= omega	= o

Pentru numeraţie se întrebuinţa în cel grec şi cirilic tot literile. Dăm aici numeraţia cirilică şi latină, faţă de cea nouă întrebuinţată azi:

а	= I	= 1		кѳ	= XXIX	= 29
в	= II	= 2		л	= XXX	= 30
г	= III	= 3		м	= XL	= 40
д	= IV	= 4		н	= L	= 50
є	= V	= 5		ѯ	= LX	= 60
ѕ	= VI	= 6		о	= LXX	= 70
з	= VII	= 7		п	= LXXX	= 80
и	= VIII	= 8		ч	= XC	= 90
ѳ	= IX	= 9		р	= C	= 100
і	= X	= 10		с	= CC	= 200
аі	= XI	= 11		т	= CCC	= 300
ві	= XII	= 12		ф	= CD	= 400
гі	= XIII	= 13		ѭ	= D	= 500
ді	= XIV	= 14		х	= DC	= 600
єі	= XV	= 15		ѱ	= DCC	= 700
ѳі	= XIX	= 19		ѡ	= DCCC	= 800
к	= XX	= 20		ц	= CM	= 900
ка	= XXI	= 21		ѧ	= M	= 1000

De la 1000 înainte se întrebuinţa pentru alfabetul cirilic aceleaşi litere ca şi pentru unităţi, punându-li-se un semn înainte.

Fiind că în scrierile vechi se întrebuinţa calendarul bisericesc, care începe cu 1 Septembre; iar şirul anilor de la facerea lumii, pentru a găsi anul corespunzător de la Iisus, se scade 5508, dacă data e înainte de 1 Septembre, iar de la această dată 5509.

In limba veche românească se scria şi prin abreviare, însemnîndu-se deasupra rîndurilor prin semnul ~ că o vorbă este scurtată prin eliminarea vocalelor ori a unor silabe finale: Дмнзеѹ = Dumnezeu; Д = dînsul.

Caligrafii vechi aruncau şi litere pe deasupra rîndurilor, arătînd îndemînarea lor la scris şi, probabil, crezînd că prin aceasta documentele iau o formă mai estetică; pe lîngă frumoasele podoabe de la începutul şi sfîrşitul cărţilor şi uneori şi ale capitolelor, cu cerneluri negre şi roşii. Ei înfloriau şi literile *iniţiale*.

Scrierea iniţialelor. Litera de la începutul unui cuvînt se chiamă literă iniţială, cea de la mijloc medială, iar cea de la sfîrşit se chiamă finală.

Obiceiul vechi al limbii româneşti a fost — şi-l păstrăm, fiind bun pentru că nu împiedecă cititul — ca fiecare propoziţiune să înceapă cu literă mare (majusculă). In scrierea cirilică propoziţiunea începea cu literă mică (minusculă); numai aliniatele aveau iniţiale.

Cu litere mari se scriu numele proprii precum şi numele comune cînd ele arată în întrebuinţarea lor nume de persoane ori li dăm o însemnătate deosebită: Dumitrescu; Bucureşti *luna Iunie; posteşte Vineria*; altfel, scrim: în *iunie;* într'o *vineri*.

Pentru politeţă de asemeni se întrebuinţează literile mari, cînd nu arătam numele persoanii; în deosebi pentru familia regală: Regele şi Regina au plecat la Sinaia; regele Ferdinand; Domnule Ministru, a fost un consiliu de miniştri; Domnule Director, d-l director Ionescu.

2. **Estetica pronunţării sunetelor.** Toate limbile îşi au estetica lor în pronunţarea şi întrebuinţarea sunetelor. Popoarele neolatine au simţul estetic mai desvoltat de aceea limbile lor strălucesc prin sonoritate şi îmmlădiere.

La noi, opera unor esteticiani ca Eminescu, Alexandri, Haşdeu, Odobescu, Bălcescu... este vrednică de admirat în crearea unii limbi literare desbărată de străinismele trecutului.

Estetica limbii are în vedere, înainte de toate, consonanţa.

Prin consonanţă se înţelege acordul plăcut al sunetelor pentru ureche, potrivnic disonanţii care supără urechea.

Disonanţele se înlătură în vorbire şi mai ales în scriere, ferindu-ne de ciocnirea neplăcută a sunetelor prin o rea întrebuinţare a cuvintelor, de pildă, cînd după un cuvînt care se sfîrşeşte cu o vocală, ori cu o consoană, urmează un alt cuvînt care începe cu aceeaş vocală ori consoană.

Disonanţa e şi mai neplăcută cînd o silabă întreagă se repetă în cuvîntul următor. Se produce atunci o *cacofonie*. Ne ferim dar de a întrebuinţa expresiuni ca: o faptă ca aceea, cu cucută, cu cusur, frîngă gîtul, strîmb scris şi altele; înlocuindu-le prin expresiuni lesne de găsit, prin inversiuni de cuvinte, ori prin introducerea unui nou cuvînt între acele care alăturate ar putea da naştere la cacofonie.

Aceasta o facem pentru eufonie, adică pentru sunetul plăcut al pronunţării.

In afară de *i* şi *u* eufonic, de care ne-am ocupat, limba întrebuinţează consoanele sonore *l*, *n*, *r*, introducîndu-le pentru eufonie uneori în mijlocul cuvintelor: cealaltă, cestalalt, var*ni*ţă, acar*ni*ţă [1]).

Disonanţa se mai înlătură şi prin armonia care se produce prin accent, mulţumită îndulcirii vocalelor în pronunţare.

---

[1]) Vezi capitolul sufixelor.

a) **Pronunţarea sunetelor**. Prin natura însăşi a sunetelor, se produc în pronunţare îmmlădieri şi aspriri de limbă.

Unele sunete au o pronunţare mai deschisă, altele mai închisă. Vocalele sau sunetele vocalice, adică acelea care pot rămîne de sine stătătoare în pronunţare, se deosebesc cu totul de consoane, care se sprijinesc întotdeauna pe vocale pentru a putea fi pronunţate; cuvîntul consoană însemnînd a suna împreună.

Variaţia în pronunţare devine şi mai mare prin diftongi, triftongi şi însoţiri de consoane.

Vocalele după felul pronunţării lor, le putem împărţi în patru categorii:

sonore: *a;*
deschise: *e, i;*
închise: *ă, î;*
guturale: *o, u.*

Consoanele se împart în acelaş fel:

sonore: *r, l, n;*
deschise: *j, s, ş, ţ, (ce), (ge);*
închise: *v, f, z, t, d, g, c; (x),*
mute: *m, b, p.*

b) **Tonalitatea**. Variaţia în pronunţarea sunetelor se măreşte şi mai mult prin tonalitate.

Tonalitatea vocalelor. Vocalele *a, e* şi *o* cu cîte două tonalităţi. In pronunţarea cuvintelor: *casa, verde, colo*, tonalitatea vocalelor din prima silabă e întreagă, iar din a doua înjumătăţită. Vocalele *i*, şi *u* au cîte trei tonalităţi: *pitici, cinici, noi; mugur, lustru, ou, dudău.*

Vocala *î*, cea mai aspră din limbă, şi vocala *ă*, cea mai moale, nu au de cît o singură tonalitate; totuş, fiind accentuate şi însoţite de consoane sonore, îşi întăresc şi ele pronunţarea: *vîrî, fără*, etc.

Avem astfel o gamă întreagă de şasesprezece sunete vocalice, în afară de acelea ale diftongilor.

Această mare variaţie de tonalitate a dat posibilitate ca fiecare cuvînt din limbă să poată avea o silabă cu un sunet mai forte ca în celelalte, dînd expresivitate cuvîntului. Acea silabă se zice tonică, ori că poartă accentul tonic al cuvîntului.

Această tonalitate a cuvintelor este supusă însă la schimbări. Prin înrîurirea pe care o au sunetele unele asupra altora, tocmai prin tonalitatea lor, prin nevoea unii pronunţări mai frumoase şi mai potrivite geniului limbii, precum şi prin alte cauze, se produc uneori schimbări în pronunţarea sunetelor. La aceste schimbări de tonalitate, adică de o pronunţare mai forte ori mai slabă a sunetelor, se mai adaogă în limbă şi unele schimbări de prefacere a unora dintre vocale în altele de o tonalitate mai forte ori mai slabă.

Din această tonalitate a vocalelor, se nasc accentele cuvintelor în pronunţarea lor.

Accentul tonic. Cuvintele monosilabe, prin însăşi natura lor, sunt accentuate, în afară de unele monosilabe *enclitice* care se alipesc la începutul şi mai cu seamă la urma cuvintelor şi care, prin obicei, se despart printr'o trăsătură de unire: *ne-am dus, i-am spus, spune-ne, vezi-ţi de treabă, ascultaţi-mi spusele,* etc. Altfel, monosilabele, oricare ar fi vocala care intră în alcătuirea lor şi oricare ar fi numărul consoanelor care o însoţesc într'o silabă, îşi păstrează în vorbire accentul tonic: *var, cer, pir, dor, sus, gît, căci.* Îşi pierd însă accentul cînd două vocale din două cuvinte deosebite vin în atingere; însă numai dacă înţelesul propoziţiunii o permite. Putem spune: „vine 'n casă", vorbind de această acţiune în general; cînd voim însă să arătăm că cineva vine negreşit, pronunţăm dispărţit cuvintele; „vine în casă". — Prin pierderea accentului, vocala mai puţin sonoră se elide: ori se preface în diftong *asculţ'o, pînă'n deal, într'acestea, ne-am dus, i-am văzut* etc., urmînd regulile contragerii.

Cuvintele bisilabe şi polisilabe primesc accentul pe silaba penultimă: *casă*, *zapis*, *laic*, *fenic*, *pacinic*, *covată*, *îndurare*, *îndobitocire*, *bine*, *horă*, *cuscră*, *pană*, *dîlmă*, *cucernic*, *cădere*, *mere*, *mine*, *tine*, *icter*, *iţe*, *izmă*, *găină*, *vină*, *idol*, *miros*, *spornic*, *dascăl*, *codru*, *tusă*, *cine*, *curte*, oricare ar fi vocala accentuată ori numărul consoanelor care o însoţesc în silabă.

Sunt însă şi escepţii de la această regulă, escepţii determinate de tonalitatea vocalelor, şi cerute de accentele *expresiv* şi *eufonic*.

Accentul expresiv. Cînd un cuvînt se naşte prin derivare din altul, limba întrebuinţează sunete mai forte în terminaţia noului cuvînt, în scop de a arăta că noţiunea fundamentală a cuvîntului este modificată. In acest fel, accentele de expresivitate se schimbă tot de atîtea ori, de cîte ori se aduce o schimbare în înţelesul unui cuvînt: *cap*, *capac*, *căpăcel; lemn*, *lemnar*, *lemnărie; şoim*, *şoiman*, *şoimuleţ*, *şoimuşor; cărămidă*, *cărămidar*, *cărămidărie; blană*, *blănar*, *blănărie*, *blănăreasă*, *blănuţă*, *blănişoară*; *dor*, *dorinţă*, *doritor; Galaţi*, *Gălăţean*; *bou*, *bouţ*, *boulean*, *boar*; *codru*, *codruţ*, *codrean*, *codrulean*; *mult*, *multuţ*, *multişor*, *mulţime*, *îmmulţi*, *îmmulţire*.

Cuvintele: *lemnărie*, *blănărie*, *blănuţă*, ni arată că şi accentul de expresivitate caută să se fixeze cînd e cu putinţă, pe o silabă penultimă, primind terminaţiunile slabe *ă* şi *e*, ca şi cuvintele femenine ori asemănătoare lor.

Dar odată fixat accentul expresiv la cuvintele derivate, el rămîne neschimbat pentru formele vorbelor chiar dacă prin aceasta el trece pe penultima silabă: *lemnărie*, *lemnăriile*, *Constantinopole*, *Constantinopolitan*, *Constantinopolitanul*, *Constantinopolitanilor*.

Accentul eufonic serveşte în limbă la armonizarea pronunţării cuvintelor.

Eufonia limbii cere ca accentul să cadă pe vocala

care se bucură de o mai mare tonalitate într'un cuvînt. Cînd acea vocală se află în silaba pe care obicinuit cade accentul tonic, cel eufonic se confundă cu el: *sare, glastră, rîvnă, cegă, tonă, tină, turtă.* Cînd insă nu se află în silaba tonică obicinuită, atunci, dacă e posibil, vocala din silaba tonică se preface într'un diftong, pentru a căpăta o mai mare sonoritate, *(cocor, cocoară; chel, cheală.* Cînd vocala e de o tonalitate prea mare faţă de altele care îi urmează, se întunecă *(strană, străni).* Dacă aceste schimbări nu sunt posibile, atunci vocala cu o tonalitate mai mare poartă accentul, în orice silabă s'ar afla: *ţarină, pasere, pagină, flamură, ghindură, papură, cumpănă, bogat, curînd, cuvînt, şoltîc, năsdrăvan, rural, sinet, hoher, bunic, suspin, conac, cirac, împărat, imaş;* cu observarea că *i* urmat de o consoană sonoră are preponderanţă asupra lui *e: senin, pelin,* etc.

In cîteva cuvinte de origină străină *i* apare mai, forte decît *a*: *caic, zaif, cataif,* etc.

In această atragere de accent eufonic, dacă se întîmplă ca aceeaş vocală să urmeze în silabe consecutive, fie în cuvinte bisilabe, fie polisilabe, accentul eufonic cade pe cea din urmă vocală comună: *cazma, para, balama, eres, înţeles, ibric, tiptil, voinic, tibişir, topor, cobor, poloboc, colo, tutun, butuc, vîrî, pîrî, bîldîbîc.*

Dacă însă vocala care se repetă are înainte ori după dînsa alte vocale, atunci accentul eufonic se stabileşte pe cea dintîi dintre vocalele care se repetă: *surcele, prepeliţă, veveriţă, coropişniţă, părete, burete secetă, epure, inimă, igliţă.*

In cuvintele: *cerere, petrecere, repede, cadelniţă, vîrtelniţă,* accentul pare retras pe penultima silabă; în realitate în vorbire cele două silabe din urmă se pronunţă ca şi cum ar alcătui o singură silabă.

In cuvintele *cercevele, cafele,* etc. accentul tonic

rămîne normal, el fiind stabilizat acolo prin singularul acestui cuvînt: *cercevea*, *cafea*. Tot astfel se întîmplă şi la unele forme flexionare: a *vîna*, a *salta*, a *şedea*, care îşi au accentul stabilizat prin formele lor lungi, şi deci mai vechi: *vînare*, *saltare*, *şedere*.

Notă. — In general, toate aceste regule ale accentului şi tonalităţii ne arată că în scriere nu avem nevoe să punem anumite semne pentru a arăta pe care silabă cade accentul, eufonia limbii conducîndu-ne de a dreptul la buna pronunţare a cuvintelor. Nici un Romîn nu-şi greşeşte accentuarea cuvintelor în vorbire, pentru că limba lui e deprinsă să apese vocala penultimii, iar dacă înaintea acelei vocale, ori în urma ei găseşte o altă de o tonalitate mai mare, fără voe se opreşte asupra ei.

Am putea întrebuinţà accentul acolo unde acelaş cuvînt are două înţelesuri deosebite cu totul: *cópil* şi *copíl*, *lăturí*, *lătúri*; *albie* şi *albíe*; *haină* şi *haínă*; *fúgi* şi *fugí*; dar nici aici nu e nevoe de însemnat accentul, înţelesul din propoziţiune îndreptîndu-ne pronunţarea.

Nu avem nevoe de întrebuinţat accentul nici în cuvintele de origină străină ca *sorocovăţ*, în care el cade pe sunetul *ă*, atît de slab în limbă, dar a cărui accentuare e cerută pentru variaţie, după pronunţarea celor trei *o* care îi premerg monoton.

Tonalitatea consoanelor. Consoanele au o singură tonalitate. Totuş prin înrîurirea vocalelor, ele îşi întăresc ori îşi slăbesc sonoritatea lor. Cînd pronunţăm cuvîntul *rac*, *r* are o pronunţare mai sonoră din cauza lui *a* următor, pe cînd vocala *c* e de o mai mică sonoritate ca încuvîntul *car* în care *r* îşi pierde puterea lui. Tot astfel se întîmplă cu toate consoanele din limbă.

c) **Prefaceri de sunete.** Prin înrîurirea sunetelor, a unora asupra altora, precum şi din cauza tonalităţii vocalelor, intervin în limbă unele prefaceri de sunete, atît la vocale, cît şi la consoane.

Prefaceri la vocale. Toate vocalele îşi pierd ori îşi cîştigă tonalitatea lor prin accent; uneori prefăcîndu-se în diftongi ori în alte vocale.

Sunetul a este vocala cea mai puternică din limbă. In ori ce silabă s'ar afla, el poartă accentul cuvîntului, afară de cazurile cînd accentul trece pe un alt *a* ori un diftong din silabele următoare, ori cînd, la formarea de cuvinte, se preface în *ă*: *clasă, clasare, clasificare; cramă, crămuşoară; drag, dragi, dragul, dragile, drăguşor, drăguleţ*, a *îndrăgi, drăgălăşanie, îndrăgostit; abatere, abătut; cal, călăreţ, căluţ, călări; alamă, alămar, alămărie; cald, căldură, călduros, încălzi, încălzitor.*

a se îmmoae în *ă* chiar atunci cînd nu-şi pierde accentul, însă cuvîntul îşi pierde o silabă, ori primeşte o silabă în care adaosul însuşi îşi pierduse o silabă, prin adăogarea lui *i* ori *uri* (*ur* e eufonic): *cracă, crăci; mască, măşti; calamară, călămări; catarumă, cătărămi; lac, lacuri; sare, săruri* (articulat silaba revine: *lacurile, sărurile*).

Dacă în locul lui *i* final intervine pentru eufonie un *e*, iar *a* e precedat de o consoană mută (m, b, p) ori de consoanele închise *v* şi *f*, *a* se preface tot pentru eufonie în *e*, dacă consoana următoare nu e o şuerătoare, pentru cele mute, ori o consoană închisă pentru *v* şi *f*: *bată, bete; masă, mese; pară, pere; pată, pete; sară, seri; vară, veri; fată, fete; faţă, feţe; faşă, feşe.*

In celelalte cazuri, *a* rămîne neschimbat: *casă, case; fază, faze; mamă, mame; mapă, mape; pală, pale;* ori *babă, babe; lamă, lame; ramă, rame.*

a iniţial nu se îmmoae, chiar dacă intervine accentul expresiv; *arc, arcuri arcuşor; ars, arsură; an, anual*, etc.

Sunetul *a* nu se preface nici odată în diftong, fiind mai sonor decît oricare dintre ei; formează însă diftongii sonori din limbă: *vălean, cîmpean, treacă, poartă, scoate.*

Notă. — Din prefacerile lui *a* se poate vedea lămurit că *eufonia* este la baza tuturor schimbărilor care intervin în limbă.

Sunetul î. Potrivnic lui *a*, sunetul cel mai sonor din limbă, *î* fiind cel mai închis, nu are altă posibilitate de cît să se deschidă. Aceasta se întîmplă cînd în silaba următoare intervine un *i*, ori mai cu seamă un *e*: *vînă, vine; cuvînt, cuvinte; tînăr, tineri; vînăt, vineţi; sfînt, sfinte, sfinţi; Romîn, România, romanitate; vînt, ventilator; gît, gutural.*

Notă. — Sunetul *î* îl scriem aşa, iar nu ê, â, ô, û, cum se cerea în ortografia fonetică, pentru a-i arăta proveniența latină. Obiecţiunea ce s'a făcut că *Romîn*, trebueşte scris Român pentru a arăta descendenţa noastră nu are nici o însemnătate: acei care nu ne cunosc limba, nu întîlnesc cuvîntul scris româneşte; iar acei care ni-o cunosc, ştiu şi întrebuinţarea sunetelor din limba noastră. Scriem dar Romîn, România, romanitate, romanizare.

Cînd după *î* urmează un *m*, el se preface uneori în *u*, din cauza eufoniei. Scriem dar umblu, umflu, iar nu îmblu, îmflu.

In luptă cu *a*, cînd *a* precede pe *î*, aceasta atrage accentul pe el: *carîmb, catîr*; însă dacă îi urmează, *a* atrage accentul cu dînsul: vîna, cînta.

Sunetul ă, cel mai slab din limbă nu are posibilitatea altei prefaceri decît să-şi însoţească pe *i*, pentru a ajunge diftong: *capăt căpătăi; mă, măi.*

Notă. — Prin faptul că *ă* provine din *a*, îl scriem întotdeauna: *ă*.

Uneori pare că provine din *e*: văd, (de la vedere); măr, meri; în realitate *ă* se schimbă în *e* cînd îi urmează un *e* (făt, fată, fete, etc.).

Inainte *ă* se mai scria *ĕ* şi *ŏ* *(bĕtrîn, latineşte veteranus; fôntănă, lat: fons)*. Ortografia fonetică nu poate să ţină însă seamă de cît de formele limbii romîne, care sunt la îndămîna tuturor.

Sunetul e faţă de *a* şi *î*, e un sunet slab; faţă de *ă* este însă mai forţe, totuş *e* se preface în diftong cînd în silaba următoare este un *ă*, ori cînd *e* este final şi accentuat: *earbă, ceapă, geană, pleacă, odoleană, isteaţă; cişmea, saltea, caramea.*

Urmat de o silabă puternică, ori de mai multe, se preface în *i* ori *ă*: repezicior, căli*ș*oară, căl*ă*torie...

e singur, în loc de este, îşi pierde accentul, prefăcîndu-se în enclitica *i*: nu-i (nu este).

Tot pentru eufonie, *e* precedînd terminaţia *i* se preface în *i*, dacă nu e premers de *t*, *d*, *s*, dar numai în cazul cînd aceste trei sunete nu pot fi prefăcute în *ţ*, *z*, *ş*: *mării*, *tăcerii*, *cănii*, *sulfinii*, *vorbii* dar: *casei*, stradei (ori străzii) *poftei*, însă: *mătuşii*, *curţii*, *lăzii*.

e precedat de *o* vocală, atunci cînd îi urmează un *i*, rămîne neschimbat: *mîndriei*, *ambiţiei*, *cetăţuei*. Unele cuvinte femenine terminate la plural în *e*, cînd primesc articolul *le*, schimbă pe e în *i*, pentru enfonie: *litere*, *literile*; *agrişe*, *agrişile* etc.

Notă. — Prin ultima observaţie, se resolvă deplin scrierea lui *ii* şi *ci* final, prin cerinţele eufonice ale limbii.

Muntenii au tendinţa de a îndulci pe *ă* în *e*, iar Moldovenii de a-l aspri în *î*. Formele dialectuale au şi ele farmecul lor social, limba literară, adică limba bazată pe principii eufonice stabile, cere însă să pronunţăm şi să scriem: bătrîneţă, iar nu bătrîneţe ori bătrîneţî; uşă, nu uşe, ori uşî; tusă nu tuse; mătasă nu mătase. Cu toate aceste, acolo unde eufonia ne permite, căutăm să preferăm vocalele mai sonore, pronunţînd: *insctare*, *insctoşare* *înţeles*, *înţelegere*, *înţepare*, pentru a îmfrumuseţa limba. De asemeni: *unchiaş*, *uriaş*, în loc de *uncheş*, *urieş*. Nu vom scrie însă perete, pereche, formele eufonice rămînînd: *părete*, *păreche* din cauză că, deşi precedat de o consoană mută nu-i urmează o consoană şuerătoare.

Uneori sunetul *ea* se contrage în *a* în Moldova: *seamă* = samă, din cauză că după un diftong puternic urmează un *ă* în silaba următoare. Preferăm diftongul *ea*, din cauză că îi urmează o consoană mută: *scamă*, *zeamă*, etc.

Sunetul o ca şi *e*, fiind un sunet slab faţă de *a* şi *i*, caută să formeze diftongul *oa* cînd primeşte accentul şi e urmat de *e* ori *ă*: *coc*, *coace*, *coacă*; *toc*, *toacă*; *coală*, *boală*, *oloagă*, *frumoasă*, *inimioară*, *somnoroasă*, *oameni*; *moarte*, *moartă*, etc.

Cînd îi urmează o silabă puternic accentuată, pier-

zîndu-şi accentul, se preface în *u*: *porc, purcel; joc, jucăuş; rog, rugător; adaog, adăugăm.*

Se mai preface în *u* dacă îi urmează în silaba următoare un *i*, îşi pierde accentul şi e precedat de o consoană mută: *moare, mori, murim*; *poate, poţi, putem*; altfel: *doresc, dorim.*

Sunetui i nu sufere nici o prefacere. Sunetul *i* se alipeşte însă cu înlesnire pe lîngă vocalele sonore pentru a le aspri sonoritatea, ori pe lângă cele gutturale pentru a le deschide, dînd într'o parte şi în alta diftongi însemnaţi în limbă.

Notă. — O însemnare deosebită trebue făcută asupra scrierii plurarului la substantivele femenine terminate la singular în *ă*. Ele primesc la plural pe *i* ori de cîte ori acest *i* este de o tonalitate atît de slabă, încît nu poate forma o silabă, ci se alipeşte dimpreună cu acele dintre consoane care îl însoţesc la silaba precedentă, scurtînd cuvîntul: *coadă, cozi; vergi, săli, ciori, străji, porţi.* Această scurtare nu e posibilă însă cînd în silaba precedentă este *a* ori *oa*, ori dacă cuvîntul primeşte terminaţia *uri* chiar pentru cuvintele de mai sus: *coade, sale, cioare, treburi* — forme care tind să dispară din limbă.

Cuvintele cu terminaţii în *f, s, x, z*, nu primesc nici odată *i*, ci numai *e*: *cofe, rufe, case, coase, taxe, raze.*

Sunetul u, nu sufere nici o prefacere. Are aceaş funcţie ca şi *i* în compunerea diftongilor.

Notă. — In regulă generală, oricare ar fi prefacerile pe care le pot suferi vocalele, ele se scriu cu litera sunetului care se aude. Diftongii proveniţi prin schimbările tonice urmează aceeaş regulă.

Prefaceri la consoane. Mai toate consoanele din limbă pot suferi prefaceri de pronunţare. Îndulcirile regionale de pronunţare: *chicior, rotunji,* etc. nu pot avea nici o înrîurire asupra scrierii ortografice.

Unele dintre aceste îndulciri însă, cum e cazul pentru *c* şi *g* înaintea lui *e* ori *i*, sunt generale: *fac,*

faci, face: şterg, ştergi, şterge. Pentru a arăta cîn *c* şi *g* rămîn guturale, s'a introdus obiceiul să se pun un *h: chem, ghem, chitră, ghindă.* In cuvintele străin unde găsim *qu*, pentru a arăta guturalitatea lui *c* urma de *i* păstrăm această ortografie. Scriem Quintilian s citim Chintilian.

Vocalele: *d, s, t, z, ş, ţ,* şi *j* pot rămîne neschim bate, ca în cuvintele: *drept, jaf, soare, turn, zahă ştirb, ţurţure, Xenia.* Alte ori însă primesc următoarel schimbări, prin înrîurirea vocalelor:

s	se preface	în		*ş*
t	„	„	„	*ţ*
d	„	„	„	*z*
z	„	„	„	*j*

dacă sunt *finale la rădăcina cuvintelor* şi li se adaog terminaţia *i: pas, paşi: frumos, frumoşi; tuns, tunş roată, roţi: crud, cruzi: coadă, cozi: breaz, breji.*

Schimbările de mai sus sunt datorite nevoei d a pronunţa mai cu înlesnire pe *i* final. Tot în aces scop *d* se preface în *z* şi prin terminaţiile *ură, ut, or căzătură, văzut, văzător.*

Sunt mai rari cazurile cînd consoana *g* urmat de *i* se preface în *j: strug, strujire: ţ* în *c: căruţ cărucior; d* în *g: repede, repegior: t* în *c: grăunt grăuncior; c* în *s* ori *ps: toarce, torsei: coace, copse*

Arhaicul *giu* în: *giudec, giunghi, încungiur* di spare din limbă prin formele estetice: *judec, jungh încunjur.*

Vocalele mute (b, m, p) iar dintre cele aspre *f*, nu primesc schimbări. Totuş uneori se schimbă: *f* î *v: vătav, vătafi* etc.

Scriem obicinuit, nu obişnuit.

Înaintea lui *s* şi *t*, uneori sunetul *b* se îmmoae î pronunţare în *p*, dar se poate pronunţa şi *b*, cum îl ş scriem: subtil absolut, sub (nu *supt*), fiind mai estetice

Inaintea consoanelor mute: *b. m, p*, consoana *n* se preface în *m: îmbunare, schimb, îmmulţire, imperfect, împăraţi:* nu însă înaintea lui f şi v: *înflorit, înverzit*, etc.

Consoanele sonore *r, l, n* dispar uneori prin contragerea vocalelor care le însoţesc, în diftongi: *cal, cai: cere, cei:* pun, pui, etc.; uneori *l* se preface în *n*, iar *r*, în *l*: scriem însă *înalt*, nu *înant: turbure* nu *tulbure*.

In unele cuvinte, grupul de consoane *sc* şi *st* se preface în *şt: broască, broaşte: mască, măşti: oaste oşti*.

II. Silabele.

1. **Natura silabelor.** Silabele sunt părţi de cuvinte. Ele sunt formate din vocale ori diftongi însoţiţi ori nu de consoane, de obicei premergătoare lor. Două vocale separate într'o silabă nu găsim de cît atunci când prin adăogarea unui *i* final slab, cuvîntul nu are putere să alcătuească prin el o altă silabă: *robi, voinici, curcani, verzi, asculţi*.

Cuvintele pot fi monosilabe (de o singură silabă), bisilabe (de două), polisilabe (de mai multe).

Pentru pronunţarea eufonică a cuvintelor, limba le împarte în silabe prin accent: **ca***să*, *pa***ra**, *car***ra***e*. Cînd vocalele neaccentuate urmează una după alta, se produce un ritm al pronunţării, silaba neaccentuată de lîngă acea accentuată lipindu-se mai strîns de ea, cealaltă pronunţîndu-se mai separat: **pa***sere*, (**pa**se re), *căpi***tan** (că pi**tan**), *cete***raş** (ce te**raş**), **su***liţă* (**suli** ţă), **bi***voliţă* (**bi**vo liţă). Cînd cuvintele sunt prea lungi, iar limba nu găseşte accentul, silabele se pronunţă trăgănat, aproape separat, până la găsirea lui, urmărit instinctiv: Con stan ti **no**pol.

Cuvintele monosilabe sunt prin natura lor accentuate. Ele pierd uneori accentul cînd fac trup cu alt cuvînt, fie pentru totdeauna, fie ocazional. În cazul întîi se modifică şi înţelesul cuvîntului: *nefericire* (*ne feri-*

cire). În cazul de al doilea fiecare din cuvinte își păstrează înțelesul.

2. **Despărțirea cuvintelor în silabe** este determinată de regulile eufonice prin însușirile pe care le au vocalele și consoanele. Simțul estetic al limbii noastre cere pe cît e cu putință, ca fiecare silabă să înceapă prin o consoană și să se termine cu o vocală.

Din această cerință a limbii urmează că vocalele cu sonoritate mijlocie *e* și *o* cînd sunt accentuate, fie că ele sunt la începutul, fie că urmează după o altă vocală, să primească un *i* ori *u* eufonic, ori să se prefacă într'un diftong, dacă vocala din silaba următoare o permite: *ⁱepure*, *voⁱe*, *ⁱed*; *ᵘom*, *ᵘopt*; *ⁱearnă*, *ᵘoaste*; *voⁱească*, *viᵘoară*.

Tot din această cauză, cînd o silabă se termină printr'o consoană, iar cuvîntul capătă o nouă silabă, chiar dacă prima silabă e accentuată, consoana trece la silaba următoare: *mal*, *ma luri*; *praf*, *pră fă ri e*; *cap*, *ca pe te*; *răzor*, *ră zoa re*; *ceas*, *cea suri*.

Cînd sunt mai multe consoane la un loc, ele trec cu toatele la silaba următoare: *ca stron*, *a scut*, *oa ste*, *bra sdă*, *pe ște*, *me șter*, *gî scă*, *pi strui*, etc.

Cînd însă prima din grupul de consoane este sonoră (*r*, *l*, *n*) ori o mută (*b*, *p*, *m*), pentru că ele nu pot fi pronunțate uneori de loc, alteori cu o mare greutate cînd le urmează alte consoane, ele rămîn alipite la prima silabă: *al tul*, *ar mă*, *dar nic*, *pal ton*, *pal mă*, *cap tiv*, *um ple*, *min te*, *cîn tec*, *um blă*. Cu toate aceste, dacă cea de a doua ori chiar a treia consoană este *r*, *l* ori *n*, tot grupul de consoane trece la silaba următoare: *doa mnă*, *su flet*, *co vrig*, *pie trar*, *nu tri ment*, *a spru*, *cu scru*, *a stro nom*, *no stru*, *că pă stru*, *co tlit*, *te slă*, *i bric*.

Cînd cuvintele sunt compuse, despărțirea în silabe urmează după înțelesul părților care intră în compunerea lor: *com pun*, *pre pun*, *pro pun*, *dis pun*,

pun, im pun, su pra pun, cu prind, des prind, fac, des fac, pre fac, sub îm part.

III. Cuvintele

1. **Natura cuvintelor. Inţelesul lor.** De înţelesul cuvinte- se ocupă filozofia limbii. Ea arată, în ceea ce intere- ăză gramatica, că fiecare cuvînt înfăţişează o noţiune, fiecare noţiune o existenţă ori a valoare a fiinţii.

Orice existenţă înfăţişează natura fiinţii şi moda- ăţile ei statice (constituirea materială şi spaţială), i cauzalitatea şi manifestările ei dinamice (tempo- litatea şi mişcarea).

Ori ce valoare poate fi afectivă (plăcută ori ne- ăcută) ori utilitară (folositoare şi nefolositoare).

Existenţa fiinţilor se determină ori se caracterizează in valorile pe care i le acordăm. Orice existenţă esupune o valoare, după cum, de asemeni, orice valoare esupune o existenţă. Când zicem cuvîntul *cal*, ne ndim mai întîi la acest fel de animal din punct de dere al modalităţilor sub care el se înfăţişează şi re constituesc natura lui (alcătuirea), ori înfăţişarea spaţială (formă, coloare etc). Ne mai gîndim apoi cauzalităţile pe care le poate produce, şi care nstituesc manifestările lui temporale (circumstanţiale) de mişcare (particulare). Zicem dar că un anumit l este *înalt, osos, sur, vioi* etc. ori că *doarme eargă, mănîncă* etc.

Orice noţiune are dar un înţeles de existenţă odalitate şi manifestare) şi în acelaş timp de valoare, afecţiune ori de utilitate). Afecţiunea şi utilitatea făcut pe oameni să ajungă la înţelegerea ca aceleaşi vinte să li înfăţişeze aceleaşi existenţi şi valori.

Astfel au luat naştere limbile.

Toate popoarele din lume au aceaş limbă filozofică, nuanţe de foarte mică însemnătate între ele; se osebesc însă între dînsele prin formele materiale ale

limbii, prin vorbe, care şi ele înfăţişează un grad mai mi ori mai mare de înrudire — astfel cum ne arată filologia

Studiind înţelesurile variate pe care le pot avea aceleaşi cuvinte în limbă, ne convingem numai de cî că posibilitatea pe care o au vorbele de a exprima prin ele noţiuni cu totul diferite prin înţelesul lor, a ajutat pe de o parte omenirea la ridicarea ei pe scara civilizaţiei, iar pe de altă parte i-a înlesnit vorbirea scutind-o de a întrebuinţa cuvinte deosebite pentru noţiuni asemănătoare, dar diferite ca înţeles. Cuvîntul *aspru*, de pildă, exprimă o modalitate fizică în înţelesul său primitiv: *piatră aspră;* dar tot acest cuvînt aplicat la fenomene atmosferice: *vreme aspră:* la viaţa utilitară: *vin aspru;* la purtarea personală: *om aspru;* la viaţa socială: *pedeapsă aspră*, îşi extind înţelesul desmaterializîndu-se şi îndepărtîndu-se cu totul de cel iniţial.

Notă. Această extindere de înţeles se îndeplineşte prin o determinare ori prin o caracterizare şi serveşte la complectarea unii limbi.

Determinarea şi caracterizarea, fenomene psihice primordiale în manifestările vieţii spirituale, îşi păstrează toată valoarea în fenomenele de manifestare ale unii limbi. Ele fiind deci şi la baza gramaticii, după cum se va putea vedea din tot ceea ce urmează, căutăm să fixăm aici înţelesul deplin al acestor două cuvinte. Caracterizările sunt de natură afectivă şi se referă la afectivitate în general (afecţiune, emoţie, voinţă), prin care fapt toate cuvintele isvorîte dintr'o caracterizare, pe lîngă înţeles, poartă cu ele şi o nuanţă afectivă. Chiar părţile de vorbire care par mai lipsite de un înţeles mai întins, cum sunt adverbele: *da* şi *nu*, spre pildă, sunt afective. Cel care le pronunţă, o face pentru a-şi manifesta o afecţiune, o emoţiune şi în orice caz voinţa. Cînd zicem că un obiect e *pe* masă însoţim această manifestare spirituală de o umbră cel puţin de afecţie, pe care o arătăm prin prepoziţia *pe*, ori o alta. Interjecţiile sunt afective prin excelenţă.

In ce priveşte determinările, ele sunt în primul rînd de natură utilitară. Cînd zicem vorba casa, determinăm o anumită casă, scoţînd prin articolul *a* un înţeles utilitar.

Este evident însă că utilitatea isvorăşte şi dintr'o afecţiune; cuvintele de utilitate fiind însă mai îndepărtate de obîrşia lor, pierd orice caracter afectiv. Cînd zicem vorba *argintar*, derivat din vorba argint, determinăm pe omul cu o ocupaţie anumită, de natură utilitară, fără să avem nevoe de a arăta, că acel meseriaş poate să determine în noi o afecţiune oare care prin meseria pe care o exercită.

2. **Gruparea cuvintelor şi formele lor.** Cuvintele după natura lor, formele pe care le pot avea, precum şi prin prefacerile pe care le sufăr în limbă, se împart în două mari grupe. Unele dintre ele arată o existenţă materială ori spirituală statică (de stare), altele o manifestare de asemeni materială ori spirituală, de natură dinamică (mişcare).

Cele dintîi se numesc substantive, cele de al doilea verbe.

a) Substantivul.

Cuvintele de natură statică sunt substantivele. Ele arată existenţi şi valori: de energii şi fenomene, de fiinţi anorganice (corpuri, lucruri), de fiinţi organice (plante, animale); ori noţiuni abstracte de natură spirituală ori socială, asemănătoare celor dintîi: *căldură. lumină; cer, pămînt; nori, zăpadă; piatră, casă: floare, cal; timp, spaţiu; sentiment, gîndire; neam, şcoală.*

Unele dintre aceste substantive se zic primitive, adică determinate de a dreptul prin noţiunile pe care ele le reprezintă; celelalte se zic derivate [1]).

Cuvinte primitive în limbă după întrebuinţarea lor: *vînt, om, spirit* etc. Cuvintele derivate sunt foarte numeroase în limba românească. Ele derivă din cele primitive: *vîntoasele, omenire, spiritualitate.*

---

[1]) Pentru substantive cît şi pentru celelalte părţi de cuvînt derivate vezi capitolul. „*Formarea cuvintelor*“.

Natura substantivelor. Substantivele sunt de două feluri: de determinare şi de caracterizare.

Substantivele de determinare arată natura fenomenelor, fiinţelor şi lucrurilor. Din această cauză ele mai pot fi numite *concrete*. In genere, numirea lor nu e derivativă, iar atunci cînd arată o derivare, după felul calităţilor constitutive ori modalităţile lor de manifestare, ele îşi păstrează caracterul lor concret (*cocoşar* vine de la cuvîntul *cocoş*, însă e o altă pasere; *prundar* vine de la *prund*, dar e o pasere; *cocor* de la *coc*; *pisică* de la *pis* etc.). Unele dintre ele au înţeles şi general şi particular, cînd componenţa lor e de aceaş natură (partea nedeosebită de tot) şi nu primesc pluralul decît cu alt înţeles: *lapte (lăpturi) aur (aurării)*.

Substantivele de caracterizare arată modalităţi fenomenale, ori de fiinţi şi lucruri privite însă sub forme de existenţi individuale. Această caracterizare s'a îndeplinit de mintea omenească prin considerarea aparte a unui caracter fundamental, dar comun mai multor fiinţi de orice natură ar fi ele, prin o abstragere; de aceia se numesc şi *abstracte*.

Această abstracţie este de două feluri. Unele caracterizări au păstrat însuşirile materiale de existenţă: *lungime*, *mulţime*, *înălţime; animale* (care au suflet) *rozătoare*, *păseri; pădure*, *turmă*, *popor*.

Aceste substantive se pot numi *abstracte-concrete*.

Alteori caracterizările sunt lipsite de orice materialitate vizibilă. Ele sunt de natură spirituală. Pot fi numite deci *abstracte spirituale*.

Acestea pot arăta natura spiritualităţii: *suflet*, *voinţă*, *inteligenţă;* modalităţi de manifestare: *judecată*, *cugetare*, *sentiment*; ori modalităţi particulare ca rezultate de manifestare: *adevărul*, *binele*, *frumosul*.

Insfîrşit sunt unele caracterizări particulare de individualizare numite *nume proprii*. Acestea sunt de natură socială: *Gheorghe*, *Georgescu*, *Georgeni*, *Dună-*

ea, Dunăreanu. Ele au numai forma singulară ori plu-rală — dar întotdeauna cu înțeles de singular.

Substantivele acestea de individualizare sunt de natura substantivelor *abstracte-concrete.*

Genul substantivelor. Ființele sunt masculine (bărbați) și femenine (femei).

Notă. — Unele substantive care arată nume de animale, se întrebuințează numai la masculin, ori numai la femenin, atunci cînd înfățișarea lor nu prezintă caracterizări de mărime deosebită: *cuc, greer, vulpe, barză,* etc. Aceasta arată că distincțiunea între ființi în genere a fost făcută a început după utilitate (aici înfățișare). Pentru fixarea genului a aceste ființi în vorbire li se adaogă termininația majorativă *oi* pentru masculin (vulpoi) *oaică* și *easă* la femenin (*vulpoaică* cuculeasă); alte ori li se spune: greer *bărbătuș*, greer *femeiușcă.*

Pentru fenomene, corpuri, lucruri, nevoea vorbirii a cerut să li se dea și lor un gen. In genere, acelora care înfățișau o mai puternică individualitate și deci vitalitate, putere intrinsecă de manifestare, li s'a dat o terminație masculină: *soare, nor, pom, mugure, prun, măr, pepene, burete, ochi, dinte, cărbune;* iar acelora care erau generice, prin faptul că sunt un produs natural, ori împlinesc o funcție oarecare, li s'a dat o terminațiune femenină: *zăpadă, scîntee, floare, vișină, caisă, pară, unghie, gură, limbă, piele, măsea, vorbă.*

Cuvintele care prin natura lor prezintă o putere de îndeplinire a unii lucrări, dar fără putința de a se manifesta ca individualitate deosebită; adică avînd cu toatele aceaș posibilitate de manifestare și în acelaș fel, li s'a dat genul masculin la singular și femenin la plural. Ele apar de natură colectivă la plural: *fulger, tunet, vînt, măr,* (fruct), *glas, grai, cuvînt, șold.*

Produsele activității omenești (obiecte utilitare) sunt ori numai femenine: *sobă, fereastră, bicicletă,* dacă arată o întrebuințare utilitară prin mănuire (instrumente, unelte, mijloace); masculine la singular și

femenine la plural (ambigene), cînd prezintă o oare care individualitate: *scaun, dulap, drum, automobil.*

Substantivele concrete-abstracte, cele abstracte spirituale, precum şi cele de caracterizări individuale (numele proprii), urmează regula generală.

Substantivele care caracterizează pe om prin felul ocupaţiei, sunt determinate prin sexul persoanii pe care o reprezintă: *croitor, croitoreasă, doctoreasă, profesoară;* dar şi *avocat-femee, medic-femee.*

Cuvinte ca: *strugure, părete, ciorap,* apar ca escepţii, deşi *strugurile* a fost privit probabil ca producător de vin; iar celelalte cu o funcţie anumită.

Numirile de localităţi, ape, munţi, par mai arbitrare — prin pierderea concepţiei lor de la început: *Nistrul, Dunărea, Jiul, Bistriţa, Carpaţii, Bucureştii.*

Numele lunilor sunt masculine; ale zilelor femenine.

Numele de popoare masculine.

Notă. — Animalele au în genere nume deosebite pentru masculin ori femenin. Sunt şi escepţii: *bivol, bivoliţă,* etc.

Substantivele concrete-abstracte au de obicei aceaş rădăcină: *fiu, fiică; domn, doamnă,* etc.

Numărul substantivelor se arată prin *singular,* cînd e o singură existenţă despre care e vorba, şi prin *plural,* dacă sunt mai multe: *soare, sori: vînt, vînturi: zăpadă, zăpezi: părete, păreţi: scaun, scaune: om, oameni* etc.

Moţiune. Schimbările de gen şi număr ale substantivelor se numeşte în gramatică *moţiune.*

Moţiunea ne arată că substantivele masculine terminate la singular într'o consoană, *u, e* ori *i (cal, bou, cîne, ochi, ciocoi)* primesc la plural un *i (cai, boi, cîni, ochi, ciocoi).*

Cuvîntul om primeşte înaintea lui i un *en* eufonic, prefăcîndu-se şi vocala *o* în *oa,* după regule cunoscute: *om, oameni.*

Substantivele femenine terminate în *ă* primesc la plural *e (capră, capre);* cele terminate în *e* primesc la plural *i (vulpe, vulpi);* cele terminate în *ea* și *i* primesc *le (stea, stele; zi, zile). Luni, marți, mercuri, joi, vineri;* au la plural aceaș terminație [1]).

Pluralul cuvintelor care arată fenomene ori lucruri urmează regula substantivelor femenine, primind *e* ori *i: fulger, fulgere; căldură, călduri; tavan, tavane; ibric, ibrice; cui, cue; cuvînt, cuvinte; suspin, suspine; bocet, bocete;* cele ambigene primesc pe *i*, cu intercalarea unui *ur* eufonic: *gard, garduri; ghem, ghemuri; dop, dopuri; plisc, pliscuri; lut, luturi; pămînt, pămînturi; imbold, imbolduri; chef, chefuri; scop, scopuri; gînd, gînduri; dor, doruri; huzur, huzururi,* ori pe *e* cu intercalarea unui *et* eufonic: *rîs, rîsete; gemăt, gemete; plîns, plînsete.*

Altele, pentru noțiuni diferite însă, au două plurale: *gaz, gaze, gazuri; cap, capete, capuri,* unele primesc și genuri diferite: *cot, coți, coturi; ochi, ochi, ochiuri; cîmp, cîmpi, cîmpuri; timp, timpi* (de mișcare), *timpuri* (de natură socială), etc.

Caracterizări și determinări substantivale. Caracterizarea existenților se face prin arătarea însușirilor. Această caracterizare se numește adjectiv; ori a numărului lor (numeral): *negru, suav; un, mulți.* Determinările privesc numai înțelegerea dintre oameni și sunt arătate prin articole și pronume.

Adjectivele și numeralele au uneori și ele nevoe de determinări în vorbirea dintre oameni.

---

1) Fiind femenine, primesc la singular un articol femenin: Lunia, Marția, etc.

Determinarea substantivelor:

Articolul.

Articolul este un cuvînt care nu are înțeles pr sine, ci se întrebuințează pe lîngă un substantiv pent a determina ființa, lucrul, etc. despre care este vorb El este dar determinativ.

Articolul se alipește la sfîrșitul cuvîntului, făcîn trup cu el.

Aceste determinări prin articulare pot să ne arat cine determină starea sau mișcarea, sau cine primește mișcare. Se zice în gramatică că avem cazurile *n minativ* și *acuzativ*. Articolul poate să mai ara apoi ceea ce aparține unei ființi ori unui lucru, o asupra cui se îndreaptă o mișcare, avem cazurile *g netiv* și *dativ*. *Vocativul* e un al cincilea caz într buințat numai pentru o chemare adresată oamenilo o invocație: *„lună, tu stăpîna mării“* (Eminescu), o o batjocura: *gîsco!*

Substantivele femenine primesc pentru nominat și acuzativ, la singular, articolul *a*: *capra*, *vaca*, *vulpe casa*, *Elena*, *Stana*, cu un *u* eufonic cînd trebu *cățeaua*; iar pentru plural *le*: *vacile*, *vulpile*, *gîștil*

Pentru genetiv și dativ singular este *ei* și *ii*: *capr vacii*, *vulpii*, *casei*, *Elenii*, *Stanii;* iar la plural *lor caprelor*, *vacilor*, *vulpilor*, *caselor*.

Vocativul singular e în *o*: *capro*, *vaco*, *vulpe gîsco*, *Eleno*, *Stano*, iar plural *lor*: *caprelor*, *vacilor vulpilor*, *gîștelor*.

Substantivele masculine primesc pentru nominati și acuzativ la singular articolul *l* cu un *u* eufonic la cel terminate în *i* ori o consoană, (*calul*, *boul*, *cuiul* articolul *le* cele terminate în *e* (*cînele*, *șarpele*); un *a* cele terminate în *ă* (*tata*, *pașa*). La plural, primes un *i*: *caii*, *boii*, *cînii*, *șerpii*, *tații*; *pașa* ia forma: *pașalele*

Pentru genetiv și dativ, la singular este *lu* iori *i*

(pentru cele terminate în *ă*): *calului, cînelui, tatii;* iar la plural *lor*: *cailor*, *cînilor*, *taţilor*.

Pentru vocativ *le* la singular şi *lor* la plural: *calule*, *cailor;* celelalte nu primesc articol la vocativ.

Aceste schimbări prin cazuri ale articolului se zic *declinare*.

Numai articolele se declină; iar prin declinarea lor, substantivele pot primi uneori schimbări eufonice, după regule cunoscute.

Tabloul declinării articolului

	FEMENIN		MASCULIN	
	SINGULAR	PLURAL	SINGULAR	PLURAL
N. A.	*a*	*le*	*l, le, a*	*i*
G. D.	*i*	*lor*	*lui, ei*	*lor*
V.	*o*	*lor*	*le*	*lor*

Notă. — Vocativul se întrebuinţează obicinuit, atît la singular cît şi la plural fără articol *mamă! cîne! oameni!* Se întrebuinţează însă formele: *o*, *le*, *lor*, fie pentru a atrage atenţia, fie pentru a arăta o afecţiune deosebită: *domnule! codrule! nebuno!*

Alte articole determinative sunt: *al*, *ai*, *a*, *ale;* care nu fac trup cu substantivele şi se aşează întotdeauna înaintea lor spre a arăta o apartenenţă: *nevoile sunt ale oamenilor; mirosul plăcut al florilor*.

Ele se mai întrebuinţează şi înaintea pronumelor posesive în acelaş scop.

Acolo unde nu este nevoe de o determinare mai deosebită, acest articol nu se întrebuinţează, atrăgînd cu sine suprimarea verbului ori a adjectivului care le precedă: *nevoile oamenilor*; *mirosul florilor*.

In limbă se află şi articole care arată o determinare particulară: *cel*, *cei; cea*, *cele*. Aceste articole se aşează în urma substantivului fără a face trup cu el: *Ştefan* **cel** *mare; oamenii* **cei** *vrednici* (adică Ştefan care a fost mare domn; oamenii care sunt în

adevăr vrednici etc. Articolul *cel* arată prea bine că în începuturile lor, articolele au fost pronume hotărîtoare.

Notă. Numele proprii de bărbați și de familie primesc la genetiv și la dativ articolul determinativ înainte; cele femenine în urmă: *calul* lui *Gheorghe: neamul* lui *Buzescu*, ori: al *Buzeștilor*"; dorul *Elenii*. E o greșală mare întrebuințînd forma; lui *Maria*, în loc de *Mariei*.

Vorba Dumnezeu primește articolul înainte — din respect deosebit — dar și în urmă, cînd e vorba de zei: „*se închinau Dumnezeului lor.*"

Numele de familie primesc pluralul, cînd ele arată o însemnătate istorică ori numai socială: *Buzeștii*, *Petreștii* etc.

Articolul masculin *l* primește înaintea sa un *u* eufonic care îl întunecă, fiind prin natura lui slab în pronunțare. El apare cu putere la genetiv (*calului*), ceea ce arată că *u* nu poate fi privit ca articol. Inșelarea vine din faptul că vorbele care arată individualități: *Dumnezeu*; *Popescu*, *Iorgu*, nu au nevoie să fie articulate la nominativ fiind prin natura lor determinate ca individualități: *Dumnezeu e a tot puternic; Popescu e nume; Iorgu a plecat.*

Substantivele femenine terminate în *ă*, cînd sunt însoțite de un alt cuvînt articulat, își schimbă pe *ă* în *e* ori *i*, pentru eufonie, ori iau formele de la pluralul lor: acestei case; acelii lunci, acestei stele, coloarea basmalii, casa surorii mele; tusă, tusei; matasă, mătăsei.

In limbă se articulează cuvîntul căruia îi dăm o expresivitate deosebită: casa *noastră*, marele *om;* buna și milostiva *doamnă*. Copacii *cei mari și numeroși*. Cînd un cuvînt prin natura lui este nedeterminat, cum e cuvîntul *tot*, articularea trece la cuvîntul următor: *toată omenirea.*

Cînd articolul *al*, *ai: a*, *ale:* se repetă, limba cere să fie exprimat numai o singură dată: *Coșbuc este autor* al „*Baladelor*" și „*Idilelor*": dar numai cînd se atrage atenția, altfel: *Coșbuc este autor*ul „*Baladelor*" și „*Idilelor*".

Totuș aceste articole se repetă cînd voim să dăm o expresivitate și cuvintelor care urmează: *aceasta este legea și* a *lui Dumnezeu și* a *oamenilor.*

Urmează că atunci cînd un cuvînt rămîne nedeterminat, nu primește articol: *am văzut un* cal; *am văzut* calul *vecinului.* Dacă însă calul aparține vorbitorului, ori se știe despre care e vorba, atunci se zice: am văzut *calul* (subînțelegîndu-se al meu, etc.

Pronumele

Ca şi articolul, pronumele este un determinativ care se aşează înaintea substantivelor pentru a arăta şi natura determinării. El se întrebuinţează singur cînd substantivele se subînţeleg.

Această determinare poate fi hotărîtă ori nehotărîtă, pentru genul, cazul şi numărul substantivelor. Avem dar:

Pronume nehotărîtoare:

un, unui, unii, unor; una (o) *unii, unele, unor;*
alt, altui, alţi, altor: altă, altei, alte, altor:
tot, — toţi, tuturor, toată, —, toate, tuturor.

Exemple: un om, unii femei, altor oameni, tuturor femeilor. Intrebuinţate ca substantive, aceste pronume primesc articolul: *unul spunea: alta torcea, cu toţii ascultau.*

Tot nehotărîtoare sunt pronumele: *cineva, ceva cîţiva, cîteva, oare cine, oare care, nescine, vre un, fie cine, fiecare, fiece, vericine, cutare, nimeni, nici unul, nimica*, etc., şi în genere orice vorbă luată drept pronume nehotărîtor.

Pronumele hotărîtoare:

acest, acestui, aceşti, acestor: aceasta, acéstei, aceste acestor;
acel, acelui, acei, acelor: acea, acelii, acele, acelor:
acestălalt, acestuilalt, aceştialalţi, acestorlalţi: aceastălaltă, acesteilalte, acestelalte, cestorlalte.
acelalt, aceluilalt, aceilalţi, aceloralalţi; acealaltă aceilalte, acelelalte acelorlalte.

Notă. In loc de *acest* se mai întrebuinţează pentru eufonie, *cest*, în loc de acel, *cel;* iar în vorbirea populară: ăst, ăstui, etc., ori ăl, ălui, etc. Toate aceste nu se întrebuinţează în vorbirea corectă de cît eufonic: *cel care, ceea ce; cestalalt, ceilalţi.*

Adverbele atîta, așa, se pot întrebuința drept pronume hotărîtoare: **atîta** *lume*, **așa** *casă*. Atîta primește formele de gen, număr și caz: *atîtor oameni*. Drept pronume hotărîtoare se pot întrebuința și unele expresiuni adverbiale: *Un astfel de om; o adevărată minune de copil*, etc.

Pronumele *acesta* arată ceea ce este apropiat de persoane care vorbește, *acela*, mai îndepărtat; prin extensiune: *acest gînd* (despre care e vorba); gîndul acela (despre care a fost vorba).

Pronumele *cestalalt*, arată ceva apropiat, dar de aceaș categorie, *celalalt* e potrivnicul său.

Pronumele hotărîtoare primesc cu toatele articolul invariabil *a*, cînd se iau drept substantive: *Acela a zis* (acea persoană).

O întrebuințare deosebită o are pronumele invariabil *o*: *ia-***o** *de bună* (această știre, întîmplare, etc).

Pronumele întrebătoare:

Cine? Ce? Cui?; Ce?
care? cărui? căror? care? cării? căror?

Notă. — *Ce* are numai o formă pentru ambele genuri și numere; *cine*, are două.

Pentru întrebări se mai uzitează adverbele: *Unde? Cînd? Incotro? Cum? Cît?* (cu formele *cîți, cîtor, cîte, cîtor).*

Cine și *cui* se întrebuințează numai pentru persoane; ce (*la ce* în loc de *cui*) se întrebuințează pentru ființe însuflețite și pentru lucruri. Celelalte pronume întrebătoare au caracter de generalitate.

Pronumele de relație:

ce, oarece, orice, verice, orișice, ceva, fiece)
care (oarecare, oricare, orișicare, careva, fiecare, niscareva)
cine, oarecine, oricine, orișicine, cineva, fiecine, nescine)
niște,
vre un, vreo,
cutare,
niciun, nici o, nimeni, nimica,
tot.

Notă. Ce şi compusele lui se întrebuinţează numai pentru fapte, lucruri şi noţiuni abstracte: *fapta* ce *ai făcut-o; casa* ce *o locuești; gîndul* ce *l-ai avut.*

Care se întrebuinţează pentru oameni şi animale: *omul* care *vorbeşte mult; boul* care *împunge;* iar pentru lucruri, în locul lui *ce*, numai eufonic, fiind mai sonor.

Pentru relaţii se întrebuinţează adverbe şi adverbiale: *oricum*, *oricînd* etc.

Pronumele personale se întrebuinţează pentru înţelegerea dintre oameni (convorbire şi scriere), determinînd anumitele persoane care iau parte la o întrevorbire.

Ele nu se declină cu ajutorul articolului, fiind prin natura lor articulate; de aceea au o declinare proprie:

SINGULAR

	PERRSOANA I	PERSOANA II	PERSOANA III
Nominativ	*eu*	*tu*	*el; ea*
Dativ	*mie* (*îmi, mi*)	*ţie* (*îţi, ţi*)	*lui* (*îi, i*); *ei* (*îi, i*)
Acuzativ	*mine* (*mă*)	*tine* (*te*)	*ei* (*îi, i*); *ea* (o)
Vocativ	—	*tu!*	—

PLURAL

Nominativ	*noi*	*voi*	*ei; ele*
Dativ	*nouă* (*ne, ni*)	*vouă* (*vă*)	*lor* (*le, li*)
Acuzativ	*noi* (*ne*)	*voi* (*vă*)	*ei* (*îi, i,*); *ele* (*le*)
Vocativ	—	*voi!*	— —

Notă. — Pronumele personale nu au genetivul, pentru că acest caz nu se poate întrebuinţa de cît arătînd o apartenenţă, iar prin aceasta pronumele personal îşi pierde caracterul său.

Vocativele se uzitează numai la persoana a II-a şi aceasta încă prin o politeţă — înlocuind popularele *mă*, *fa*, ori înterjecţia *ei*! prin *tu* şi *mata* (pentru ambele genuri). Tot pentru politeţă, se mai obicinueşte *dumneata*, *dumneavoastră* (domnia ta, etc; *Măria Ta*, etc.; care sunt pronume substan-

tivale, primind articol în prima parte, care se declină după regula generală a articolului; cele de mai sus sunt îndeclinabile.

Tot pronume substantivale sunt: *dînsul, dînsa;* care primesc articol declinabil. *Dînsul, dînsa*, sunt pronume de particularitate, şi se întrebuinţează cînd e vorba de răspundere pentru o faptă: *dînsul mi-a spus.* Dînsul e o formă compusă din *de* şi *ins* (fiinţă). De aceea în forme pronuminale se mai întrebuinţează locuţiunile: *printr'insul, dintr'insul, într'insul* — cu forme declinabile.

Pronumele personale au forme scurtate care se adaogă la sfîrşitul verbelor: *spune-le, ascultă-i*, etc., cînd nu e ceva hotărît; altfel se întrebuinţează forma lungă, precedată de prepoziţia *pe* la acuzativ, cu reduplificarea pronumelui pentru a întări şi mai mult hotărîrea: *ascultă-mă pe mine; pune mîna pe el;* ori la dativ: *dă-i;* şi *dă-i lui.* Cînd e vorba de acţiuni materiale se întrebuinţează la acuzativ numai forma lungă: *curge pe el; toarnă pe dînsul.*

Forma *ne*, pentru pers. I plural e bine să se întrebuinţeze la acuzativ, iar *ni* la dativ, cînd eufonia o permite.

Forma reflexivă a pronumelor personale. Pronumele personale pentru a arăta forma reflexivă, limba le aşează înaintea verbelor, punînd două forme pentru a arăta şi o hotărîre: *mie-mi* fac; *ţie-ţi* spun. Din această cauză în limba romînă pronumele personale nu se întrebuinţează înaintea verbelor, de cît pentru determinări hotărîtoare.

Pentru a evidenţia şi mai mult, una din forme trece uneori în urma verbului: *eu îmi fac mie*; ori intervenind o inversiune: *ţi-o fac eu ţie.*

Cînd acţiunea are un obiect extern persoanii, atunci pronumele nu se reduplifică: *mi-am făcut-o*; *ţi-am scris scrisoare*, etc.

Pentru forma reflexivă la persoana a III-a se întrebuinţează o formă anumită pentru cazurile dativ şi acuzativ, singular şi plural: *sie, îşi* şi *sine (se): sie îşi face, şi-a făcut-o*; *s'a lovit pe sine*; *s'a lovit*; mai expresiv: *sieşi, sineşi*: *cine dă, sieşi dă.*

Pronumele reflexive au mai multe întrebuinţări după natura verbelor pe lîngă care se întrebuinţează.

Pronumele posesiv apare ca un genetiv al pronumelui personal, dar cu înţelesul deosebit, de aparţinere, ori de stăpînire; avînd formele: *meu, tău, lui* şi *ei*; *nostru, vostru, lor*, şi arată o aparţinere naturală, din fire: *gîndul meu, inima lui; suferinţa ei.*

Cînd acest pronume se întrebuinţează singur, se subînţelege persoana: *am văzut şi isprava lui.*

Pronumele posesiv determinativ prin escelenţă: *său, săi, sa, sale.* Acest pronume cere însă şi o caracterizare a determinării (posesiune), apartenenţă pe cît posibil: *vaca sa cea bună; caii săi bălani; vitele sale cele bune; frate-său; sora-sa.*

In vorbire pronumelui posesiv trebue să-i premeargă întotdeauna un alt cuvînt.

Notă. — Spunînd: *am văzut casa sa*, e o greşeală de limbă, cu atît mai mult că limba românească cere pe cît posibil suprimarea pronumelor posesive. *Am văzut calul său; am cetit cartea sa*, sunt exprimări greşite, deşi întrebuinţate des. Româneşte se spune: *i-am văzut calul: i-am cetit cartea.*

Pronumele de consideraţie. Mai sunt şi pronume de consideraţie, stimă, respect, şi politeţă socială. Către rege şi regină se întrebuinţează: *Măria Ta, Majestate* şi *Sire* (numai pentru rege); către ceilalţi membri ai familiei regale se întrebuinţează cuvîntul *Alteţă.*

Se mai întrebuinţează şi formele: *Măria Sa, Majestatea Sa, Majestatea Voastră, Alteţa Voastră.*

Către capul bisericii: *Sanctitate;* către mitropoliţi: *Inalt Prea Sfinte;* către episcopi: *Prea Sfinte;* către preoţi: *Părinte, Cuvioase Părinte, sfinţia ta*, etc. Miniştrii altor state: *Excelenţă.*

Domnule, doamnă, domnilor, doamnelor sunt formulele obicinuite de politeţă (ca substantive). *Domnia ta*, ori *dumneta, dumnealui, dumneaei, dumneasa, dumneavoastră*, se scriu scurtat: *d-ta, d-lui, d-lor*, etc. Domnul se scrie scurtat: *d-l* ori *d.*, apoi, *d-na, d-nii.*

Notă. — Intrebuinţarea pronumelui scurtat. Suntem siguri că am întrebuinţat bine un pronume scurtat, cînd îl putem înlocui prin forma lui cu accent: *dă-mi, dă-ţi, dă-i; mi-am făcut, ţi-ai făcut, i-ai făcut; dă-ne, faceţi-vă, daţi-le, mi-am făcut, v'am dat, li-au luat: şi-a zis, şi-au luat, şi-au scris; dîndu-mi, dîndu-ţi, dîndu-şi: dîndu ne, dîndu-vă, dîndu-şi*, înseamnă: *mie, ţie, lui, ei: nouă, vouă, lor* (dativul); iar: *ascultaţi-mă, supune-te, ia-l, du-o; ascultă-ne, supuneţi-vă; du-le; m'am dus, te-ai dus, s'a pornit; ne-a văzut, v'a chemat i-ai ascultat, le-ai ascultat, l-am văzut, i-au cunoscut, s'au văzut:* înseamnă: *pe mine, pe tine, pe el, pe ea; pe noi, pe voi, pe ei, pe ele* (acuzativul).

Caracterizările substantivelor se fac prin adjectiv şi numeral.

Adjectivul.

Adjectivul arată:

1. *Insuşiri statice* ale corpurilor din natură şi lucrurilor produse de om:

aspect şi consituire: *tare, tărişor, vîrtos, moale, greu; lichid, gazos, gros, pustiu*, etc.

coprindere: *plin, plinuţ, plinicel, gol, larg, lărguşor, găunos*, etc.

structură: *rar, răricel, des.*

cantitate şi mărime: *mare, măricel, mic, micşor, mititel, mult, puţin, puţintel*, etc.

formă: lung, lungăreţ lat, drept, rotund, rotunjor, înalt, etc.

suprafaţă: *aspru, asprişor, neted, netegior, puhav*, etc.

aşezare şi situaţie: *jos, înalt, năltuţ, năltişor; ceresc, pămîntesc*, etc.

coloare: alb, albiu, albicios, negru, roş, roşior, roşiatic, roşcat, verde, albastru, galben, gălbui, gălbior, întunecat, etc.

Insuşirile la om şi animale:

aspecte şi constituire: unele de mai sus; *sprinten, sprintenel, voinic, voinicos*, etc.

formă: unele de mai sus; *svelt*, *şui*, *bleg*, *flencheş*, etc.
mărime: unele de mai sus; *uriaş*, *pitic*, etc.
coloare: unele de mai sus; *şein*, *pag*, *lai*, *tarcat*, *breaz*, *pintenog*, etc.
defecte: *olog*, *ghebos*, *şaşiu*, *gîngav*, etc.

2. *Insuşiri dinamice*, unele pentru corpuri, alte caracteristice animalelor:
de mişcare: *iute*, *repede*, *repegior*, *încet*.
de schimbare: *flexibil*, *elastic*, *limpede*, *limpegior*.
de prefacere: *veşted*, *aşchiat*, *julit*, *pipernicit*, *tînăr*, *tinerel*, *bătrîn*, *bătrior*.

3. *Calităţi:*
afective: *dulce*, *dulcişor*, *dulceag*; *acru*, *acrişor*, *acruţ*, *gustos*, *mirositor*, *frumos*, *frumuşel*, *urît*, *urîcios*, *scîrbos*, *biet*, etc.
emoţionale: *sperios*, *grozav*, *adorator*, *meloman*, *artist*, *cîntăreţ*, *muzicant*, *jucăuş*.
voluntare: *leneş*, *lenevos*, *harnic*, *neînduplecat*, *încăpăţînat*, *nebunatic*, *încrezut*, *moderat*, etc.
intelectuale: *mintos*, *prost*, *nebun*, *cuminte*, *gînditor*.
utilitare: *bun*, *rău*, *folositor*, *păgubitor*, *nou*, *vechiu*, *răpitor*, *călător*, *dibaci*, *silitor*, etc.
fel de trai: *îngrijit*, *sclivisit*, *vagabond*, *arţăgos*, *liniştit*, *luxos*, *grijuliu*, *chefliu*, *desfrînat*, *moral*, *cumpătat*, *hoinar*, etc.
viaţa socială: *îndatoritor*; *politicos*, *binevoitor*, *duşmănos*, *mincinos*, *lăudăros*, *stimat*, *despreţuitor*; *casnic*; *intrigant*, *mîndru*, *arogant*, *mişel*, *certăreţ*, *mizantrop*, *ascultător*.

Natura adjectivelor. Insuşirile dinamice, precum şi calităţile arătate prin adjective, sunt în mare parte derivaţii din verbe, pentru că verbele sunt şi ele în totalitatea lor atribute de însuşiri şi calităţi ale fiinţilor şi lucrurilor.

Dimpotrivă, substantivele au fost denumite în formarea limbii prin derivări din adjective; multe dintre

numele de lucruri şi fiinţe au în româneşte nume care ne arată origina lor verbală adjectivală: *suflet* de la *a sufla; gînd* de la *a gîndi; privighetoare* de la *a priveghia; ciocănitoarea*, de la *ciocăni; vîrtelniţă, ciocan.* Sunt în limbă, de asemeni o sumă de adjective care se întrebuinţează în acelaş timp ca substantive: sur, *surul* (cal sur); frumos, *frumosul* (estetic), etc.

Genul adjectivelor. Adjectivele femenine derivă cu toatele de la cele masculine, primind la singular terminaţia *ă*, dacă se termină în consoană: *vîrtos, vîrtoasă; alb, albă; înalt, înaltă; jos, joasă; pitic, pitică; olog, oloagă; încet, înceată; tînăr, tînără; frumos, frumoasă; cîntăreţ, cîntăreaţă; nebun, nebună; prost, proastă; liniştit, liniştită; sărac, săracă; politicos, politicoasă; casnic, casnică; ascultător, ascultătoare.*

Tot astfel: *albişor, albişoară; năltişor, năltişoară; sprinteior, sprinteioară; încetişor, încetişoară; limpegior, limpegioară, dulcişor, dulcişoară; plinuţ, plinuţă; acruţ, acruţă; dulceag, dulceagă; sărăcuţ, sărăcuţă; prostuţ, prostuţă; ceresc, cerească.*

Tot astfel fac femeninul cele terminate în *u* precedate de consoană: *negru, neagră; aspru, aspră; acru, acră.*

Pentru enfonie, *roş* face *roşie; călător, călătoare; adormitor, adormitoare; gînditor, gînditoare; răpitor, răpitoare.*

Cele terminate în *eu* şi *ău*, au femeninul în *ea: greu, grea; rău, rea.* Tot aşa face femeninul cuvîntul: *mişel, mişea.*

Adjectivele în el, fac fenomenul în *ică*: *plinicel, plinicică; răricel, răricică; mititel, mititică; mărunţel, mărunţică; sprintenel, sprintenică; tinerel, tinerică; frumuşel, frumuşică.*

Cele terminate în *iu* fac în *ie: luciu, lucie; gălbiu, gălbie; şaşiu, şaşie; fistichiu, fistichie; auriu, aurie; pustiu, pustie; grijuliu, grijulie; chefliu, cheflie;* cele în *i* au femeninul în *e: şui, şue; lai, lae; vechi,*

veche; dibaci, dibace. Cele terminate în *e*, rămîn neschimbate la femenin: *tare, moale, mare, verde, iute, repede, limpede, dulce, cuminte.*

Numărul adjectivelor. Adjectivele terminate în consoană şi *u* fac pluralul masculin în *i*, iar la femenin în *e*: *alb, albi: albă, albe; negru, negri; neagră, negre; mîndru, mîndri: mîndră, mîndre; călător, călători: călătoare, călătoare; răpitor, răpitori; răpitoare, răpitoare: frumuşel, frumuşei; frumuşică, frumuşele; urîţel, urîţei: urîţică, urîţele; frumuşică* are şi *frumuşea.* Adjectivul *roş* face pluralul şi masculin şi femenin în *i*: *roş, roşii; roşie roşii; nou, noi; nouă, noi;* ca şi toate acele terminate la masculin şi femenin în *e* şi *i*: *tare, tari; verde, verzi; iute, iuţi: dulce, dulci: moale, moi;* apoi: *pus tiu, pustii; pustie pustii; chefliu, cheflii; cheflie, cheflii; greu, grei: grea, grele; rău răi; rea rele; gălbiu, gălbii; gălbie, gălbii; vechi, vechi: veche, vechi; vioi, vioi; vioae, vioi.*

Cele terminate în *esc*, deasemenea fac pluralul femenin în *i*: *ceresc, cereşti; lumesc, lumeşti,* adjectivul *gata* este invariabil: *casă gata; cărţi gata,* etc.

Notă — Adjectivul *nou*, la femenin plural neputînd primi terminaţia *e*, Moldovenii au prefăcut-o în *ă*, iar Muntenii în *i*. Preferim pe *i* enfonic în locul lui *ă*: lucruri noi; stofe noi.

Ca şi substantivele, adjectivele pot primi un articol declinabil, atît înaintea cît şi în urma lor.

Inaintea lor primesc un singur fel de articol: *cel, celui, cei, celor; cea, celii, cele, celor;* care are toate cazurile în afară de vocativ: *calul cel negru, calului celui negru, caii cei negri, cailor celor negri: zăpada cea albă, zăpezii celii albe, zăpezele cele albe, zăpezelor celor albe.* Vedem că numai articolul se declină, ca şi pentru substantive, iar adjectivul ia formele de gen şi număr ale substantivului, pe lîngă care stă.

Cînd articolul urmează adjectivul, el face trup cu dînsul, şi-l preface în substantiv: *negrul* (în loc de calul cel negru); *alba* (în loc de zăpada cea albă). Exemple: Pune şeaua pe negrul; a *intrat alba'n sat; prinde pe şeina* (oaia şeină). *Tarcatu, Negru, Bălan, Plăvan, Suru,* etc., sunt nume ce se dau de obiceiu la animale [1]).

Declinarea acestor adjective urmează regula substantivelor: *dă apă surului; na, surule,* etc.

Cînd însoţesc un substantiv, adjectivele stau totdeauna înaintea lui, dacă primesc articolul. Prin această aşezare, substantivele iau o înfăţişare poetică: *„vesela, verde cîmpie“* (Alexandri); *„vioriul glob al lămpii“* (Eminescu), în loc de *cîmpia cea verde şi veselă, „globul cel vioriu al lămpii“.*

Scriind în proză, e mai bine să întrebuinţăm forma de a doua; mai ales că prin înrîurirea stilului poetic, adjectivele au început să primească în limbă forme declinabile ca: *„verdelui codru, frumosului gard, frumoaselor mese“*, care strică estetica limbii. Forme ca *„greilor butuci, roşiilor bureţi,“* etc., sunt nesuferite pentru limba noastră. E mult mai plăcut să rostim: *butucii cei grei, bureţii cei roşii.*

Numeralul.

Ca şi adjectivul, numeralul caracterizează substantivul arătînd un singur individ ori grupe de fiinţi ori lucruri asemănătoare: *un băiat,* o *femee, doi bărbaţi, două femei, doisprezece bărbaţi, douăsprezece femei, două zeci şi unul, trei zeci şi una,* etc., *două zeci şi doi* etc. *de bărbaţi; două zeci şi una, şase zeci şi două de femei.*

Acestea sunt şi numeralele care primesc forme deosebite pentru gen şi număr. Celelalte numerale ră-

---

[1]) Aceste numiri nu se articulează la nominativ urmînd regula numelor proprii — fiind articulate prin natura lor.

mîn invariabile după genul şi numărul substantivului, *trei bărbaţi*, *trei femei*, etc., în afară de cele întrebuinţate ca substantive: *o sută*, *două sute*; *o mie*, *două mii*, *un milion*, *un miliard*, *două milioane*, *două miliarde*.

Numerarul *un*, *unui*; *unul*, *unuia*; *una*, *o*, *unii*, *uneia*, întrebuinţat înaintea unui substantiv îşi pierde caracterul de numeral şi-l i-a pe acela de pronume nehotărît.

Cînd numeralul e înaintea substantivului, el cere să fie însoţit de un *de*, dacă arată un număr mai mare de două zeci: *trei zeci de ani*, *o mie de ani* şi de articolul al, a primind şi terminaţia *lea* dacă îl urmează: *al zece-lea*, *al o sută-lea*, *a doua*, *a o miea*. Pentru aceste numerale de ordine, se întrebuinţează *întîi* şi *dintîi* în loc de *a unul* şi *a una* care arată o mişcare *de* fiinţe în mers: *unul a unul*, pe lîngă *unul cîte unul* etc. *Amîndoi*, *amîndouă*, *ambii*, *ambele*, *tustrei*, *tustrele* (*toţi trei*, *toate trele*), *toţi cinci*, *etc.*, *cîteşitrei*, etc., arată o însoţire în activitate.

Adjectivele cantitative: *mult*, *puţin*, pronumele *cîţiva*, *cîteva*, *vreun*, *vreo* au înţeles şi de numerale.

Numeralele: *odată*, de *două* ori, de o *sută* de *ori*, etc. arată o repeţire a unei acţiuni; iar a *doua oară*, a *suta oară*, etc., o repeţire neprevăzută (întîmplătoare); formele cîte unul, cîte doi etc. arată modalitatea grupării.

Numeralele pot deveni substantive, cînd arată cantităţi anumite întrebuinţate în viaţa utilitară: o *zece*, o *sută*, o *mie*.

Tot astfel: *duzina* (care însamnă douăsprezece în franţuzeşte), *chenzina* (cincisprezece).

b) **Verbul**

Verbele sunt cuvinte de natură dinamică. Ele arată o manifestare a ceea ce există.

Această manifestare poate fi în general:
de fire şi existenţă: *a fi*, *a exista*, *a dăinui*, etc.

Corpuri şi lucruri în mişcare: *a lumina, a încălzi, a ploua, a ninge, a se ivi, a străluci, a fulgera, a pocni*, etc. *a se sui, a se înălţa, a cădea, a luneca*, etc.

Fiinţa organică: *a trăi, a respira, a vedea, a privi, a gusta, a se hrăni, a se adăposti, a creşte, a se desvolta, a obosi*, etc.

Viaţa ei naturală: nemişcare: *a sta, a şedea.*
mişcare: *a se mişca, a merge, a umbla, a se sui, a se pogorî, a sbura*, etc.
Schimbare: *a se îndoi, a se clătina, a cădea.*
Prefacere: *a putrezi, a se strica, a muri*, etc.
Viaţa ei activă: *a începe, a alege, a osebi, a termina*, etc.

Viaţa sufletească:

Simţirea: *a simţi, a se irita, a se impresiona*, etc.

Voinţa: *a voi, a se infuria; a izbucni, a îndrăzni, a se sili, a se grăbi*, etc. [1])

Afecţiune: *a pofti, a se desgusta, a ahtia, a se înnădi, a se nărăvi; a zîmbi, a rîde, a plînge*, etc.

Emoţiune: *a se speria, a se îngrozi; a se posomorî, a cînta, a juca*, etc.

V. Spirituală: *a gîndi, a cugeta, a observa, a-şi închipui, a-şi aminti, a chibzui; a crede*, etc.

Fel de trai: *a se obicinui; a se îmbrăca, a se dichisi, a huzuri, a hoinări.*

Viaţa utilitară: *a lucra, a munci, a trage, a ciopli, a fixa, a imperechia, a preface, a îmbunătăţi, a schimba, a distruge; a dresa, a prăşi, a mulge, a ţesela, a ara, a pescui*, etc.

---

[1]) Cele patru verbe din urmă de la voinţă, cele trei din urmă de la afecţiune şi emoţie, sunt manifestări fizice voluntare, afecţionale ori emoţionale.

Viața socială: *a iubi, a urî; a se rușina, a se smeri a se obrăznici; a debuta, a binevoi, a asculta; a se încrede, a se împăca, a lăuda, a cinsti, a onora, a asupri, a tolera, a plictisi, a înșela, a blestema, a ademeni, a promite, a făgădui, a alinta, a alunga, a vatăma, a omorî, a se înțelege, a conveni, a ospăta*, etc.

Viața economică: *a schimba, a cumpăra, a vinde, a prețui, a despăgubi, a socoti, a plăti, a coopera*, etc.

Timpurile verbelor. Toate manifestările, pentru înțelegerea dintre oameni, se arată înainte de toate temporal. Infinitatea timpului, omul a limitat-o în trei subdiviziuni: *timpul de față (prezentul), timpul trecut* (în gramatică *perfectul*), *timpul viitor: scriu; am scris; voi scrie.*

Pentru o lămurire și mai bună, în limbă se întrebuințează mai multe forme ale perfectului. Așa:

Imperfectul arată că o manifestare se întîmplă în trecut, dar nedeterminat și fără a arăta că luase sfîrșit: *vorbiam ieri cu dînsul asupra acestui lucru; pe cînd citiam, a căzut o carte.* El arată dar o stare trecută nederminată.

Perfectul explicativ arată că o manifestare s'a petrecut în mod determinat, și în anumite împrejurări cunoscute: *atunci tună; citii scrisoarea; văzuși ce s'a întîmplat.* In gramatică e cunoscut sub numele de *perfectul simplu.*

Perfectul hotărît arată o manifestare terminată desăvîrșit, fie că după aceia a urmat ori nu o alta, ori i-a premers: *am lucrat toată ziua; după ce m'am culcat, am și adormit; am venit acasă, apoi am plecat din nou...* Acest perfect avînd formă compusă, poartă numele și de *perfectul compus.*

Mai mult ca perfectul arată că o lucrare se sfîrșise

mai de demult: *auzisem şi eu povestea aceasta; pregătisem totul pentru a-l primi bine; lăsasem vorbă să vină la mine.*

Notă. — In limbă se întrebuinţează de multeori în povestire imperfectul, ori perfectul explicativ, pentru a da un farmec şi expresivitate povestirii. Inaintea lor însă trebue să premeargă întotdeauna perfectul determinativ exact: **Am trăit** *mult la ţară.* **Aveam** *acolo casa bătrînească.* **Aveam** *aer şi lumină multă,* **mă bucuram** *de toate.*

Ori:

Ajunsesem *numai de cît. Nu mai* **puteam** *însă de foame. Repede* **pregătirăm** *de-ale mîncării. Ne* **lipsiau** *însă tacîmuri. Le* **găsirăm** *şi pe acestea.*

Din această alternare a imperfectului cu perfectul explicativ se poate vedea că imperfectul arată stări nedeterminate, pe cînd perfectul explicativ stări determinate.

Modurile verbului. — Manifestările în timp pot să se prezinte în anumite chipuri sau moduri.

1. *Modul indicativ* arată că manifestarea s'a produs, se produce, ori se va produce cu încredinţare din partea vorbitorului: *plouă, ploua, ploă, a ploat, ploase, va ploa.*

Avem dar: prezentul, imperfectul, perfectul explicativ, perfectul hotărît, mai mult ca perfectul şi viitorul *indicativului.*

2. *Modul optativ* arată o dorinţă de manifestare în prezent, trecut ori viitor: *aş scrie, aş fi scris.*

Pentru că dorinţa poate fi condiţionată de o altă manifestare, de aceea optativul se mai numeşte şi *condiţional: aş fi scris, dacă aveam timp.* Pentru viitor se întrebuinţează aceeaş formă ca şi pentru prezent, (ori ce dorinţă avînd caracterul de un viitor cît mai apropiat), dar însoţită de un subjonctiv: *aş dori să dorm; te-aş ruga să taci; de ar da Dumnezeu să se îndeplinească şi aceasta.*

3. *Modul îndoelnic* arată că o manifestare e supusă îndoelii, fie pentru prezent, fie pentru trecut, fie

pentru viitor: *oi scrie*, *oi fi scris*, *oi fi scriind*. Acest mod mai arată o nesiguranță, o presupunere, o posibilitate, toate supuse deci îndoelii. El se mai numește din această cauză și modul prezumtiv, etc., avem dar prezentul, perfectul și viitorul îndoelnic.

Notă. — Formele *oi*, *ăĭ*, *o*, *om*, *ăți*, *or*, nu par estetice, de aceia unii gramatici au căutat să le înlocuească prin voi, vei va, etc. (din care par derivate), ori prin *aș*, *ai*, *ar*, etc.; dar *voi scrie*, în loc de *oi scrie;* înseamnă cu totul alt ceva.

Modul îndoelnic este întrebuințat în limbă mai mult de cît alte moduri.

4. *Modul imperativ* arată o poruncă. Avem numai prezentul imperativ: *scrie*. Dacă această poruncă rămîne lăsată la apreciarea aceluia care e solicitat, în loc de imperativ, se întrebuințează subjonctivul: *să scrii!* Verbul *a ști*, pentru care nu poate exista poruncă, de cît atunci cînd e vorba de manifestare, se întrebuințează numai sub forma subjonctivă: *să știi că...*

5. *Modul conjuctiv* se întrebuințează pentru a arăta că vorbitorul nu este încredințat de rezultatul favorabil al unei manifestări: *să jur*, *să fi jurat*. Avem dar prezentul și perfectul *conjuctiv*. Conjuctivul se mai numește și *subjonctiv*.

Notă. — Conjuctivul are uneori înțeles de poruncă pentru viitor: *să scrii!* supusă însă îndoelii (*vei scrie* nu arată nici o îndoeală). *Să vă trăiască!* e o formulă de politeță afectivă — care conține însă nesiguranța — neatîrnînd de voința acelui care o arată.

Modalități verbale. In afară de moduri mai avem în limbă și modalități verbale.

1. *Gerunziul* arată o cauzalitate temporală, deci întotdeauna în legătură cu altă manifestare. Gerunziul se poate întrebuința fie pentru trecut, fie pentru viitor, însă sub aceaș formă: *făcînd focul*, *s'a fript*; *vezi să nu adormi citind*, dar mai ales pentru prezent: *lucrează cîntînd*.

2. *Participiul* arată o manifestare temporală ter-

minată ori care are posibilitatea de a fi terminată, dar *nehotărît*. El arată tot atît de bine prezentul ca şi trecutul: *cîmpie ninsă*, *apă fiartă*, *vulpe îmbătrînită*, *temă făcută*, *minte pricepută*, *voinţă neclintită*, *durere simţită*, *om oropsit*, *mamă iubită*, ori o manifestare de săvîrşit în viitor (cu intenţie): *lucru de făcut*.

Participiul trecut arată o propoziţiune scurtată în care lipseşte verbul de existenţă: *vulpe îmbătrînită*, adică *o vulpe care este îmbătrînită*, etc. Din această cauză verbele care nu arată o modalitate de existenţă nu pot fi întrebuinţate pentru fiinţi organice ca atribute. Propoziţiunile: *acela care a vorbit*, *a gîndit*, *a lunecat*, etc. nu pot fi întrebuinţate sub formă participială.

Notă. — Pe această particularitate se întemeiază întrebuinţarea deosebită a verbelor *a fi* şi a *avea* ca ajutătoare. Verbul *a fi* în limba romînă — spre deosebire de alte limbi, — arată numai existenţa în general, ori particularitatea ei, iar nu şi particularitatea unei manifestări, pe care o arată verbul *a avea* sub formele lui auxiliare — deosebite de altfel în parte de ale aceluiaş verb arătînd o stăpînire. Cînd zicem: *a îmbătrînit*, *a murit*, *a plecat* arătăm o particularitate pe care *o au* fenomenele şi fiinţa în general, de a se manifesta.

Particularitatea cealaltă pentru aceste vorbe o arătăm sub formele: *e îmbătrînit*, *e mort*, *e plecat*, e dus. dar cu alt înţeles: *acela* de săvîrşire complectă a unei acţiuni. Alte înţelesuri ni-l dau apoi unele sufixe pe lîngă participii: *este simţitor*, *este muritor*, etc.

Participiile au înţeles de adjectiv şi de aceea se întrebuinţează la fel cu ele: *temă scrisă*, *impresii plăcute*, *oameni drepţi*; dar numai cînd se întrebuinţează la trecut; pentru viitor însă iau caracter de adverbe: temă *de scris*, teme *de scris*. In gramatica veche sunt cunoscute aceste din urmă sub numele de supine. Unele sunt forme adjectivale, celelalte adverbiale.

3. *Infinitivul* e singura formă verbală lipsită de temporalitate: *a ninge*, *a zice*, etc. In limba *veche* se întrebuinţau forme lungi: *a fire*, *a vorbire*. Din aceste forme lungi au luat naştere substantivele verbale.

Din verbe se formează:

1. *Substantivele verbale: facerea* lumii, *pedepsirea* oamenilor, *căderea* corpurilor, *înţelegerile* sufleteşti, etc.; supuse tuturor formelor şi regulilor substantivelor.

2. *Adjectivele verbale: căzător, făcător, vorbitor lucrător, înţelegător*, etc.; *făcutul, zisul, lucratul, înţelesul.*

Adjectivele verbale, ca şi toate adjectivele pot să fie articulate şi prefăcute în substantive: *Făcătorul cerului şi al pămîntului; vorbitorii precedenţi; lucrătoarele şi-au făcut munca lor: Făcutul mîncării; zisele oamenilor; lucrătorii casei; înţelesurile cuvintelor.*

Formele substantivale şi adjectivale ale modalităţilor verbale sunt mai numeroase în limba romînă ca în alte limbi, dîndu-i o putere deosebită de exprimare.

Conjugarea verbelor.

Terminaţia infinitivul împarte verbele din limba românească în trei clase, numite conjugări. Conjugările arată formele pe care le iau verbele în întrebuinţarea lor cu ajutorul unor anumite articole verbale.

Această împărţire a verbelor în trei conjugări este arătată numai material de forma infinitivului.

Inţelesul profund al cuvintelor, determină aceste forme, întrebuinţate de oameni fără a bănui chiar ceea ce ele reprezintă.

Inţelesurile şi terminaţiunilor celor trei conjugări în limba românească, sunt următoarele:

Conjugarea I. (verbele de generalitate) cuprinde verbele care prin terminaţiile lor la infinitiv şi particip arată manifestări de *acţiuni generale şi absolute*, de toate genurile; dar nici activităţi nici fapte, tocmai pentru că sunt generale şi absolute [1]).

---

[1]) Deosebirea dintre acţiune şi activitate este fundamentală în limbă. Această deosebire nu interesează aici. Arătăm numai că acţiunea este o manifestare organică a fiinţii vieţuitoare în genere; pe cînd activitatea presupune mijloace (instrumente).

Această generalitate este absolută uneori pentru întreaga ființă, alte ori pentru anumite clase ale ei: *toate încep, toate corespund, toate se înțeleg, toate se concep, toate se cunosc, toate rămân; toate ființele viețuitoare renasc, cresc, dispar; văd, pot, merg; toți oameni în nevoi utilitare: aduc, aleg, conduc, distrug;* toți oamenii din aceași categorie *admit, combat, conving, plac* ori *displac*, etc.

Aceste verbe au infinitivul în *e* (*ere*), iar participiul trecut în *s*, cu întroducerea unui *e*, ori *u* eufonic uneori, și cu prefacerea lui *s* în *t* (ut în loc de us) pentru acele mai cu seamă care au primit în limbă un accent expresiv: *a vedea, a ședea, a putea* și încă altele cîteva [1]).

Exemple: *a ajunge, ajungere, ajuns; a curge, curgere, curs; a duce, ducere, dus a alege, alegere, ales; a spune, spunere, spus; a abate, abatere, abătut; a crește, creștere, crescut; a începe, incepere, început; a frînge, frîngere frînt; a înfige, infigere, înfipt; a înțelege, înțelegere, înțeles; a cădea, cădere, căzut; a vedea, vedere, văzut; a durea, durere, durut.*

In afară de cele pasive, ele sunt de finalitate (scop).

Conjugarea a II-a. (verbele de particularitate) cuprinde verbele care arată manifestări (fenomene, acțiuni, activități și fapte) relative și particulare. Particularitatea absolută o au numai fenomenele naturale: *a fulgera, a tuna, a lumina* etc.; celelalte au o particularitate relativă adică atîrnînd de voință, în vederea unui efect imediat, dar nedeterminat, spre deosebire de cele

---

dar numai la om, pentru că activitatea presupune stări sufletești mai superioare.

[1]) Această clasă de verbe arată o întreagă concepție filozofico-materialistă a trecutului — pe care știința modernă, cît și filozofia, o înlătură.

Pare că anume *e* s'a prefăcut în *ea* la infinitivul acestor verbe spre a atrage atenția: *a vedea* înseamnă că toate lucrurile pot fi văzute; *a ședea* arată proprietatea lor statică; *a putea* energia vitală; *a bea*, puterea lor de absorbțiune (apă, umezeală, etc.); *a durea* arată că durerea e generală pentru ființa vie.

de conjugarea I-a, pentru care arată o finalitate, ori cel puţin un scop mai îndepărtat.

Verbele de conjugarea a II-a au infinitivul în a *are* ori prin eufonic *ere*, iar participiul trecut în *at*, fără excepţii.

Exemple: *alunga, alungare, alungat; alinta, alintare, alintat; asculta, ascultare, ascultat; afla, aflare, aflat; cugeta, cugetare, cugetat; copia, copiare, copiat; încuia, încuiare, încuiat; calomnia, calomniare, calomniat; speria, speriare, speriat; agita, agitare, agitat; ara, arare, arat; a învia, înviere, înviat; a mînia, mîniere, mîniat; a sfăşia, sfăşiere, sfîşiat, a înfia, înfiere, înfiat; a copia, copiere, copiat.*

Conjugarea III. (verbele de modalitate) arată modalităţi particulare, determinînd mai de aproape unele acţiuni generale ori acţiuni de modalităţi particulare, cu efect determinat. *A munci, a înfăptui, a alcătui, a trebălui, a ascuţi, a ciopli, a aspri, a scri*, etc. sunt modalităţi particulare şi corespunzătoare activităţii generale: a *lucra*. Ca şi acele de conjugarea II-a, ele se rapoartă la toate genurile de manifestare şi se caracterizează prin terminaţiunile *i (î) ire (îre), it* (prin eufonie uneori *ut): a aburi, aburire, aburit; a sticli, sticlire, sticlit; a adormi, adormire, adormit; a aiuri, aiurire, aiurit; a adăposti, adăpostire, adăpost: a acoperi, acoperire, acoperit; a argintui, argintuire, argintuit; a sbici, sbicire, sbicit; a topi, topire, topit; a ademeni, ademenire, ademenit; a asupri, asuprire, asuprit; a gîtui, gîtuire, gîtuit; a urî, urîre, urît; a viforî, viforîre, viforît; a omorî, omorîre, omorît; a şti, ştire, ştiut.*

Notă. — Verbele relative la cele cinci simţuri ţin de toate cele trei conjugări. *A vedea* este de conjugarea I-a, pentru că arată un cuprins general absolut, şi finalist: prin vedere se poate cunoaşte înainte de toate existenţa; *a gusta* are un înţeles particular şi relativ, urmărind un scop imediat;

a auzi apare ca o modalitate practică de la a asculta; *a pipăi*, de la afla, *a mirosi* de la a cerceta.

In limba românească se găsesc noţiuni care au dat loc la verbe aparţinînd la mai multe conjugări, după înţelesul pe care îl au în întrebuinţarea lor. Verbului *a bate*, cu înţeles general, are şi formele: *a străbate* (a bate prin) *a combate* (a bate cu vorba); *a bătători* şi a *bătuci* au înţeles de modalitate particulară. Tot aşa: *a gusta*, *a gustări*: *a asemăna*, *a asemălui*; *a seca*, *a secătui*; *a da*, *a dărui*, dar şi *a datora* şi *îndatori*, care au prins alt înţeles la cele de conjugarea I-a şi a II-a; de modalitate şi mai deosebită la cele de conjugarea III-a: *a scăpa*, *a scăpăta*; *a strîmta*, *a strîmtora*: *a şopti*, *a şopoti*; *a orbi*, *a orbăci*: *a slăbi*, *a slăbănogi*: *a cerşi*, *a cerşetori* etc.

In limbă se pot observa şi alte fenomene. Cînd zicem: „*soarele răsare şi apune*", primul verb e de conjugarea a treia, iar celălalt de conjugarea întîia.

Fenomenul este însă complect explicabil. Verbul a *răsări* arată o modalitate particulară: plantele răsar, soarele răsare, ori în viaţa socială: „de unde ai răsărit"; pe cînd verbul a apune are un înţeles general şi absolut: viaţa apune, ideile apun; gloriile, instituţiunile, popoarele pot să apună.

Verbul a scrie e de conjugarea I-a cu tendinţe de a deveni de a treia, fiind particularizat la activitatea materială; dar nepierzînd calitatea esenţială a scrisului, activitatea spirituală, numai forma infinitivului s'a dublat în limbă.

Iată un exemplu care arată bine natura celor trei conjugări: verbele a *spune* şi a *zice* sunt generale; a *nara* presupune voinţă şi descernămînt particular, pe cînd *a povesti* adaogă şi un obiect de modalitate.

Articolele verbale dau viaţă limbii. Manifestările capătă valoare numai în înţelegerea dintre oameni, prin forme caracteristice verbului şi pe care le numim articole verbale ori ale verbului.

Articolele verbului înmlădie cele patru moduri după genul şi numerile pronumelor personale, dar numai pentru verbele întrebuinţate în acţiunile omeneşti prin înţelegerea dintre ei. Cînd zicem: *citesc*, *citeşti*, *citeşte*, *citim*, *citiţi*, *citesc*, terminaţiile: *esc*, *eşti*, *este*, *im*, *iţi*, *esc* sunt articole verbale. Ele variază după modurile conjugărilor.

La această mare variaţie pe care o dau articolele verbale, se mai adaogă şi ajutorul pe care îl dau conjugărilor verbele *a fi*; *a avea* şi *a voi*. E necesar dar să le cunoaştem mai întîi pe acestea.

Verbele ajutătoare.

Sunt în limbă trei verbe cari nu intră în cele trei conjugări: *a fi*, *a voi* şi *a avea*.

Verbul *a fi* arată natura însăşi a fiinţii în general.

Acest verb prin terminaţiune se aseamănă cu acele de conjugarea a III-a, pentru ca însăşi filozofia limbii caută să arate că *a fi* nu se poate concepe de cît presupunînd o modalitate de existenţă. „Omnium consensus“ al lui Cicerone trăeşte prin limbă; verbul *a avea*, cu totul asemănător conjugării I-a, arată că aparţinerea e generală fiinţii, iar caracterizările ei sunt absolute.

Verbul *a voi*, asemănător conjugării a III-a, arată nevoea de manifestare particulară de modalitatea fiinţii animale.

Aceste verbe sunt primordiale în limbă.

Conjugarea verbelor *a fi*, *a avea*, *a voi*,

Verbul ***a fi:***

Timpuri:	*Moduri:* INDICATIV	OPTATIV	INDOELNIC	IMPERATIV	CONJUCTIV
Prezentul:	sunt (îs, s)	aş fi	oi fi fiind	—	să fiu
	eşti	ai „	ăi „ „	fii	„ fii
	este (e, i)	ar „	o „ „	fie	„ fie
	suntem	am „	om „ „	—	„ fim
	sunteţi	aţi „	ăţi „ „	fiţi	„ fiţi
	sunt (îs, s)	ar „	or „ „	fie	„ fie
Imperfectul:	eram				
	erai				
	era		(n'are)		
	eram				
	eraţi				
	erau				

	INDICATIV	OPTATIV	INDOELNIC	IMPERATIV	CONJUCTIV
Perfectul explicativ:	fui	aş fi fost	oi fi fost	(n'are)	să fi fost
	fuşi	ai „ „	ăi „ „		„ „ „
	fu	ar „ „	o „ „		„ „ „
	furăm	am „ „	om „ „		„ „ „
	furăţi	aţi „ „	ăţi „ „		„ „ „
	fură	ar „ „	or „ „		„ „ „
Perfectul hotărît:	am fost	(n'are)			
	ai „				
	a „				
	am „				
	aţi „				
	au „				
Mai mult ca perfectul:	fusem	(n'are)			
	fuseşi				
	fuse				
	fusem				
	fuseţi				
	fuse				
Viitorul:	voi fi	voi fi fost	oi fi	(n'are)	(n'are)
	vei „	vei „ „	ăi „		
	va „	va „ „	o „		
	vom „	vom „ „	om „		
	veţi „	veţi „ „	ăţi „		
	vor „	vor „ „	or „		

Modalităţi verbale

Gerunziul: fiind; **Participiul:** fost, foastă; **Infinitivul:** a fi.

SUBSTANTIVE VERBALE:

fire (a) —firi(le) se declină ca şi orice substantiv.
fiinţă (a) — fiinţi(le) „ „ „ „

ADJECTIVE VERBALE:

fost (ul), foastă (a) se declină ca orişece adjectiv
firesc, nefiresc „

Verbul a avea:

Timpuri:	*Moduri:* INDICATIV	OPTATIV	INDOELNIC	IMPERATIV	CONJUCTIV
Prezentul:	am	aş avea	oi fi avînd	—	să am
	ai	ai „	ăi „ „	aibi	„ aibi (ai)
	are (a)	ar „	o „ „	aibă	„ aibă
	avem (am)	am „	om „ „	—	„ avem
	aveţi (aţi)	aţi „	ăţi „ „	aveţi	„ aveţi
	au	ar „	or „ „	aibă	„ aibă
Imperfectul:	aveam aveai avea aveam aveaţi aveau	(n'are)			
Perfectul explicativ:	avui avuşi avu avurăm avurăţi avură	aş fi avut	oi fi avut	n'are	să fi avut
		(şi celelalte ca la verbul a fi)			
Perfectul hotărît:	am avut	(şi celelalte ca la verbul *a fi:*)			
Mai mult ca perfectul:	avusem avuseşi avuse avusem avuseţi avuse	aş fi fost avut (ş. c. l.)	oi fi fost avut (ş. c. l.)	—	să fi fost avut ş. c. l.)
Viitorul:	voi avea	voi fi avut, (şi celelalte ca la verbul *a fi*)	oi avea,	—	—

Modalităţi verbale

Gerunziul: avînd; **Participiul:** avut, avută; **Infinitivul:** a avea.

SUBSTANTIVE VERBALE:

avere (a)—averi (le) se declină—tot aşa: neavere (a)—avuţie (a)

ADJECTIVE VERBALE:

avut (ă) — avuţi (te), se declină — tot aşa: neavut (ă).

Verbul **a voi:**

Timpuri: *Moduri:*

	INDICATIV	OPTATIV	INDOELNIC	IMPERATIV	CONJUCTIV
Prezentul:	voesc (voi	aş voi	oi fi voind	—	să voesc
	voeşti (vei	ai „	ăi „ „	voeşte	„ voeşti
	voeşte (va)	ar „	o „ „	voească	„ voească
	voim (vom)	am „	om „ „	—	„ voim
	voiţi (veţi)	aţi „	ăţi „ „	voiţi	„ voiţi
	voesc (vor)	ar „	or „ „	voească	„ voească
Imperfectul:	voiam voiai voia voiam voiaţi voiau	(n'are)			
Perfectul explicativ:	voii voişi voi voirăm voirăţi voiră	aş fi voit, oi fi voit, să fi voit (şi celelalte ca la verbul *a fi*)			

Perfectul hotărît: am voit (şi celelalte ca la verbul a fi)

Mai mult ca perfectul:	voisem voiseşi voise voisem voiseţi voise	aş fi fost voit (ş. c. l.)	oi fi fost voit (ş. c. l.)	—	să fi fost voit (ş. c. l.)

Viitorul: voi voi, voi fi voit, oi voi (şi celelalte ca la verbul *a fi*)

Modalităţi verbale

Gerunziul: voind, **Participiul:** voit (ă), **Infinitivul:** a voi.

SUBSTANTIVE VERBALE:

voire(a) se declină numai la singular
voe(a) se declină — tot aşa nevoe (a)
voinţă(a) „ — „ „ nevoinţă.

ADJECTIVE VERBALE:

voit(ă), voiţi, voite,
voitor,-toare-tori,-toare.

Notă. — Verbul *a voi* la prezentul indicativ are două forme: *voesc* şi *voi*. Cea de de a doua serveşte la conjugarea celorlalte verbe pentru timpul viitor.

Verbul *a avea* are deasemenea două forme la prezentul indicativ. Cea de a doua serveşte la formarea perfectului compus pentru celelalte verbe.

Mai mult ca perfectul pe lîngă formele *fusem*, *avusem*, mai are şi pe acele de *fusesem*, *avusesem*, — care nu se întrebuinţează de cît dacă eufonia vorbirii o cere. Tot astfel, şi la alte verbe. La perfectul explicativ: fusei, fuseşi etc.

Conjugarea verbelor după cele trei categorii.

Forma activă. Conjugarea verbelor care au în vedere înţelegerea dintre oameni se conjugă cu articulaţii caracteristice celor trei feluri de verbe, cu mici schimbări şi adăogiri eufonice, după natura materială a verbelor.

I. *Conjugarea verbelor de generalitate.*[1])

Prezentul

	văd	zic	coc	duc	beau
	vezi	zici	coci	duci	bei
	vede	zice	coace	duce	bea
INDICATIV:	vedem	zicem	coacem	ducem	bem
	vedeţi	ziceţi	coaceţi	duceţi	beţi
	văd	zic	coc	duc	beau

OPTATIV aş vedea, aş zice, aş coace, aş duce, aş bea,
(Se conjugă numai: *aş*, *ai*, *ar*, *am*, *aţi*, *ar*)

INDOELNIC oi fi văzînd, oi fi zicînd, oi fi cocînd, oi fi ducînd, oi fi bînd
(Se conjugă numai: *oi*, *ăi*, *o*, *om*, *ăţi*, *or*).

---

[1]) Dăm mai multe exemple pentru a arăta schimbările eufonice.

IMPERATIV	—	—	—	—	—
	vezi	zi	coace	du	bea
	vază	zică	coacă	ducă	bee
	—	—	—	—	—
	vedeţi	ziceţi	coaceţi	duceţi	beţi
	vază	zică	coacă	ducă	bee
CONJUCTIV	să văd	să zic	să coc	să duc	să beau
	„ vezi	„ zici	„ coci	„ duci	„ beai
	„ vază	„ zică	„ coacă	„ ducă	„ bea
	„ vedem	„ zicem	„ coacem	„ ducem	„ bem
	„ vedeţi	„ ziceţi	„ coaceţi	„ duceţi	„ beţi
	„ vază	„ zică	„ coacă	„ ducă	„ bea

Imperfectul

INDICATIV	vedeam	ziceam	coceam	duceam	beam
	vedeai	ziceai	coceai	duceai	beai
	vedea	zicea	cocea	ducea	bea
	vedeam	ziceam	coceam	duceam	beam
	vedeaţi	ziceaţi	coceaţi	duceaţi	beaţi
	vedeau	ziceau	coceau	duceau	beau

Perfectul explicativ:

INDICATIV	văzui	zisei	copsei	dusei	băui
	văzuşi	ziseşi	copseşi	duseşi	băuşi
	văzu	zise	coapse	duse	bău
	văzurăm	ziserăm	copserăm	duserăm	băurăm
	văzurăţi	ziseră	copseraţi	duseraţi	băuraţi
	văzură	ziseră	coapseră	duseră	băură

OPTATIV *aş fi: văzut, zis* etc.
INDOELNIC *oi fi:* „ „ „
CONJUCTIV *să fi:* „ „ „

Perfectul hotărît: *am, ai, a, am, aţi au:* văzut, zis, copt, dus, băut.

Mai mult ca perfectul.

INDICATIV:	văzusem	zisesem	copsesem	dusesem	băusem
	văzuseşi	ziseşi	copseseşi	duseseşi	băuseşi
	văzuse	zise	coapse	duse	băuse
	văzusem	zisem	coapsem	dusem	băusem
	văzuseţi	ziseţi	coapseţi	duseţi	băuseţi
	văzuse	zise	coapse	duse	băuse

(uneori se întrebuinţează şi forma: am fost, ai fost, etc. văzut, zis, copt, dus, băut, cînd se precizează mai mult împrejurarea).

OPTATIV: aş fi fost văzut etc.
INDOELNIC: oi fi fost văzut etc.
CONJUCTIV: să fi fost văzut, zis etc.

Viitorul:

INDICATIV: voi, vei etc. vedea, zice, coace, duce, bea.
OPTATIV: voi fi etc. văzut, zis, copt, dus, băut.
INDOELNIC; oi vedea, zice, coace, duce, bea

Modalităţi verbale.

GERUNZIUL: văzînd, zicînd, cocînd, ducînd, bînd.
PARTICIPIUL: văzut, zis, copt, dus, băut.
INFINITIVUL: a vedea, a zice, a coace, a duce, a bea.

SUBSTANTIVE VERBALE

vedere, zicere, coacere, ducere, bere.
văzutul, zisul, coptul, dusul, băutul.
zicătură, cocătură, ducatură, băutură.

ADJECTIVE VERBALE

văzut, zis, copt, dus, băut
văzător, zicător, cocător, ducător, băutor.
(cu articol devenind substantive).

II. *Conjugarea verbelor de particularitate.*

Prezentul

INDICATIV	lucrez	mănînc	iau	dau	leagăn
	lucrezi	mănînci	iai	dai	legeni
	lucrează	mănîncă	ia	dă	leagănă
	lucrăm	mîncăm	luăm	dăm	legănăm
	lucraţi	mîncaţi	luaţi	daţi	legănaţi
	lucrează	mănîncă	iau	dau	leagănă

OPTATIV: *aş, ai* ş. c. l.: lucra, mînca, lua, da, legăna.
INDOELNIC: *oĭ, ăi* ş. c. l.: fi lucrînd, etc.

IMPERATIV:	—	—	—	—	—
	lucrează	mănîncă	ia	dă	leagănă
	lucreze	mănînce	iee	dee	legene
	—	—	—	—	—
	lucraţi	mîncaţi	luaţi	daţi	legănaţi
	lucreze	mănînce	iee	dee	legene

CONJUNCTIV:	să lucrez	să mănînc	să iau	să dau	să legăn
	„ lucrezi	„ mănînci	„ iai	„ dai	„ legeni
	„ lucreze	„ mănînce	„ ia	„ dea	„ legene
	„ lucrăm	„ mîncăm	„ luăm	„ dăm	„ legănăm
	„ lucraţi	„ mîncaţi	„ luaţi	„ daţi	„ legănaţi
	„ lucreze	„ mănînce	„ ia	„ dea	„ legene

Imperfectul

INDICATIV: lucram, mîncam, luam, dădeam, legănăm. (ş. c. l., ca la Conj. I).

Perfectul explicativ:

INDICATIV:	lucrăi	mîncăi	luăi	dădui	legănai
	lucraşi	mîncaşi	luaşi	dăduşi	legănaşi
	lucră	mîncă	luă	dădu	legănă
	lucrarăm	mîncarăm	luarăm	dădurăm	legănarăm
	lucrarăţi	mîncarăţi	luarăţi	dădurăţi	legănarăţi
	lucrară	mîncară	luară	dădură	legănară

OPTATIV aş fi lucrat etc.

INDOELNIC oi fi lucrat etc.

CONJUNCTIV să fi lucrat etc.

Perfectul hotărît:

INDICATIV: am lucrat, mîncat, luat, dat, legănat. (ş. c. l. ca la Conj. I)

Mai mult ca perfectul: lucrasem, ş. c. l: aş fi fost lucrat, oi fi fost lucrat, să fi fost lucrat ş. c. l.

Viitorul

INDICATIV voi: lucra, mînca, lua, da, legănă ş. c. l.

OPTATIV voi fi lucrat, ş. c. l.

INDOELNIC oi lucra, ş. c. l.

Modalităţi verbale.

GERUNZIUL:	lucrînd	mîncînd	luînd	dînd	legînînd
PARTICIPIUL:	lucrat	mîncat	luat	dat	legănat
INFINITIVUL:	lucra	mînca	lua	da	legăna

SUBSTANTIVE VERBALE

lucrare	mîncare	luare	dare	legănare
lucratul	mîncatul	luatul	datul	legănatul

ADJECTIVE VERBALE

lucrător, mîncător, luător, dătător, legănător (articulate devin substantive)

III. *Conjugarea verbelor de modalitate.*

Prezentul

INDICATIV:	dorm	muncesc,	omor,	ştiu,	curăţ
	dormi	munceşti	omori	ştii	curăţi
	doarme	munceşte	omoară	ştie	curăţă
	dormim	muncim	omorîm	ştim	curăţim
	dormiţi	munciţi	omorîţi	ştiţi	curăţiţi
	dorm	muncesc	omoară	ştiu	curăţă
OPTATIV:	aş dormi etc.				
INDOELNIC	oi fi dormind etc.				
IMPERATIV:	—	—	—		—
	dormi	munceşte	omoară		curăţă
	doarmă	muncească	omoare	(n'are)	cureţe
	—	—	—		—
	dormiţi	munciţi	omorîţi		curăţiţi
	doarmă	muncească	omoare		cureţe
CONJUCTIV:	să dorm	să muncesc	să omor	să ştiu	să curăţ
	„ i	„ ceşti	„ omori	„ ştii	„ curăţi
	„ ă	„ cească	„ omoare	„ ştie	„ cureţe
	„ im	„ muncim	„ omorîm	„ ştim	„ curăţim
	„ iţi	„ iţi	„ omorîţi	„ ştiţi	„ curăţiţi
	„ ă	„ cească	„ omoare	„ ştie	„ cureţe

Imperfectul.

INDICATIV: dormiam, munciam, etc. (ca la conjugarea I)

Perfectul explicativ:	dormii	muncii	omorîi	ştiui	curăţii
	dormişi	muncişi	omorîşi	ştiuşi	curăţişi
INDICATIV:	dormi	munci	omorî	ştiu	curăţi
	dormirăm	muncirăm	omorîrăm	ştiurăm	curăţirăm
	dormirăţi	muncirăţi	omorîrăţi	ştiurăţi	curăţirăţi
	dormiră	munciră	omorîră	ştiură	curăţiră

OPTATIV: aş fi dormit etc. (ca la cl. I)
INDOELNIC: oi fi văzut, etc. „ „ „ „)
CONJUCTIV: să fi „ „ „ „ „)

Perfectul hotărît.

INDICATIV: (am dormit, muncit, omorît, ştiut, curăţit (ca la c. I).

Mai mult ca perfectul: dormisem ş. c. l; aş fi fost dormit; oi fi fost dormit, să fi fost dormit ş. c. l.

Viitorul

INDICATIV: voi dormi, etc.
OPTATIV: voi fi dormit, etc.
INDOELNIC: oi dormi, etc.

Modalităţi verbale:

GERUNZIUL:	dormind	muncind	omorînd	ştiind	curăţind
PARTICIPIUL:	dormit	muncit	omorît	ştiut	curăţit
INFINITIVUL:	a dormi	a munci	a omorî	a şti	a curăţi

SUBSTANTIVE VERBALE:

dormire, muncire, omorîre, ştire, curăţire,
dormitul, muncitul, omorîtul, ştiutul, curăţitul.

ADJECTIVE VERBALE:

dormitor, muncitor, omorîtor, ştiutor, curăţitor,
dormit, muncit, omorît, ştiut, curăţit,
(cu articole, devin substantive)

Notă. — De la rădăcinele verbale se pot forma şi alte substantive şi adjective, prin diferite prefixe şi sufixe, după cum se arată la locul lor. Aşa, de la *a şti*, se formează cuvintele, ştiinţă, ştiinţific; de la *a face* derivă: faptă, înfăptuire, etc.

Verbele care arată fenomenele naturii şi mişcările corpurilor nu se conjugă după persoane, ci numai după număr; au deci numai formele singularului şi ale pluralului, corespunzătoare persoanei a III-a. Imperativul de la ele nu se întrebuinţează de cît foarte rar, şi atunci încă numai în imprecaţii. De asemeni nu au nici odată participiul viitor (de intenţie). Au însă toate modalităţile verbale. Prin imitaţie, formele lor se întrebuinţează cu pronume, dar potrivnic cerinţelor limbii. E mai bine să întrebuinţăm: piatra cade, pietrele cad; zapada cădea, zăpezile cădeau; steaua căzu, a căzut, căzuse, stelele căzură, au căzut, căzură, căzînd, căzut, a cădea, cădere, căzătură, căzutul; soarele luminează va lumina. Unele dintre aceste verbe pe lângă înţelesul de manifestare, arată şi fenomenul care se produce: *ninge* (în loc de zăpada cade, *fulgeră* (în loc de descărcarea electricităţii din nori), *tună*, trăsneşte. Ele se conjugă arătîndu-se numai forma de la pers. III sing.: *fulgeră*, *fulgera*, *fulgeră*, *fulgerase*, *a fulgerat* etc. cu toate aceste, unele din ele se pot întrebuinţa la toate formele, cînd prin extensiunea înţelesului se întrebuinţează avînd pe om drept subiect: *ochii îi fulgerau de mînie* etc.

Pentru animale aceaş regulă. In loc de imperativ se întrebuinţează esclamările proprii pentru animale: *hăis*, *cca*, *ho*, *marş*, dar şi verbele: *na*, *stăi*, *adă*—după priceperea lor.

In limbă se conjugă greşit verbul trebue, zicîndu-se: *trebuiam*, *trebuiai*, însoţind-ul cu un pronume, pe cînd acest verb nu are de cît singularul corespunzător persoanii a treia şi nu la toate modurile şi modalităţile: *trebue*, *trebuia* a trebuit, va trebui, trebuind, a trebuit, cu derivatele: trebuitor, trebuincios, trebuinţă, trebuie (care trebue), treabă, trebuşoară.

Formele verbului. Fiinţa în genere se manifestă sub două forme: *pasivă* şi *activă*[1]).

1. *Forma pasivă.* Manifestarea pasivă premerge celii active în viaţa naturală a fiinţii, cu deosebire în viaţa plantelor şi animalelor; în viaţa lor sensibilă (afectivă la animale şi om); în traiul personal; în viaţa utilitară şi în cea socială; pentru că premergător vieţii active intervin o sumă de manifestări naturale, de mişcare, schimbare şi prefacere, care nu atîrnă de voinţa fiinţii vieţuitoare în genere.

Aceste manifestări sunt ori de natură externă, ori de natură internă.

Limba arată manifestările pasive prin verbe cu noţiuni corespunzătoare lor. Aceste verbe le numim pasive.

a) *pasive de efect* pentru care se poate determina manifestarea pasivă, naturală ori accidentală a unii fiinţi, ca aparţinîndu-i, ca îndeplinind-o. Verbele: *a cădea*, *a luneca; a muri*, *a putrezi; a pierde*, *a huzuri; a reuşi*, *a spori; a întîlni*, *a surprinde*, *a întîrzia*, etc. intră în această categorie.

Aceste verbe mai pot fi denumite *pasive-active.*

b) *pasive de relativitate* arată manifestări care se îndeplinesc fără o cauză aparentă şi imediată în manifestare, şi cu efect relativ.

Aceste verbe se arată printr'un verb activ, premers

---

[1]) Impărţirea verbelor în *tranzitive şi intransitive* se poate suprima din gramatică, necorespunzînd naturii de manifestare a fiinţii. Drept dovadă avem faptul că aceste verbe se pot preface din tranzitive în intranzitive, etc.

de pronumele invariabil *se*: *se luminează*, *se încălzeşte*, *se întunecă*, *se înoptează*, *se naşte*, *se ofileşte*, *se înnorează*, *se scurg*, *se aschiază*, *se îndoae*, *se scutură* (grîul etc.) *se strică*, *se înspăimîntă*, *se îndurerează*, *se pierde*, *se munceşte*, *se întîrzie*.

Aceste verbe mai pot fi denumite *pasive-reflexive*.

c) *pasive de cauzalitate*. Uneori se cere să se arate că o manifestare e îndreptată asupra fiinţii despre care e vorba, de către o altă fiinţă ori fenomen.

Limba întrebuinţează în acest caz un verb activ, cum e şi logic, dîndu-i o formă pasivă prin verbul ajutător *a fi*: *a fost întunecat* (soarele de nori etc.), *a fost uscat* (pămîntul de vînt), *văzut*, *auzit*, *lovit*, *pedepsit* (de oameni), etc. Verbul *a fi* însoţit de un pariticipiu trecut, se întrebuinţează pentru aceste verbe la toate timpurile şi modurile, în afară de imperativ.

2. *Forma activă*. Verbe active sunt acelea care arată o manifestare efectiv îndeplinită de o fiinţă în genere. Ele presupun manifestarea unei enegii (forţă, putere).

Pe cînd verbele pasive sunt de consecinţă, presupunînd alte manifestări fenomenale; verbele active arată însăşi manifestările fenomenale (*de voinţă* la om şi animale).

Şi acestea sunt de mai multe categorii:

a) *active de manifestarea unii energii*: *luminează*, *încălzeşte*, *apare*, *dispare*, etc. (pentru fenomene cereşti), *tuşeste*, *respiră*, etc. *merge* (pentru manifestările fiinţii organice).

Aceste verbe s'ar mai putea numi active-pasive, şi sunt prin escelenţă temporale.

b) *active de manifestări voluntare*: *umblă*, *aleargă*, *se opreşte*, *judecă*, *gîndeşte*, *ascultă*, *lucrează*, *ascute*, *citeşte*, *pictează*, *porunceşte*, *opreşte*, etc.

Aceste verbe s'ar mai putea numi active voluntare şi sunt prin escelenţă modale.

c) *active de manifestări utilitare* arată voinţa omului pusă în serviciul judecăţii. Aceste verbe sunt de mai multe categorii:

de constatare, arătînd simţirea, gîndirea, activitatea materială şi spirituală, traiul personal activ individual ori în societate, precum şi raporturi intersociale.

Pentru această categorie de verbe se întrebuinţează un verb activ de manifestare voluntară ori utilitară precedat de formele pronumelor reflexive: *mă*, *te*, etc.— fără ca prin acesta verbele să ia formă reflexivă, ci capătă numai o nuanţă de individualitate ori de socialitate, prin arătarea unui scop. Cînd spunem: *simt*, *gîndesc*, *cunosc*, *încerc*, arătăm o manifestare fără scop personal. Dimpotrivă: *mă gîndesc* (la tine), *mă cunosc* (pe mine), *mă încerc* (pe mine) etc.; *mă îmbrac*, *mă piepten*, *mă manifest* (în o adunare de oameni), *mă impun*, *mă umilesc*, etc. arată urmărirea unui scop.

Pentru raporturile intersociale, se întrebuinţează numai persoana a III-a plurală a pronumelui: *se cunosc*, *se ajută*, *se ceartă*, *se mîngăe*, *se bat* (între ei), etc. Pentru unele verbe, aceste forme au devenit cu totul convenţionale ori de convenienţă: *se înţelege*, *se spune*, *se aude*, *se ştie*, *se cunoaşte*, *se povesteşte*, *se cade*, *se obicinueşte*, se *cheamă* (pentru nume de persoane).

De intervenire. Pentru acest fel, se întrebuinţează un verb activ dintre cele arătate mai sus, şi precedat de formele pronumelui reflexiv: *îmi*, *îţi*, etc.

Intervenirea aceasta e de natură individuală de raporturi intersociale: *îmi simt* (puterea) *îmi cunosc* (defectele), *îmi încerc* (puterea), *îmi uşurez* (nevoile), *îmi îngrijesc* (copiii), *îmi impun* (voinţa). *Intersociale: îşi îndeplinesc* (promisiunea) *îşi scuză* (greşelile). *De constatare şi intervenire*: se urmează în acelaş fel, întrebuinţînd ambele forme ale pronumelui reflexiv: ni se pare, mi se cade, li se cuvine, li se şade, etc.

Verbele sub formă pasivă se conjugă la fel cu verbele active, după felul conjugării respective, în chipul următor:

Verbele care arată o constituire:

Prezentul indicativ: *mă, te, se, ne, vă, se gîndesc, gîndeşti*, etc.;
optativ: *m'aş, te-ai, s'ar, ne-am, v'aţi, s'ar gîndi;*
îndoelnic: *m'oi, te'i, s'o, ne-om, v'ăţi, s'or fi gîndind;*
imperativ: *gîndeşte-te, gîndească-se, gîndiţi-vă, gîndească-se.*
conjunctiv: *să mă, te, se, ne, vă, se gîndesc, gîndeşti*, etc.;

Imperfectul indicativ: *mă, te, ş. c. l. gîndiam, gîndiai*, etc.

Perfectul explicativ: *mă, te, ş. c. l. gîndii, gîndişi*;
optativ: *m'aş fi ş. c. l. gîndit*;
îndoelnic: *m'oi fi ş. c. l. gîndit.*
conjuctiv: *să mă fi, să te fi, să se fi, ş. c. l. gîndit*;

Perfectul hotărît: al *indicativului*: *m'am, te-ai, s'a, ne-am, v'aţi, s'au gîndit;*

Mai mult ca perfectul: *mă gândisem, m'aş fi fost gândit, m'oi fi fost gândit, să mă fi gândit*, etc.

Viitorul indicativ: *mă voi, te vei ş. c. l. gîndi;*
optativ: *mă voi fi, te vei fi ş. c. l. gîndit;*
îndoelnic: *m'oi, ş. c. l. gîndi.*

Verbele care arată o intervenire se conjugă la fel, punînd în loc de *mă, te*, etc.: *îmi, îţi, îşi, ni, vă, îşi: îmi cunosc, îţi cunoşti*, etc., *îmi cunoşteam, îţi cunoşteai*, etc., ori forme scurtate: *mi-am, ţi-ai, şi-a, ne-am, v'aţi, şi-au cunoscut*, etc., *să-mi, să-ţi, să-şi, să ne, să vă, să-şi cunoască; mi-aş cunoaşte, ţi-ai cunoaşte*, etc., *mi-oi, ţi-i, şi-o, ni-om, v'ăţi, şi-or cunoaşte*, etc.

Verbele care arată o constituire și intervenire primesc următoarele forme pronuminale: *mi, ți, i, ni, vi, li: mi se pare, ți se pare, i se pare; ni se pare, vi se pare, li se pare; să mi să pară, să ți se pară*, etc., *mi s'ar părea, ți s'ar părea*, etc., *mi s'o părea, ți s'o părea, i s'o părea; pară-mi-se, pară-ți-se, pară-i-se*, etc., *mi se părea, mi se păru, mi s'a părut, să mi se fi părut, mi-s'ar fi părut, mi s'o fi părut, mi se va părea, mi se va fi părut, mi s'o fi părînd.*

Caracterizările verbale se fac prin adverbe.

Adverbul.

Adverbul determină spațial, temporal ori modal existența statică ori manifestarea dinamică arătate prin verbe.

Prin aceste determinări, adverbele limitează modurile și modalitățile verbale: *șade alături; șade de mult, șade bine; curge pe acolo; curge de eri; curgînd repede.*

Adverbele sunt de natură statică, ori de natură dinamică.

Adverbele spațiale arată o manifestare în spațiu: *aici, acolo, aiurea, dincoace, dincolo, nicăeri, ori unde, pretutindeni; undeva, alături, aproape, afară, deasupra, dedesubt, înainte, înapoi, îndărăt, înlăuntru, departe, sus, jos: el se află aici, el vine aici*, etc. *Incoace, încolo și încotro* au înțeles numai dinamic.

Adverbele spațiale răspund la întrebările: *unde* (static), *de unde, pe unde*, etc. (dinamic).

Adverbele temporale sunt: *astăzi, acum* (prezentul); *eri, alaltăieri, aseară, deunăzi, an, anțărț, mai înainte, adineori, atunci, cînd, cîndva, odată, odinioară*, (trecutul); *mîne, poimîne, curînd, îndată, numaidecît*, (viitorul); *adesea ori, arare ori, totdeauna, pururi, nici odată, apoi, încă, iarăș* arată determinări în general.

Adverbele temporale răspund la întrebarea *cînd* pentru a arăta determinarea, *de cînd*, pentru trecut, *pînă cînd*, pentru viitor.

Adverbele modale arată felul manifestărilor calitative: *repede*, *încet*, *limpede*, *greu*, *ușor*, *slab*, *puternic*; ori cantitative: *mult*, *puțin*, *abia*, *prea*, *foarte*, *cam*, *prea*. Aceste adverbe sunt de apreciere (valoare acordată). La ele se adaogă cele de utilitate: *bun*, *rău*; de estetică: *frumos*, *urît*; de purtare în societate: *omenește*, *înțelepțește*, *prostește* (spirituală), *cinstit*, *corect*, *politicos* (morală), *românește*, *franțuzește* (politică).

Toate aceste adverbe au și forma de adjective cînd sunt în unire cu substantivele: *curs repede*, *om încet*, (adică: *apă care curge repede*, *om care merge*, *lucrează încet*, etc.).

Cu toatele răspund la întrebările *cum*, *ce fel?*

Adverbele de relații sociale se întrebuințează în înțelegerea dintre oameni, de cele mai multe ori determinînd acțiunea și activitatea omenească.

Acestea pot fi:

Afirmative: da, *chiar*, *negreșit*, *așa*, *tocmai*, *zău*.

Indoelnice: poate, *posibil*, *doar*, *măcar*, *numai*.

Negative: nu, *ba*, *ba nu*, *nici de cum*, *de loc*.

Interogative: da? oare? nu cumva? posibil?

La acestea se mai adaogă cele de civilitate (bună cuviință, politeță): *poftim*, *cum nu*, *de ce nu*, *desigur*, *hotărît*, *posibil*, *imposibil*, *cu neputință*, unele fiind afirmative, altele negative.

Adverbialele. Caracterizările se mai pot arăta prin modalități verbale, în deosebi prin gerunziu, care prin natura lui are caracter de adverb: se duce *suind* mereu, se suie *ducîndu-se*, se duce *alergînd*, au plecat *certîndu-se*, etc.

Pentru infinitivul luat ca adverb se adaugă înainte o prepoziție, în deobicei *de*; a cerut *de mîncare*, s'a

pregătit *de plecare*, s'a lăcomit *la mîncare*. In acelaş fel pentru participiu: a sfîrşit *de mîncat;* a găsit *de citit*, s'a înădit *la furat*.

Aceste *modalităţi adverbiale*, numite cu un singur cuvînt *adverbiale*, au luat prin extindere o însemnătate deosebită în limbă; ori ce cuvînt cu prepoziţie cînd arată spaţialitatea, temporalitatea ori modalitatea, devine un adverbial: *în cale*, *la drum*, *în zori*, *la vară*, *pe seară*, *de loc*, *cu sila*, *pe negîndite*, *pe încercate*, *pe dibuite*, etc.

Notă — Inţelesul şi întrebuinţarea acestor adverbiale se arată la prepoziţie.

Determinarea verbului se face prin prepoziţii.

Prepoziţia.

Prepoziţiile indică modalitatea unii acţiuni, fie de existenţă, fie de valoare. Cele de existenţă pot fi de natură *statică*, arătînd aşezarea, poziţia şi situaţia spaţială, ori cuprinderea materială, dar întotdeauna cu privire la o acţiune. Cînd zicem bucată *de* pîne, sub înţelegem *ruptă; om fără de minte*, înţelegem *în purtare*, etc.; ori de natură *dinamică*, arătînd origina şi durata temporală, ori particularitatea, efectul, raportul şi întîmplarea unii mişcări.

Cele de natură statică presupun un obiect asupra căruia se îndreaptă acţiunea; cele de natură dinamică o împrejurare.

Prepoziţiile de valoare pot fi de natură *afectivă* (afecţiune, emoţie, voinţă); *spirituală* (gîndire, judecată, etc.); *utilitară* (folositorul şi nefolositorul): *socială* (relaţii şi raporturi între oameni).

Notă — Prin extensiune, toate prepoziţiile de natură materială, statică şi dinamică, se întrebuinţează şi pentru valori, păstrîndu-şi însă oare cum caracteristica lor.

Pentru raporturile şi relaţiile sociale sunt unele prepoziţii, întrebuinţate numai în acest scop.

Pentru spațialitate, prepoziții caracteristice sunt.

a) *de așezare: lîngă, aproape de, departe de, deasupra, dedesubt, dinapoi, îndealungul, despre, din, de către, dinspre, de peste: lîngă oraș; aproape de gard, departe de curte, deasupra ușii, dedesubtul casei, dinapoia șurii, îndealungul mesei, despre margine, din casă* (soba, etc.), *de către om, dinspre biserică* (poartă), *de peste drum.*

b) *poziție și situație: în, sub, pe, dintre, dincoace de, dincolo de, între, după: în casă; sub masă; pe vatră; dintre drumuri; înaintea casei; dincoace de apă; dincolo de gard; între ușă și părete; după sobă.*

Pentru cuprinderea materială: de; masă de lemn; plin de apă; pahar de vin; de zece metri.

Pentru temporalitate: de, de cu, înainte de, din, de la, pe, peste, după; din și *în, la: de trei zile; de cu noapte; de demult; înainte de răsăritul soarelui; din copilărie; de la facerea lumii; pe mîne, peste un an; după trei zile; din timp în timp; la vreme.*

Pentru mișcare: a, la, pînă la, în, din, dintre, către, peste, spre, în urmă, înainte, pe deasupra, pe dedesubt, după, de, de pe, de la, înapoi, pe, de, cu, fără, înapoi, asupra, afară din, aproape, contra, de după, prin, printre, pe la: a casa (*vine*); *la drum* (*pleacă* etc.); *pînă la oraș; în biserică* (*intră*); etc.; *din grădină* (*vine*); *dintre pomi* (*iese*); *către sat* (*vine*); *peste gard; peste țară; spre noi*; *trece înainte; pe deasupra casei; pe dedesubtul crengilor*; *vine după mine; se depărtează de casă; de pe scaun; de la oraș*; *vine înapoi, pe umeri* (*purta*); *de aici*; *de acolo*; *cu bulbuci* (*plouă*); *fără sgomot*; *vino înapoia mea, asupra pămîntului*; *plouă afară din cale*; *trece aproape de noi*; *vine contra mea; prin grădină; printre copaci; pe la vie* (*trece*); *pe lîngă pomi; pe sub strașină; pe deasupra casei; pe dinaintea ei; înspre sat; în afară*

de oraş; în aproape de el; înapoi de mine; înainte de a ajunge.

Pentru modalităţile de valoare se întrebuinţează aceleaşi prepoziţiuni, păstrîndu-şi în totul înţelesul lor de spaţialitate, cuprindere materială, temporalitate şi mişcare, aplicate însă la viaţa *afectivă, spirituală, utilitară* ori *socială*, ca în exemplele următoare:

a) *pentru valori afective: cu mirare, de frică de durere, cu vitejie, în desperare, în inimă*, etc.

b) *pentru valori spirituale: cu luare aminte, în gînduri (cufundat), a toate ştiutor, de gînduri (luat) crede în Iisus.*

c) *pentru valori utilitare: acoperit cu pînză; cu securea; cu băgare de seamă; fără însemnătate; în grabă; în trei zile; în pămînt (se aşează*, etc.*); în clasa II-a (a trecut); în sărăcie (trăia); dintre ele (alege*, etc.*); de neghină (a despărţit grîul); de băut, de scris, de lucrat, de nimic, de praf, a mîna (a lua); pentru scris; întru sudoarea frunţii.*

d) *pentru valori sociale: de neam mare; scăpat de duşmani; lovit de el; se leagă de mine; dare de seamă; luat la goană; află despre mine; fără de vină; l'a lovit cu lemnul; pentru noi; potriviţi în păreri; peste putinţă; din închisoare; peste ei; la toată lumea; între ei; întru aceea; după cum vei face; după vorbă; din Bucureşti.*

Prepoziţiile *afară de, fără, întru, din contra, spre a* sunt de natură socială caracteristică.

Conjuncţia.

Deşi conjuncţia apare ca o vorbă de mică însemnătate, cu toate acestea ea are un înţeles cu mult mai întins de cît toate celelalte părţi de cuvînt, făcînd legătură între *idei.*

Chiar atunci cînd leagă numai două cuvinte, ea îşi păstrează înţelesul ei fundamental: *Gheorghe şi*

Ioan scriu înseamnă că Ioan scrie în acelaş timp cînd scrie şi Gheorghe.

Intrebuinţarea conjuncţiunii:

şi, cu, şi cu arată concomitenţa unii acţiuni, ca în exemplul dat;

ori, sau arată realizări concordante une ori deosebite ca particularitate;

dar, iar, însă, ci, realizări opuse prin natura lor;

ca, să, ca să arată motivul realizării unei manifestări oarecare;

de, dacă arată condiţionalitatea între două manifestări;

deci arată că aceea ce urmează e o concluzie la ceea ce premerge.

Conjuncţiile sunt dar scurtări de propoziţiuni, reprezentînd o judecată deplină, în scop de a face legătura între două ori mai multe idei. Ele sunt numai de natură socială, servind drept mijloc informativ, contradictoriu, etc., în convorbirile dintre oameni, de înţelegere şi neînţelegere.

Une ori conjuncţiile se pot înlocui prin adverbe ca: *unde, cum, apoi, cît* şi altele, dar atunci li se micşorează din înţelesul lor obişnuit.

Unele conjuncţii compuse cu alte conjucţii, prepoziţii, adverbe şi chiar substantive, iau o extensiune şi mai mare în înţelegerile dintre oameni: *deşi, de oare ce, pentru că, fiind că, de vreme ce, de aceea, pentru aceea, după cum, ca şi cum.* Aceste locuţiuni au nevoe mai întotdeauna de o complectare: *deşi îmi eşti prietin, totuş nu te ascult; de aceia se întîmplă neînţelegeri, pentru că oamenii se încăpăţinează de cele mai multe ori pe nedrept.*

Complectarea poate să lipsească însă, ori să se subînţeleagă pentru expresiunile de mai sus, cît şi pentru prepoziţiunile simple atunci cînd o manifestare se poate realiza în două chipuri diferite, ca în următoarele propoziţiuni: *ori eu, ori tu* trebue să plecăm; *fie* altă dată,

fie acum. lucrul trebue să se îndeplinească; oamenii noştri *în parte* lucrează, *în parte* se odihnesc; *pe cît* e de puternic, *pe atîta* e de furios; *nu numai* că aşteaptă, *dar* te şi roagă să-l ierţi; *cu cît* vremea trece, *cu atît omul îmbătrîneşte; de cît o cioară în par, mai bine o vrabie în mînă*, etc.

Interjecţia.

Un loc deosebit în limbă îl ţine interjecţia. Ea arată o manifestare a persoanii omeneşti în diferite împrejurări de afecţiune, de emoţie, ori de manifestări voluntare.

Toate articulările noastre pe care involuntar le rostim, sunt interjecţii: *ah! of! a! uf! voi! hm! ho! hăi!*

Alte interjecţii imitează sunetele din natură, exprimate de om prin articulaţiuni apropiate de cele naturale. Ele se zic onomatopoetice.

Altele în sfîrşit sunt de natură socială (convenţionale): *ura! amin! tăcere! Doamne! haide-hai!* etc.

E bine de deosebit care dintre ele sunt voluntare, afective ori emoţionale, fie de natură individuală, fie de natură socială.

Notă. — Interjecţiile arată că omul a început a-şi manifesta viaţa prin sunete afective, emoţionale şi voluntare. Acest fapt a făcut ca în limbistică să se caute a se afla înţelesurile pe care le ascund nu numai vocalele, ci şi consoanele. Evident că şi unele consoane pot exprima o afecţiune, dar nu urmează de aci că în formarea cuvintelor s'a ţinut seamă de ceea ce exprimau sunetele. Sunetele variază în întrebuinţarea lor în prima copilărie, exprimarea lor este însă afectivă, iar nu de concepţie.

Notă. — Interjecţia de înţelegere socială *ia*, capătă uneori forma *ia'n* (Odobescu), cu înţelesul de *ia îmi; ia'n ascultă omule*: O scriem aşa, pentru a-i arăta înţelesul.

2. Formarea cuvintelor.

Filozofia limbii arată că legea fondamentală a formării cuvintelor este acea a *similitudinii*, care apare la orice pas şi de toată evidenţa în înrudirea de cuvinte.

De îndată ce s'a găsit o noţiune care să poată fi privită ca determinativă, a fost aplicată ori de cîte ori a fost cerută de necesităţile utilitare.

In numeraţie, spre pildă, după ce s'a găsit că *zecea* se poate repeta: *două zeci*, *trei zeci*, etc, ajungînd pînă la zece zeci, aceştia i s'a dat numirea de *sută*, apoi tot prin asemănare s'a ajuns la mie, etc.

In limbă, îndată ce un sufix ori prefix de valoare a căpătat un anumit înţeles, ori l-a avut de mai nainte, a fost aplicat ori unde corespundea unii necesităţi. Sufixul *ar (are)* a dat vorbe ca: *prundar* (pasere), *grădinar*, *abecedar*, etc.

Alte ori, prin asemănare, s'a dat unor cuvinte întregi o altă întrebuinţare de cît cea obicinuită: *limbă* de ferestrău; *picior* de masă; *capră* de trăsură; *gura* leului, *gura* pivniţii, *faţa* casei; *mierea* ursului, etc.

In genere, în acest fel limba a căpătat viaţă şi s'a manifestat cu putere, devenind flexibilă.

Legea similitudinii a fost aplicată în limbă sub diferite forme:

a) **Manifestare spontanee sufletească (exclamarea).** Faţă de împrejurările din viaţă, omul îşi manifestă afecţiunea, emoţia ori voinţa în mod firesc, prin sunete de exclamare.

Aceste exlamări spontanee au determinat primele închegări de cuvinte. De la *ah* s'a format a *ahtia*, de la *vai*, a se *văita*, de la *of*, *a ofta*.

De aici mai vedem că prin intervenirea sentimentului, noţiunile iau forme superioare celor care le-au precedat.

b) **Imitarea sunetelor.** In acest fel s'au format cuvintele onomatopee: de la *pleosc*, *a pleoscăi*; de la *buf*, *a bufni*; de la *poc*, *a pocni*, etc.

c. **Contopirea de cuvinte** s'a îndeplinit prin alăturarea de cuvinte, ori de sunete pe lîngă un cuvînt existent.

Contopirea de cuvinte ajunge uneori atît de puternică, prin pierderi de accent, în cît cuvîntul compus cu greu mai evoacă componentele sale: *rotogoală*, *nerod*, *firoscos*, *întrunire*, *batjocură*, *cudalb*, *marinimos*, *cuminţie*, etc. Unele cuvinte şi-au păstrat înţelesul, întrebuinţate fiind ca expresiuni: pierde vară, gură cască, vorbă lungă, etc.

Notă. — Aceste cuvinte se scriu separat, fiecare dintre componente păstrîndu-şi accentul, pe cînd cele de mai sus se scriu într'un cuvînt.

d. **Derivarea.** Compunerea cuvintelor se mai îndeplineşte prin *prefixe* (particole adaose înaintea cuvintelor) ca: *supun*, de la *sub pun; cuprind*, de la *prind cu* etc.; ori prin sufixe (particole adaose la sfîrşitul unui cuvînt): *omenie*, de la *om; alergătură*, de la *a alerga*; *înverzire*, de la *verde*; *unire*, de la *unul*; *tutuire*, de la *tu*, etc.

Notă. — Analizînd cuvîntul *întotdeauna* găsim o întreagă dramă de limbă. Generaţii după generaţii au luat parte la ea, pînă ce cuvîntul acesta a ajuns în forma de mai sus, prin modificări de înţelesuri potrivite vieţii trăite de ele, cu schimbări eufonice şi estetice. Cuvîntul *una* din *întotdeauna*, arată, ca ori ce numeral, o determinare de existenţă. Prin adăogarea prepoziţiei *a*, se ajunge la o succesiune temporală cantitativă: *una a una;* apoi *de a una* ni învederează continuitate temporală: se duce *de a una; tot de a una* ni dă apoi o temporalitate modală: apa se scurge totdeauna pe unde îşi găseşte loc; însfîrşit, *întotdeauna* arată o temporalitate cauzală: întotdeauna vei reuşi, dacă vei face lucruri bune.

Această modificare de înţeles e de natură socială, determinată de raporturile şi relaţiile dintre oameni.

De la noţiunea de *a cumpara* — cu înţelesul de *comparare* prin desfăşurarea de raporturi sociale s'a ajuns la cuvintele: cumpărător, cumpărătură, lucru de cumpărat; avînd înţelesuri proprii. Verbele dau tonul în aceste formări de cuvinte.

Vom lua cîteva exemple pentru a arăta în acelaş timp cum unele verbe ne dau o întreagă gamă de cuvinte, uneori

cu înţelesuri complect modificate; care sunt sufixele şi prefixele mai însemnate din limbă, şi însfîrşit cum trec cuvintele prin nevoi sociale, de la concepţii de natură materială, la altele de natură sentimentală, spirituală. utilitară, morală, socială, etc. Acesta e un alt mijloc prin care neamurile omeneşti, îşi făuresc mijloacele necesare, care sunt cuvintele, pentru a se ridica din ce în ce mai sus pe scara civilizaţiei: de la *a asemăna* (activitate prin simţul vederii) se ridică la manifestări utilitare (comparare de obiecte utile); la manifestări spirituale, uneori de mare subtilitate — a compărării ideilor, dorinţelor, aspiraţiilor noastre — la manifestări de natură socială, asupra activităţii persoanelor şi popoarelor în purtările lor sociale — uneori din istoria lumii. De la înţelesuri materiale, uneori brutale s'a ajuns la noţiunile cele mai vaporoase: suflet vine de la suflu; virtutea de la virtus (putere); ajungîndu-se la cele mai înalte subtilităţi filozofice şi teologice, pentru care materialitate de la început rămîne cu desăvîrşire înlăturată.

Filozofia limbii poate privi dar şi idealizarea cuvintelor ca una dintre legile fondamentale ale limbii.

Prefixe şi sufixe. Formarea cuvintelor prin prefixe şi sufixe, complectează şi extinde înţelesul pe care îl au; îl limitează ori îl particularizează; îl opune ori îl neagă.

Sufixele au cea mai mare însemnătate în limbă, pentru că prin ele vorbirea capătă îmmlădierea de care are nevoe pentru a exprima toate modalităţile existenţii şi manifestărilor ei, precum şi valorile de afecţiune şi utilitate ce ele iau pentru om.

Pe cînd prefixele nu sunt de cît modale şi spaţiale, în scop de a particulariza o manifestare, sufixele dau toate nuanţele de existenţă şi de valoare. Uneori, prin ele, manifestările iau forme stabile, de valoare caracteristică (mîncare de la a mînca; cugetare de la cugeta, etc). Cu un cuvînt, sufixele mulţumesc mai toate cerinţele vorbirii[1]).

---

[1]) Nuanţele pe care le pot da sufixele şi prefixele în limba romînă ajung pentru unele cuvinte mai numeroase decît în ori ce altă limbă. Cităm cuvintul *acru*, care dă prin sufixe şi prefixe: *a se acri* (manifestare fenomenală), *acrire*, (modalitatea lui);

Aceasta face ca sufixele şi prefixele să aibă în limbă un caracter bine determinat, să trăească prin înţelesuri proprii pe care le dau unor rădăcini de cuvinte.

Este drept că unele sufixe şi prefixe şi-au pierdut cu desăvîrşire înţelesul, făcînd trup cu rădăcina cuvintelor, cum s'a întîmplat cu vorbele: *capac*, *căpătăi*, *căpitan*, etc. toate derivate de la cap; dar atunci un alt sufix mai potrivit cu geniul limbii li-au luat locul. Aşa s'a întîmplat de pildă cu sufixul *elniţă* [1]), care de-

---

acrime, (rezultatul fenomenului) *acrişor*, *acruţ*, *acrire*, (valori afective placute), *acriu*, *a se înăcri*, *înăcrire*, *acreală*, *înăcreală*, (valori afective şi rezultate neplăcute); a *acri* (acţiune utilitară) *acritură*, (rezultat). *Acreală*, aplicat la stări sufleteşti: *a-i se înăcri: a-i fi acru; a fi înăcrit*, sunt de natură socială.

1) Gramatica nu se interesează de origina acestor sufixe. Notăm în treacît că rădăcina cuvîntului *vîrtelniţă* este latină (vertere), iar nu bulgărească cum pretind unii filologişti, care au dat o astfel de origină la o seamă de cuvinte din limba, numai pentru că le-au găsit şi la Bulgari; ca şi cuvintele *de*, *răsvrătire* şi altele. Pentru acest cuvînt găsim în dicţionarul *Maxim* şi *Laurian* — această însemnare: «cuvînt slav — însă din fericire de mult ieşit din limba noastră» (III, 493) — pe cînd în realitate cuvîntul trăeşte. Dacă nişte puriştі, cu multă ştiinţa de carte ca Maxim, goniau cuvintele româneşti — ce să mai zicem?

Vina acestei bulgaromanii o poartă, din pacate şi unul dintre cei mai distinşi filologi romîni — Al. Lambrior, care a luat o sumă de cuvinte schimonosite de Bulgari şi de slavi în genere drept cuvinte originale.

Lambrior citează *gŭskŭ*=gîscă, drept cuvînt bulgăresc (Carte de cetire pg. LIII) — pare că în Bulgaria au fost cele dintîi gişte (germanul *gans*).

Autoritatea de care s'a bucurat şi trebue să se bucure în multe privinţi un Lambrior, a facut să apară o sumă de filologi bulgarofili, care au luat stîlciturile bulgareşti drept forme originale, iar cuvinte neaoşe româneşti, drept derivări.

Un exemplu concludent. In geografiile vechi, numele oraşului *Botoşani* deriva de la *Batus-Chan*, şef de Tatari; azi el derivă dupa o filologie mai nouă de la un cuvînt bulgăresc schimonosit. Iată însă că aflu că la Curtea de Argeş se afla o mahala a botoşarilor, în care se lucrau *botoaşe* (un fel de încălţăminte de piele), cuvînt care pare atît de înrudit cu *bottes* francez.

Sa fi luat Francezii cioboatele Bulgarilor, cum noi li-am luat gişte, cum Romanii li-au luat *vîrtelniţa* şi *răsvrătirea?!* Sredeţul Bulgariei e azi *Sofia*. Sa fi luat Bulgarii, la rîndul lor înţelepţiunea dela Greci? *Da* are forme şi în limba latină şi în cea franceză. Tot aşa *cadelniţă* vine de la a *cădi*, derivat şi el de la *a cădea*. Sufixul *elniţă*, neamplificat este *iţă*, *ln* fiind un adaos eufonic.

Cînd a fost vorba de a determina obiectul care serveşte la

termina natura unor obiecte utilitare, ca *vîrtelniță cadelniță* și altele două trei vorbe rămase în limbă cu această terminație înlocuită mai tîrziu prin altele: *suvelniță* devenit *suveică*; *scrumelniță*, *scrumieră*, etc.

De cele mai multe ori însă, sufixele își păstrează cu putere înțelesul lor, și numai prin ele anumite noțiuni pot fi determinate. Sufixul *ime*, din cuvintele *lungime*, *lățime*, *înălțime* etc., ni arată că însușirile, pe care le pot avea corpurile de a fi lungi, late, înalte, etc., sunt determinări constitutive. Sufixul *ime* arată tocmai acest caracter de constituire, facilitînd activitatea noastră spirituală care se îndeplinește cu mult mai ușor cînd ne servim de abstracte. In geometrie vorbim de *lungime, lățime și înălțime* ca și cum ar constitui existenți de sine stătătoare.

Sufixele cu înțeles propriu sunt de două categorii: *generice*, ori *de particularitate*.

Sufixele generice sunt cele mai însemnate și mai întrebuințate în limbă, pentru că fac posibilă înțelegerea deplină în vorbire, arătînd cu exactitate modalitățile statice și manifestările dinamice. Ele poartă în gramatică numele de articole, alcătuind flexiunea (declinarea și conjugarea) prin arătarea formelor pe care pot să le aibă vorbele. Prin aceasta se poate vedea că sufixele generice ajută la expimarea lămurită a gîndirii, fără să mai fie nevoe de cuvinte aparte pentru exprimarea genului, numărului, etc.

---

a clădi în biserică, nu a fost posibil să se împreune sufixul cu rădăcina și atunci s'a întrodus un *n* eufonic (la unele cuvinte dînd așa numitul sufix *niță (bot, bvtniță; var, varniță*, etc.). Dar aceasta n'a fost de ajuns, pentru că a intervenit accentul de expresivitate, și atunci s'a mai introdus și un *l* înainte de *n* ajungîndu-se la cuvîntul *cadelniță*, spre ex. In cuvîntul *clopotniță* accentul nu putea să treacă de pe silaba *clo*, din cuvîntul *clopot*, peste o altă pentru a se opri pe una de adaos. Numai *ln* au dat posibilitate, ca accentul să rămînă pe ultima silabă a cuvîntului, clopot. Aceste schimbări eufonice sunt însă puține și fără de însemnătate în limbă. Cît despre slavul *că*, el e drăgălașul, *ică*: *catîr-catîrică*, ajuns *catîrcă*, pentru că Romînului nu i-a plăcut să dea un diminutiv de afecțiune la catîrice — și l'a scurtat.

Sufixele de particularitate dimpotrivă, completează înțelesul rădăcinilor cuvintelor, cu înțelesuri particulare. Ele constituesc sufixele propriu zise, și se caracterizează prin aceea că poartă obicinuit cu ele o noțiune de valoare (plăcut ori neplăcut), ori de utilitate (folositor ori nefolositor).

Notă.—Cîteva exemple care arată în acelaș timp puterea cea mare pe care o au sufixele în limbă:

Cuvîntul argint (corp în natură) dă prin formațiune: a *arginti* și a *argintui* (activitate utilitară), *argintuire* (faptul utilitar), *argintuit* (modalitate sub care se prezintă un obiect), *argintar* (meșteșugar și negustor de obiecte de argint), *argintăreasă* (soție de argintar), *argintării* (obiecte de argint), *argintăriță* și *argintiță* (plantă). Formele *argintiu* (de coloarea argintului) și *argintos* (strălucitor ca argintul) au și un înțeles afectiv (poetic).

Cuvîntul alb: albeală, albeață, albei, albicios, albiciune, albiniu, albineț, albior, albire, albișor. Albele (zîne), *Alba* (nume de localitate și de animal), *albi, albit, albitură, albituri, albiu, albuț, albuș, albumină, albuminos, alburi, alburire, alburit, alburiu;* iar cu prefixul *în: înălbi, înălbire, înălbit, înălbitor, înălbitură.*

Cuvîntul bun: bunătate, bunătăți, bunicel, bunicică, bunișor, bunuț, bunuță, Bunele (Ielele), *bun* (persoană), *bunic, bunicuț, bine, binișor, bineț;* cu prefixul *în: a îmbuna, îmbunare, îmbunat, îmbunătăți, îmbunătățire, îmbunătățit, îmbunătățitor;* cu prefixul *ne: nebun, nebunie, nebuneală, nebunatic, nebunește, nebunariță* (plantă); cu prefixele *în* și *ne: a innebuni, innebunire, innebunit, innebunitor*; precum și o sumă de compuse ca: *a bine, în de bine, de a bine, bine de bine, bunăoară, bună seamă, binefacere, binefăcător, binevoi, binevoire, binevoitor, bunăvoință, bunăvoire, bună vestire, bună cuviință.*

Toate aceste forme alcătuesc *familiile de cuvinte*, prin adăogarea unei terminațiuni la rădăcină.

Formarea cuvintelor prin sufixe și prefixe sunt supuse la anumite regule ale limbii.

1. Derivarea Substantivelor: După arătările filologiei, după cum e și logic și natural, substantivele sau

format din adjective şi uneori din verbe, pentru a arata modalităţile de existenţă şi de manifestare a fiinţilor. In adevăr, în limba sanscrită care a fost baza limbilor Indo-europene, substantivele *soare*, *cal* însemnează *strălucitorul*, *iutele*, etc.

Substantivele din acest punct de vedere se împart în două clase: primitive şi derivate.

Prin substantive primitive se înţeleg acele care arată nume de fenomene, corpuri şi animale a căror numire este determinativă, fără adaosuri la rădăcină.

Desigur că aceste cuvinte sunt şi cele mai vechi în orice limbă, fie că au fost concepute de un popor, moştenite, ori împrumutate.

Substantive derivate se chiamă acele pe care limba le mănueşte prin sufixe şi prefixe adaose la rădăcini stabile.

Gramatica se ocupă de aceste substantive derivate din punct de vedere al chipului cum ele se determină prin adaosuri la formele primitive.

Substantivele derivate pot fi *concrete*, cînd arată determinări de existenţă, şi *abstracte* cînd arată caracterizări de existenţă ori de valoare. Ele mai pot fi concrete — abstracte, intermediare între concrete şi abstracte pure [1]).

I). *Substantivele concrete pot să derive:*

a) din substantive primitive:

1. *prin prefixe: mono* (unul singular), *bis* ori *bi*

---

[1]) Deosebirea dintre concret şi abstract este cu totul convenţională.

Limba arată că trecerea de la concret la abstract se face pe nesimţite. Concret se numeşte pe drept un anumit *cal*, spre exemplu. Dar tot cuvîntul *cal* este şi abstract. Cele ce urmează arată această trecere cu adaosul că derivările de cuvinte au o anumită lege a lor: de la adjective concrete derivă substantive concrete, apoi verbe de aceeaşi natură. Acele derivări însă pot lua prin extindere un înţeles spiritual, utilitar ori social, determinînd la rîndul lor alte derivări de aceeaş natură.

care înseamnă *doi*, *de două ori*; *trei*, *tri*, însemnînd *trei*, de treiori; *centi*, — o sută, al o sută; *deca*, zece; *hecto*, o sută; *chilo*, o mie; *miria*, zece mii; *deci*, a zecea parte; *centi*, a suta parte; *mili*, a mia parte; *exa*, şase, *octo*, opt, *nona*, nouă etc. [1]).

Notă. — Toate aceste prefixe arată o constituire cantitativă: *monosilabe*, *monoton*, *monoteism*; *biman*, *biped*, *binoclu*, *bigamie*; *trifoi*, *triunghi*, *trimestru*; *centenar*, *centigrad*; *decalog*, *decagon*, *decagram*, *hectolitru*, *chilometru*; *decigram*, *centilitru*, *milimetru*; *exagon*, *exametru*, *octogon*, *nonagon*.

Prefixele: *anti*, cu înţeles de înainte ori opus; *con*, cu, împreună; *supra*, deasupra; *circum*, împrejur; *pre*, înainte; *epi*, deasupra; *peri*, împrejur, *post*, după; *trans*, dincolo de; *contra*, opus; cu toatele arătînd spaţialitatea: anticameră, antipod, antisemit, antipapă, antipirină; conşcolar, compatriot; suprafaţă, suprastructură, supratăxă, supraom, circumscripţie, circumstanţă, circumvoluţie; prefaţă; epidermă; perimetru: postscriptum; Transilvania; contra otravă; contra amiral, contra anchetă, contra marcă.

Prefixele: anti, supra, circum, pro, post, trans, contra sunt de origină latină; epi, peri, de origină greacă.

Alte prefixe: *orto*, drept: (ortodoxie, ortografie) *pan*, tot, întreg: (panteism, panslavism) *foto*, lumină, (fotografie, fototipie), *idro*, apă: (idografie, idrofobie), *proto*, întăiul (protoplasmă, protosulfură) *para*, dincolo de, potrivnic, (paratrăsnet, paradoxă, paragraf), *peri*, împrejur (perimetru, perifrază) *tele*, iute (telefon, telegraf), *dis*, (separaţie, diferenţă (discordie, disonanţă) *dia*, prin (diametru), *sin*, cu (sinteză, simfonie) *a*, fără (aton), *ob*, împotrivă (obstacol, obştie, obraţ, orîndă), *bio*, viaţă (biologie biografie), *loco* (locomobilă, locomotivă, locotenent) *super*, pe deasupra (superstiţie) *de* (detunare, devălmăşie); *para* (paraleu)

Prefixele: *pro*, pentru; *vice*, în loc de; *arhi*, peste; *sin*, sfînt, *sub*, dedesubt, sînt întrebuinţate numai pentru funcţiuni sociale: proconsul; vicerege, vicepreşedinte, viceconsul; arhiepiscop, arhiereu; sînmedru, sînziene; subofiţer subchiriaş, subsol, substanţă.

---

[1]) Prefixul *tri* este romînesc, celelalte sunt latineşti şi greceşti.

2). *prin sufixe*, arătînd caracterizări şi determinări de existenţă, constituire (naturală şi materială), precum şi de manifestare (naturală şi ocupaţie):

ar, are, ară; er, eră; or, oară; on; ic (ică, nică, că, uică, iche); is, iște; iță (liță, niță, elniță), ăi, ae; oi, oae; uşă [1]).

următoarele sufixe arată şi provenienţa:

an, ană (ancă, încă), ină eni; ez, eză; ot, escu,

unele arată numai ocupaţia:

aş, ant, it, ist, giu.

Unele din aceste sufixe arată o determinare ori o caracterizare adjectivală, ceea ce evidenţiază că substantivele primitive au căpătat mai întăi o formă adjectivală.

Fenomene în natură: măzăriche; arinis, (nisipis), pietris, băltis; arinişte; apărae, băltărae, focărae.

Fiinţa organică: prundar, cocoşar, prepelicar, smeurar, scorumbar, cocor; mierloi, răţoi, vulpoi, păpuşoi; căpuşnic, epuroaică, şerpoaică, orzoaică; bivoliţă. urechelniţă; cocoară; găinuşă, cătuşnică, catîrcă; curcan, gîscan; barbişon; căpăţină; cuculeasă (cuculiţă); *gălbinare, grumăzare; brădiş, aluniş, păiş, tufiş, frunziş. păianjiniş, albiniş.*

Viaţa utilitară: albinar, lingurar, minzărar, argintar, olar, cărbunar, pescar, morar, grădinar, coşar, coşărar, bucătar, ciobotar; fochist, maşinist, biciclist; albier, făclier, oier, bărbier, armurier, abager, bolnicer; lingurăreasă, argintăreasă, morăreasă (ocupaţiuni omeneşti); *frunzar, gurar, pieptar, blidar; genuncher, lăicer; rogojină, stupină, porcină, cafeină; brăţară. bomboniera, compatieră; ciainic; păcorniţă* (obiecte utilitare); *dinţar, degetar, cuţitoac, căpătăi,* (instrumente), *Ursan, Florian; Ursana, Sîmbotina, Floraea, Lunaea; albinărit, oicrit, pomărit; inişte, cinipişte, trifoişte.*

Viaţa socială: Basarabian, Romaşcan, Bucureştean, Rîmlean, Abrudean, African, pămîntean, sătean, castelan, mărginean, codrean, orăşan, oştean; Câineni; mocăneasca (joc),

---

[1]) Sufixele în paranteză sunt forme eufonice.

Romînă, Olteancă, țărancă, curteancă; Francez, Albanez; *Grigorescu, arăpoaică, albaneză.* (origina); *academician, fizician; bibliotecar, cărturar, conferențiar, ziarist, biologist, (viața culturală), Candiot, Rumeliot; aghezmătar, acatestier, arhondaric, preoteasă* (v. rel.); *cimpoer, flașnetar* (v. art.); *paharnic, împărăteasă, boieroaică, jupăneasă. temnicer, mahalagiu, bragagiu,* (v. pol.); *alviţar, argintar, brînzar, berar, portar, birjar, bancher, caretaș, căruțaș, birtaș, bărdaș, cafenea, barcagiu, cafegiu, lampagiu, farmacist, comerciant, fabricant;* (viața economică).

Sufixe arătînd mulțimea și mărimea:

ie (*rie*); *ime* (*rime*) arată mulţimea cantitativă, ori mulţimea de componență.

et (*it, eturi*), arată natura cantitativă.

Fenomene în natură: *apărie, focărie, prăfărie, zi noptime.*

Ființa organică: brădet, nucet, pomet, femeet, băbet, băbăret; păsărime, bărbățime, broscărime.

Viața utilitară: aurărie, cășărie, cărămidărie; vinet, brînzeturi; aurărime: cărămidărie, grădinărie, bucătărie, rufărie, pomărie, doctorie, borfeturi, alămuri.

Viața socială: boieret, coconet, boierime, arăpime, omenime, (v. naturală și politică); *bănet, argățime; sticlărie, berărie, băcănie, dogărie, tutungerie, ceinărie, moșie* (v. econ).

Mărimea mai este arătată prin diminutive, diminutive augmentative și augmentative.

Diminutivile se pot împărţi în utilitare, afective și emoţionale. Unele dintre ele și-au pierdut înţelesul lor de micșorime.

Diminutivele utilitare primesc sufixele:

aș, (eș, iș), *aș cu, uș, uț, uță, iță*, pentru masculin, și *ușă* (ușcă), *iță*, (elniță, niță, liță) *uță* (cuță) pentru femenin, indiferent de natura ființii:

Nouraș, pîrăiaș, copilaș, bivolaș, bondăraș, cărbunaș, trandafiraș, toporaș, ciocănaș, castronaș, cimpoiaș, bastonaș, scăunaș, salonaș, raporaș, creionaș, autoraș, coconaș, pușcaș; desiș, bătrînș, profesoraș, nuntaș, slujbaș, cetaș, Ionaș, Dumitrașcu, Gheorghieș, enoriaș, arendaș, bogătaș; deluț, lăcuț, bouț, cucuț, acuț, căruț, bănuț, drăcuț, frătuț, Petruț, bădiță, Ioniță, Gheorghiță; bărbătuș, picioruș, ghețuș, măgăruș, lem-

nuș, smeuruș, albuș, păruș, pieptenuș, Tărcuș, Angheluș, Ursan, Epurcan; *căldărușă, țepușă, mănușă, mărgelușă, ulcelușă, biciușcă, rățușcă, băbușcă, femeiușcă, Anuța*; *fetiță, copiliță, oiță, codiță, guriță, urechelniță, bubiță, limbariță, fălcariță, bolesniță, albiniță, aluniță, lămăiță, degetăriță*, (plantă) *săpunăriță*, (plantă) *Suriţa, Corbiță, betiță, cheiță, lădiță, portiță, punguliță cadelniță, boltiță, brăzdiță, acarniță, botniță, alviță, vorbuliță, văduviță, călfiță, jupăniță, chelăriță, morăriță, croitoriță, botelniță, chibritelniță, coșniță, șurupelniță, sluguliță, școlăriță, casieriță, tălhăriță, Mariţa, vîlceluță, părăluță, cutiuță, cafeluță, cămăruță, bisericuță, mocăncuță, Ilenuța.*

Diminutivele afective primesc sufixele:

el, ic (ec), *ică*, ici la masculin; *ică (cică, nică, uică, rică, ișcă, eică, ca)* la femenin; arătînd în acelaș timp ceva mic și afecționat.

O afecțiune mai deosebită se arată prin sufixele: *or, (șor), oară* (șoară).

Nourel, bulbucel, arborel, berbecel, pînticel, ghiocel, agrișel, băețel, bătrînel, brotăcel, cărbunel, blidicel, bonețel, cofăel, Dumănel, Muhurel, feciorel, Ionel, Tudorel, sufletel, bărbățel, cumințel; *popic, vîntic, năsic, ciotec*; *Costică, Ionică, bădică, pieptenici, corbici, gâdilici, nopticică, fetică, ploicică, săricică, petricică, argintică* (plantă), *bucățică, alunică, albinică, cărnicică, bombonică, melițuică, mărgică, jucărică, luntricică, cărticică, morișcă, giubeică, jucărie, cărțulie, livezuică, cămășuică, Joica; băbulică, mămulică, mămăica, Anică, felioară, grămajoară, Marica.*

Riușor, deluș or, peștișor, ouș or, puișor, ochișor, trupușor, cucușor, bouș or, untișor (plantă), *somnișor, cărucior, pătișor, borșișor, vinișor, acușor, frățior, Petrișor, Nicușor; apușoară, stelișoară, lăcrămioară, pomușoară, scînteioară, buzișoară, inimoară, corăbioară, donicioară, căscioară, vitișoare, țărișoară, măicușoară, Lunioară, Mărioară, surioară, dracușor.*

Diminutivele emoționale se exprimă prin sufixele:

ean, eană întrebuințate rar: *boulean, cărulean sătulean, cuculean, frunzuleană.*

Diminutive augmentative, în ordinea caracterizării augmentative, sunt următoarele, cu observarea

că unele dintre ele, privind persoanele, sunt pejorative, iar cele în *andru* au un caracter emoţional:

eţ, eţă, (eaţă, iţă, ea); *ac* (ag), *acă, ec* (eci), *oc* (og, oagă), *uc* (ug), *ucă, ache; an. ancă*; *ui* (ei); *andru* (andră):

brăduleţ, copileţ, bouleţ, cuculeţ; horneţ, arculeţ, săculeţ, drumuleţ, drăculeţ, ursac, băltac, hucceag, brotac, mosneag, sulac, măiag, palmac, drumeag, rusac, poleac, babacă, făgueci, mînzoc, piciorog, ghemotoc, fătoc, ţăpuc, buturug, funduc, frătuc, tătuc, Petrache, Ursache, colţan, căpecan, băeţean, juncan, şoiman, sătucean, gugiuman: brădui, cofei, grindei, Negrei, Corbei, Lupei, Hulubei, Mindruca, grecotei; băeţandru, copilandru, puiandru, căţelandru, flăcăoandru: strungăreaţă, coşăreaţă, săcotei, vîlcea, alunea, covăţea, fălcea, fîntînea, mieluşea, săgeţea (pl), *şanţuleţ, tăpăloagă, grămăjue, fătoc, băbucă, mămucă, băbană, fetişcană, codancă, băbue, păsărue, cămăşue, ferestrue, cetăţue, copilandră, puiandră.*

Augmentativele cu înţeles în general pejorativ în ordine progresivă:

ea, ilă, olea, au, oi, oaică:

buftea, burtea, cornea: frăţilă, cornilă, Vulpilă, Zorilă, Gerilă, Serilă, Stănilă; năsoilă, socrilă, năsolea, burdulea, Cerbolea, Marţolea, Lupea, Corbea, codău, băltărău, băltău: şiroi, bucătoi, bucătoaică, cepoi, căloi, băţoi, buboi, momiţoi, Ursoi, brăsdoi, căldăroi, măturoi, căroi, văduvoi, ţărănoi, Bulgăroi, tălhăroi; fătoi; bărbătoac, cămeşoi, scăunoac, brînzoaică, furcoac, cerboaică, Turcoaică, smeoaică, doftoroac, Davidoaea.

b) *din adjective*: derivă unele substantive determinate prin anumite calităţi. In genere însă, toate adjectivele au posibilitatea de a fi articulate.

Sufixele:

og, ug; uş, ai, ae, eţă, escu, eşti, ache, oaică, ele, (ea), *an, eală, ei, ică, uci, oci, iţă,* cu înţelesurile lor ca şi la derivările din substantive:

Fiinţa organică: sbîrciog; albuş, gălbenuş, putregai, muncegai vînătae, măruntae; tinereţă, bătrîneţă, căruntеţă, galbenele, (pl) *Negroaică* (pl) *verdeaţă.*

Viața afectivă: fudulache; vicleșug, prietesug, mîndruliță, drăguliță.

*Viața utilitară: Ocheșica, Vineț*ica*: Albuea, Plăvaea; Grivei; Golea; Suran, Prian; murgoci, Tărcuci, Negrilă, mîndrilă.*

Viața socială: Albescu, Albești, surdilă.

c) din verbe:

Sufixele: ar, er, or, (oare, are), *ic, ică* (ici, ice); *ău, et, iță, oi, uș, ei, ită, ea, eală, ime, ilă, înt, inte, easă, ie, ag, iș, ină* (cu înțelesurile arătate).

Fenomene în natură: ninsoare, alboare, Ningău, arșiță, burniță; sunet, ruet, trăsnet; întunecime, răceală, alunecuș, urcuș, picuș.

Ființa organică: cufundar, privighetoare, turturică, pitulice, ciocănitoare, lipitoare, licurici, plesnitoare (pl) *faptnic* (pl) *năvalnic* (pl), *usturoi; umblet, luminiș, acoperiș.*

Viața afectivă: zîmbet, plînset, rîset, bocet, răcnet, foșnet; sucilă.

Viața utilitară: muncitor, croitor, vînător, culegător, cărăuș; Ciulei, Boldei; băutură, topilă, tocilă, vopsea; acoperemînt, îmbrăcăminte, încălțăminte; culcuș; spălător, luminător, apărătoare, tocitoare, lumînare; astupuș; tăiuș; sucitor, mustitor, răschitor, încuetoare, frigare, mestecău, pisălău: zurgalău; sădiș, măciniș, tăiș, înveliș, acoperiș, crestuș, astupuș; cosolină, răzueală.

Viața socială: profesor, desenator, profesoară; antrepenor; pictor, sculptor; comandor, controlor; dictator; sfetnic, birnic; pîndar, străjer, croitor, cusutoreasă, spălătoreasă; croitorie; mulțumită, rămășag.

II. **Substantivele abstracte** s'au format, după cum arată limba, prin adăogarea unor anumite sufixe la rădăcini de noțiuni concrete de constituire ori de manifestare fizică, mai tîrziu la unele rădăcini de noțiuni abstracte.

Substantivele abstracte derivă:

a) *de la substantive:*

Efecte îndeplinite: ență, fobie, logie, grafie, tomie, metrie, nomie, gonie, dezie, stație.

Stări realizate: ie, enie, at, ate.

Stări realizate în anumit scop: ură, ism, aj, adă, îc.

Ființa organică: copilărie, bărbăție, fetie, chelboșie, vietate, capilaritate, corpolență, somnolență;

Viața afectivă: dușmănie, omenie: bestialitate, umanitate; idrofobie; hagealic; eroism, alcoolism.

Viața spirituală: cărturărie; cauzalitate; biologie, farmacologie, sociologie, ideologie; geografie, etnografie, biografie; anatomie; geometrie, agronomie, cosmogonie; geodezie; aerostație; autropomorfism, materialism, atomism.

Viața utilitară: călărie, ciobănie; armărie; agricultură; cartonaj.

Viața socială: căsnicie, rudenie; burghezie, boerie; împărăție; biurocrație; frăție, filantropie, anarhie; furcărie, gazetărie; preoție, apostolie, păgînie; patriarhat, apostolat, sindicat, califat; vecinătate, străinătate, criminalitate, fraternitate, formalitate; avocatură; sacrilej, privilej; formalism; americanism, bizantinism, boierism, cavalerism, femenism, banditism, civism, comunism, romantism; bastonadă.

Viața economică: argăție, negustorie, cărnățărie, arendășie, bănărie, agenție, telalîc; agiotaj, camionaj; mercantilism;

b) *de la adjective* (dintre care, unele, derivă și ele la rîndul lor din verbe):

Efecte îndeplinite: ală, une, *(ciune)* eță, *ență*,

Stări realizate: adă, ie (enie), ime.

Stări realizate în anumit scop: oare, îc, ate.

Viața naturală: voinicie, nebunie, mutenie, cărunție, ciacîrie; agerime, cruzimă, iuțime; goliciune, slăbiciune, uscăciune, moliciune, vioiciune; adolescență, șiretlic, aciditate, porozitate, greutate, combustibilitate; strîmtoare.

Viața afectivă: acreală, negreală, iuțeală, fierbințeală, măreție, veselie, îndărătnicie, lăcomie, drăgălășenie, cucernicie, ciudățenie, grozăvenie; înălțime, grosime, rărime, tărime, mulțime, albime, asprime, fragezime, întregime; singurătate, pustietate, bunătate, răutate albeață, dulceață, frumuseță.

Viața spirituală: atenție, cuminție, cumințenie, nerozie, șiretenie, prostie; amănunțime, amplitudine, similitudine; înțelepciune, deșertăciune, elocvență, banalitate, absurditate, complexitate.

Traiul personal: anostie, strengărie, bucherie; corectitudine, prudență, consecvență, adversitate, castitate.

Viața utilitarie: hărnicie, murdărie, siguranță, activitate.

Viața socială: fudulie, mișelic, prietenie: văduvie, nostimadă, aroganță, caraghiozlic: noutate, celebritate, creștinătate, dreptate, afabilitate, blîndeță.

Viața evonomică: avuție, datorie. bogăție; sărăcime, eftinătate, scumpătate, insolvabilitate.

Notă. — Aici apare deosebirea dintre *ie* și *une:* manifestare (stare realizată) manifestare (efect îndeplinit); ambiție, ambiţiune; avuție, avuţime, etc.

c) de la verbe. Substantivele verbale arată natura, efectul și stările realizate prin manifestările ființilor, prin:

Sufixele: are, ere, (formele infinitivale ale verbelor) arată natura de manifestare:

anță, ență, ul modalităţi de manifestare,

ție modalități de manifestare în anumit scop,

eală, ință, une, ciune, ute, ite, ficiu, efecte îndeplinite,

ie stări realizate,

oare, ură, ent, ism, stări realizate în anumit scop.

Ființa naturală: mîncare, bere, ajungere, betegire: coexistență, coincidență, aparență: abureală: arsură.

Ființa organică: alunecare, abținere, suire, coborîre: amorțeală, aricală, bilbăială, cărunțeală: amețeală, clipeală, osteneală, repezeală, umezeală: aprinsoare, prinsoare, sudoare, duhoare: alunecătură, înghițitură, băutură, apucătură, noctambul, slăbiciune.

Viața afectivă: ahtiare, amirosire, abnegație, minunăție, dorință, năzuință, silință, voință, suferință, bizuință, putință, nevoință, afecțiune, afectațiune, aspirațiune, plînsoare, simțăminte, amărăciune.

Trai personal: afectare, abuzare, ajunare, anostire, plictisire, aplicație; competență; momițărie, beție, pățanie, arătanie, bravură.

Viața spirituală: cugetare, chibzuire, gîndire; aproximație, numerație, concordanță; chibzuală, procopseală; știință, cunoștință, credință, accepțiune, afirmațiune, dicțiune; învățătură, scriitură, scriptură; învățămînt; criticism, deceptionism, preambul, accepție, argumentație, descrtăciune.

Viața utilitară: adăogare, adăptare, afumare, alegere, aprindere, acoperire, acrire, alcătuire: alcătueală, fățuială: folosință, trebuință, locuință; ascensiune, stricăciune; călătorie;

măsurătoare, ascunzătoare; lovitură, adăpătură, adîncitură, dăltuitură, împușcătură, secerătură, scuturătură, îngrășăminte:

Viața socială: afirmare, abdicare, acceptare, acuzare, admitere, ascundere, asuprire, asurzire, atribuire; absență, asistență, decadență, alianță, corespondență, corigență, asociație, abdicație, contravenție, coaliție, administrație, autozizație, audiție, fortificație, conciliabul; cuviință, ajutorință, făgăduință, cădință, adeverință, asociațiune, admisiune, înșelăciune, mediațiune, consultațiune, rugăciune; știute, auzite, vorbite; sacrificiu, smerenie, cădenie, spovedanie, blagoslovenie, sfintenie; căsătorie, cununie, amnistie, calomnie; zicătoare, ghicitoare; sărbătoare, descălicătoare; amăgitură, comunicatură, candidatură, dictatură, batjocură; legămînt, așezămînt, jurămînt, rugăminte; păcălitură, alintătură, tămietură.

Viața utilitară: cumpărare, vindere, arvunire: concurență, compensație; cumpărătură, abonament, scăzămînt.

d) *derivate din pronume:*
Sufixul: ism (natura manifestării):
egoism, altuism.

e) *derivate din numerale* (modalități):
Sufixul ism:
dualism, monism;
aș:
sutaș.

2. Derivarea Adjectivelor. Ca și substantivele, adjectivele au mai multe feluri de derivațiuni, după natura lor. Adjectivele derivate pot arăta constituirea ori manifestarea.

a) prin prefixe:

Cel mai uzitat dintre prefixele pentru adjectivele derivate din verbe sunt cele de negațiune: *ne, i, in: neîntărit, nespus, neauzit, nepoftit.*

De la adjective: *nebun, ireligios, impropriu, inconștient, inegal, neînflorit, neîntreg.*

Se mai întrebuințează prefixele *stră: străbun, strămoș; cu: cuminte; con: contemporan, coproprietar; bis: bisanul; extra: extraordinar; anti: antialcoolic, anticonstituțional; teo: teocrat, teolog; super: super-*

ficial, superlativ; prea: preacurată, preamărită; loco: locoţiitor;

b) prin sufixe:

I. **Adjective derivate din substantive.**

a) *de constituire:*

Sufixele: esc, es, ic, at, ut, al, ol, eu, eş arată natura constitutivă, origina, modalitatea şi felul de manifestare;

fer, arată conţinerea;

form, oid, arată forma;

el, este diminutiv de culoare, formă, mărime;

au, iu, iv, av, os, ent, eţ sunt diminutive augmentative;

at, ot, ou, sunt augmentative, cu înţeles pejorativ.

Fiinţa naturală: pămîntesc, cîmpenesc, rodnic, brumatic, iernatic, cubic, rombic, caloric, carbonic; acetat, carbonat; amoniacal, material; cretaceu; aurifer; cloroform, aeriform, cristaloid.

Fiinţa organică: bărbătesc, femeesc, broştesc, bondăresc, omenesc, porcesc, harbuzesc; femeetic, lunatic; cornut, abdominal.

Viaţa afectivă: arabescuri: nebunatic, firetic; jalnic; dornic, acrobatic; aurel, brumăriu, roşiu, argintiu, arămiu, trandafiriu, mijlociu; costeliv, scîrnav, gălbigios, gălbinicios; coadeş, coarneş, fruntes, ţinteş, oacheş, chipeş, foaleş, gureş, culpeş, confortabil; corpolent, pizmătăreţ, păduret, lumeţ, băltăreţ; hoţoman, burtucan; îmbelşugat, împizmat, înfumurat, înspicat, înfinat, îmbujorat, barbat, arcat, catifelat, bubat, gărănat, brumat, codat, urechiat, gunoiat, gulerat, patriot; bucălău.

Viaţa spirituală: sufletesc, cărturăresc, îngeresc, Dumnezeesc; algebric, aerostatic, biografic, atomic.

Traiul personal: alcoolic.

Viaţa utilitară: ciobănesc; farmaceutic; agricol, viticol.

Viaţa socială: arăpesc, moldovenesc, călugăresc, arhieresc, bisericesc; casnic, făţarnic, obraznic, aristocratic; mormîntal.

Viaţa economică: argăţesc, bănesc, braşovenesc; datornic, cămătarnic; comercial, vamal; adulterin.

b) *de manifestare:*

Sufixele: ic, og, uc, fil, al, il, ar, er, ist, ism, arată caracterizări de manifestare;

an, in arată proveniența;

al, ent arată modalități de manifestare;

aș, este diminutiv;

ac, aci, iș, iu, os, sunt diminutive augmentative;

at, ut sunt augmentative.

Ființa naturală: fosforescent, deluros, apos, ripos, călduros, aburos, arsenios, albuminos; costiș:

Ființa organică: cornar, somnolent, gutural, timpuriu, bărbos, bărbătos, ciotoros, mustos, ochios, somnoros, vermănos, ghebos, burtos, cărnos, măluros; boleac.

Viața afectivă: dornic, uituc, ingîndurat, vizual, caricaturist, tembelism, pofticios, fioros, ghebos, nărăvas, pizmaș, pătimaș.

Traiul personal: bandit, fetit; aventurier, chefliu, pomanagiu; besericos, boieros, milos, fricos, norocos, drăcos, copilăros, lenevos, robaci.

Viața spirituală: cabalestic, bibliofil, adverbial, fundamental, spiritual, anatomist, jurist;

Viața utilitară: alimentar, industrial, ceramist; rotaș, brăzdaș, lăturaș.

Viața socială: șăgalnic, cucernic, anarhic, juridic, biurocratic, apocaliptic; pisălog, concordat, complimentat; dijmărit, ceremonial, censorial, directoral, confesional, constituțional, episcopal; săptămînal, bestial, apusan, răsăritean, alpin; disciplinar, consular; cireșar, brumar, verbal, condițional, banal, magistral, regal, profesoral, bonjurist, alarmist, tărănist, naționalist, zeflimist, formalist, comunist; cinism, ortodoxism, obsolutism; duelgiu, reclamagiu; cuviincios, bădărănos, arțăgos, mincinos, omenos, gonaș, fruntaș, codaș, buciumaș, buclucaș, ciomăgaș, pungaș; limbut.

Viața economică: gheșeftar, comercial, capitalist; chilipirgiu, cîștigos, bănos, păgubaș, arendaș.

II. Adjective derivate din adjective:

Toate adjectivele derivate din alte adjective sunt de natură diminutivă ori augmentativă. Ele sunt de constituire și de manifestare.

a) *de constituire:*

Sufixele: ic, el, ea, *ică,* sunt diminutive; *ac, ag, aci, oc, og, uc, ug, an, un, or, aș, eț, uț, ică, ei, îu, iv, ai, os,* sunt diminutive augmentative: *oi, ău,* sunt augmentative:

bătrînatic, roșiatic, singuratic, subțiratic, molatic, nebunatic, mititică, mititea, frumușică, mîndrulică, drăgulică: ciutac, scurtac, crudac, iutac, stîngaci; slăbănog, bontorog: grăsuc: bătrînel, bătrînică, ușurel, ușurică: mititel, multicel, albăstrel; albior, mărișor, multișor, bunișor, drăgușor, limpegior: golaș: măruntiș, ascuțiș, măreț, albineț, lungăreț, mălăeț, murguleț: năltuț, nouf, bunuț, prostuț: gălbui, căprui: știrbei: amăriu, acriu, murgiu; uscățiv, ciumpar, voinicos, răutăcios; roșcovan, grăsun, gogoman, golan, grosoman, grosolan; mutălău, tontălău!

b) *de manifestare:*

Sufixele: ic, (ică) sunt duminutive; *an, eț, uț, iș, esc, or, os, ac,* sunt diminutive augmentative; *oi, ilă,* sunt augmentative:

furtunatic, mutulică, golăneț, drăguleț, călduț: drăguț, ponciș: mișelesc, bătrînesc: repejior: albicios: acricios, amărîcios: drăgulean, bețivan: prostac, prostănac, vioi, nebunilă.

III. *Adjective derivate din verbe.* Aceste adjective sunt numai de manifestare:

Sufixele: ar, are, or, ut, aș, at, et it, (aceste trei din urmă sunt participii verbale), *ic, av, iv, ibil, eu, iș, al, abil, ant (ent) ist, eț.*

Ființa naturală: circular, acumulator, accelerat, agregat, bălăngănit, amurgit, consecutiv, alternativ, combustibil, cruptir, conductibil, malcabil: absorbant, dizolvant.

Ființa organică: sugare, arzător, aprinzător: mergător, împungător, văzător, păscător, fătătoare, acățător, împungaș, crăcănat, lătrat, cîntat, boldit, aricit, bîlbîit, amorțit, blegit.

Viața afectivă: amăgitor, asurzitor, inhitor, abținut, digestiv, caduceu: mucezit, băut, crescut, năvalnic: bolnav, gîngav, plăcut, durut, dornic, amăgelnic; meditativ, adorabil, colorit, calmant, atenuant, abondent, aparent.

Viața spirituală: adevărat, deosebit, perceput, priceput,

relativ, calificativ, imaginativ, aproximativ, acuzativ, descriptiv, comparativ, explicativ, accidental, accentuabil, inteligibil, analist, coexistent.

Traiul personal: **sgîrcit**, *codelnic, beţiv.*

Viaţa utilitară: mulgare, legător, legătoare, aducător, agricultor, ascensor, păgubitor, alcătuitor, agonisitor, cărător, cioplitoare, alăturaş: **aclimatizat**, *săpat, călăreţ, agonisit, curăţit, acrit, acoperit, aurit, aşternut, trainic, spornic, arabil, curabil, amăsurabil, înlăturabil, locuibil.*

Viaţa socială: demisionar, fugar, alegător, luptător, ameninţător, adulator, făptaş, ucigaş, vinovat, jurat, ascultat, ajutornic, asuprelnic, adoptiv, cumulativ, coercitiv, deliberativ, agresiv, administrativ, comemorativ, augural; compatibil, admisibil, corigent, oponent, concurent, adresant, opozant, condamnat, batjocoritor, acuzator, acompaniator.

Viaţa economică: consemnatar, ajutorat, cerşitor, administrator, abonat, morărit, dijmărit, arut, achiziţional, plătibil.

Sufixele: eţ, uţ, el, sunt diminutive; *or, ic, ici, iu* sunt diminutive augmentative; *os, aci, ău* sunt augmentative:

săltăreţ, cîntăreţ vorbăreţ, poftăreţ, lucrăreţ, purtăreţ, călăreţ, gustăreţ, îndrăzneţ, citeţ, cuvîntăreţ; sărăcuţ, sugărel, insurăţel; tîritor, linguşitor, povăţuitor, ascultător, sprijinitor. calculator, botezător, cumpărător: prăvălatic; lipici, păcălici, gîdilici; timpuriu, arzuliu;
luminos, sclipicios, călduros, mîncăcios, sănătos, dureros. amoros, armonios, mînios, bucuros, gustos, arătos, schimbăcios, lăudăros, calicos: chitaci, fugaci, hrănaci, tălmaci, cîrpaci; alergău, lingău, mîncău.

III. **Adjective derivate din adverbe.**

Sufixele: at, ic, or, aş:
îndărătnic, îndelungat, binişor, înaintaş.

IV. **Adjective derivate din numerale.**

Sufixul ist:
dualist, unitarist.

3. Derivarea Pronumelor: Unul singur, diminutiv:
mătăluţă.

4. Derivarea Numeralelor: (substantivale).

Sufixul ime:
unime, doime, zecime, miime.

5. Derivarea verbelor: Verbele se bucură şi ele de o sumă de derivaţiuni. Nu putem însă considera ca derivate de cît acele verbe a căror provenienţă nu rămîne supusă îndoelii. De pildă, verbul *a îmblînzi* vine de la blînd, căci noţiunea de a îmblînzi nu putea să se formeze de cît pe baza unui substrat. Dimpotrivă, nu putem spune că verbul *a roşi* vine de la roş, pentru că această coloare apare în natură sub ambele forme: de modalitate a fiinţii cît şi de manifestare.

I. **Verbe derivate din substantive.** Aceste verbe nu pot lua forme de cît de conjugarea a doua şi a treia, pentru că noţiunile rămîn răstrînse la înţelesul pe care îl au substantivele de la care derivă anumite verbe.

Avem pentru conjugarea II-a verbele: *a înciuda, a decapita, a ilumina, a îmbelciuga, a buciuma, a fuma, a afunda, a alătura, a lăuda, a idealiza, a împăca;* pentru conjugarea a III-a: *a îmboboci, a înlemni, a îmbucătăţi, a cătrăni, a îmboldi, a îmblăni, a impodobi, a băci, a împămînteni, a imputernici, a învrăjbi, a cămătări, a pipernici, a prăfui,* etc.

II. **Verbe derivate din adjective.** Şi acestea nu pot fi de cît de conjugarea a doua ori a treia:

a schiopăta, a înălţa, a induioşa, a strîmta, a eterniza, a importuna; a acri, a îndeplini, a inova, a îndeplini, etc., *a cîrni, a lungi, a schiopăta, a îmblînzi; induioşa, înfrăgezi, lărgi, înăcri, înălbi, improspăta, îndeplini.*

III **din alte verbe:**

a) *prin prefixe* determinînd modalităţi de mişcare (acţiune, activitate, înfăptuire, schimbări şi prefaceri):

a, ad arată o apropiere în general: *aduce, abate, asvîrli, apune, adăpa, adormi, amîna, amistui;*

ab (s) arată separare în genere: *abnega, abţine, abstrage, absorbi;*

con = impreuna cu: *conduce, conveţui, convorbi, concesiona, compune, colabora, coopera, cointeresa;*

contra = împotrivă, alături de: contrapune, contraface, contra propune;

cu: cuprinde, cufunda, culege;
de = înlăturare din: *deosebi, delimita, deduce;*
dis = separare: *disolva, distruge;*
des = *desgropa, desrădăcina, desprinde, desface, desamăgi, destăinui, deslănţui, deslega, desonora, desaproba;*
ex = separare: *extrage, emigrare, exporta, expropia;*
în = *îndoi, înjuga, împuşca, înscrie, înavuţi, îmbogaţi; împuşca, înfiora, înflora, înfrumuseţa;*
in = plecare de la un loc la altul; *induce, imigra;*
în + *de: îndeplini, îndelunga, îndedulci.*
în + *pre: împreuna, înprejura;*
intre şi *între: întrerupe, întreprinde; interpune, învroloca, întruni;*
o : opune, omorî, ocîrmui;
per = dincolo de: *percurge, permuta, percepe;*
pro = înainte: *promite, propune, produce;*
pre = înainte de şi din nou: *premerge, predomina, preîntîmpina, precugeta, predestina, preface, prelungi, prelucra, prescrie, premedita;*
pre + *su: presupune;*
re, ră (s) = din nou: *reveni, reproduce, readuce, readormi, reînverzi, reface, reaşeza, reconstitui, restringe, răsuna, răsări, răsgîndi;*
răs = mai mult de cît trebue: *răsufla, răsuci, răsplăti, răsturna;*
s, sine = pe sine, a se: *sfărăma, spulbera, sgrunţui, svînta, smăcina, sforţa, scurge, scoborî, scufunda; sinucide;*
sin = împreună: *simpatiza, sintetiza;*
sur = asupra, pedeasupra: *surprinde, surescita:*
stră = prin, peste: *străbate, strămuta, străluci, strălumina, străvedea;*
su (b) = *supune, subîmpărţi, subjuga, subscrie, substrage, subînţelege, subordona;*
supra = *suprapune, supraîncărca, supraveţui;*

trans = dincolo, peste: *transpune, transporta, transcrie, transmite, transplanta.*

Notă. Prefixele: *în, contra, ab, con, de, dis, inter, per,* sunt latine; *sin* grec; *sur*, franceză. Prepozițiile se întrebuințează mult în formarea cuvintelor. Ele arată trecerea de la noțiuni materiale la afective, spirituale, sociale.

Prefixul *s* dă verbelor uneori un înțeles de particularitate *a cufunda* presupune un autor; a *scufunda* e o formă pasivă.

b) *prin sufixele:*

ara, ări, ora, ori, ăna, ura; ăni, ona, eni: ața, ăți, ota, ăta; oti, ita; ici, isi; ința, iza, ăi, ui, lui, uvi, ălui; ogi, ugi; căi; la, tori, nici, ința.

Toate aceste sufixe servesc la formarea unor verbe de relație ori de modalitate; de aceea ele nu pot fi de cît de conjugarea a II-a și a III-a, derivate din cele de I-a și II-a, orichiar de a III-a cînd e vorba de o specificare și mai deosebită. Așa, verbul *a cunoaște*, apare și sub forma *a încunoștiința*, în primul caz arătînd o generalitate, iar în al doilea o particularitate. Tot astfel, *a vedea* și *a învedera.*

Acațara (acața) văicăra (văita), urmări (urma), gustăr, (gusta), ajutora (ajuta), strîmtora (strîmta), îngrijora (îngrija), răcori (răci), acționa (activa), afecționa (afecta), încetenì (incceta), jurui (jura), dărui (da), statornici (statori), colecționa (colecta), strădănui (strădui), trăgăni, trăgăna (trage): îmbucătăți (îmbucăți), scăpăta (scăpa), îndreptăți (îndrepta), tropoti (tropăi), schiopăta (schiopa), șopoti (șopti), numerota (numără), dormita (dormi), silnici (sili), regularisi (regula), înțelepți (înțelege), încunoștiința (cunoaște), orbăcăi (orbi), profetiza, (profeți), îndesui (îndesa), împrejmui (împresura) trebălui (trebui), prețălui (prețui), secătui (seca), pleșuvi (pleși), pisălogi (pisa), meșteșugi (meșteri), aciola (aciua), serbători (serba), cerșetori (cerși), a mustrului (a mustra), a clipoci (a clipi).

Notă. — Verbul a *albi* arată o manifestare utilitară, iar *a înălbi* o caracterizare fenomenală.

c) Insfîrșit, cu ajutorul și a prefixelor și a sufixelor s'au format o sumă de verbe corespunzătoare: a în-

chide, a deschide; a îmbrăca, a desbrăca; a împacheta, a despacheta; a împodobi, a despodobi; a încălța, a descălța; a încreți, descreți; a învăța, a desvăța; a domeri; a nedomeri; a socoti, a nesocoti; a ferici, a neferici; a pecetlui, a despecetlui. *Des* arată o schimbare la ceea ce este făptuit, pe cînd *în* arată executarea unei acțiuni deosebite.

IV **din pronume**: *a tutui;*
V **din numerale**: *a îndoi, a împătri, a înzeci*, etc.
VI **dela adverbe**: *a împrejura, înapoia, îndărătnici, îndepărta;*
VI' *de la interjecții: a bîjbîi, a bîlbîi, a bufni, a ciocni, a cîrîi, a hopăi, a horcăi, a tropăi, a se văita, a se răicăra*, etc., etc.

Formarea Adverbelor. Adverbele se formează obicinuit din adjective, sau mai bine, mai toate adjectivele se pot întrebuința ca adverbe. Adverbele se mai formează prin unirea de preprozițiuni cu substantive, adjective, pronume, numerale, care servesc la unele drept prefixe: acasă, odată, odinioară, olaltă, deabușelea, deabinelea, abine, încoace, curînd, cînește, morțiș, piezș, alături, dimpreună, de cît, deodată, demult, dedesupt, deseară.

De la verbe se formează prin sufixele *este:* absolutește, canonicește, alegoricește, apostolește, arăbește, bisericește, calicește, de la substantive și verbe, cu sufixul *iș:* fățiș, cruciș, grăpiș, tărîș, etc.

Rolul sufixelor și Prefixelor. Sufixele și prefixele dau viață limbii [1]). Ele înlătură îngrămădirea de cuvinte în limbă, dînd îmmlădiere celor consacrate.

Unele dintre ele au decăzut, ori au fost eliminate progresiv: acelea care nu mai corespundeau exact noțiunii pe care o reprezentau, ori erau sub nivelul ce-

---

[1]) In evul mediu se credea că terminațiunile se desvoltă din rădăcina cuvîntului, întocmai ca o mlădiță cf. (Max Müller: Știința religiunii).

rinţilor estetice progresive ale limbii. La început, desigur toate sufixele au avut un înţeles deplin.

Sufixul *or*, pare să vină de la uşor: *crăpuşor*, *mărişor*, *micuşor* (*crap uşor*, *uşor mare*, *uşor mic* etc.).

Sufixele mai arată apoi vechimea limbii şi puterea ei de vitalitate.

Vechimea limbii o arată sufixele simple, primordiale şi caracteristice graiului românesc. *Ar*, *an*, *et*, *os*, *ei*, *ic* şi celelalte care sunt cu toatele conforme geniului limbii româneşti. Studiind, se poate vedea că o mulţime de sufixe ca: *anie*, *că*, etc., pe care mulţi le cred de origină slavă — bulgărească de obicei — sunt enfonice. Esceptînd vremea împeriului *romînobulgar*, Bulgarii nu s'au bucurat niciodată de acea libertate politică necesară culturii, pe care s'o dea încă şi altora; ei care n'au avut vre-o cronică ori vre un cod de legi şi la care arta — sufletul unii naţiuni — n'a existat nici odată, pentru a da viaţă unii limbi; aceasta şi explică de ce limba bulgară şi-a pierdut pînă şi infinitivul.

Mulţimea prefixelor şi a sufixelor în limbă, care dau înţelesuri pe care nu le au multe din limbile culte, arată că limba românească apare printre limbile vechi în formaţiunea ei fundamentală.

In cuvîntul *a strădui*, ori *s*, ori *stră* este neîndoelnic un prefix. E posibil ca acest verb să vie de la a se *trudi*—dar această afirmare nu poate avea temeiul cerut de filologie. Oricum, avem de aface cu un prefix care arată o formaţiune veche în limbă. Tot acest cuvînt a dat şi forma: *strădănui* dela care a provenit apoi substantivul *strădanie* prin adăugarea sufixului *ie*. Dar aceste cuvinte numai evoacă astăzi prin ele însăşi înţelesurile vechi ale cuvîntului.

Sufixele *ez* de la unele verbe de conjugure a II-a şi *esc* de la unele verbe de conjugarea a III-a arată particularizarea noţiunilor în limba românească: *fumez*,

scîrțîesc. Mai toate onomatopoeticile dau verbe în esc: *a pleoscăi, a bîzîi*, etc.

Formele regulate ale verbelor a *tămîia* și a *îndoi* sunt pentru indicativul prezent: *tămîi, tămîi, tămîe, tămîem, tămîeți, tămîe; îndoi, îndoi, îndoae, îndoim, îndoiți, îndoae.*

Formele acestea arată acțiunea. Pentru a arăta însă activitatea utilitară s'au întrodus sufixele *ez* și *esc;* activitatea tămăerii: *tămîează*, etc. activitatea utilitară; îndoesc, etc.

Aceasta a făcut ca la unele verbe forma originală să decadă cum s'a întâmplat cu *lucrează* în loc de *lucră, înfiripează* în loc de *înfiripă.*

Verbele din nou introduse în limbă au luat una din cele două forme: *el acceptă, el caracterizează* după provenienția lor din alte limbi. Unele verbe vechi și-au avut probabil de la început forma *ez: a necheza a cuteza*, etc.

Verbul a *învia*, care nu primește reflexivul *se*, și a păstrat forma dintii pentru acțiunea naturală: *primăvara cîmpia învie ori reînvie;* forma de a doua arătînd o intervenire: *căldura înviază ori reînviază insectele*, etc.

Dar e ceva mai mult: serii întregi de verbe derivă de la substantive fără să capete altă terminație de cît aceea a articolului verbal, ceea ce arată vechimea mare de care se bucură aceste cuvinte în limba românească:

nor, a înoura; soare, a sori;
văz, a vedea; miros, a mirosi;
coadă, a codi; ochi, a ochi;
poftă, a pofti; simț, a simți;
gînd, a gîndi; cuget, a cugeta;
roată, a roti, cerc a cercui; etc.

Notă. Dacă unele dintre aceste cuvinte au o strînsă legătură cu vorbe latinești avînd acelaș înțeles, altele nu au nici o legătură: *a gîndi, a pofti;* iar *a mirosi* are înțeles

asemănător cu vorbe grecești cu înțeles de a parfuma Cuvîntul nu poate fi neologism, pentru că mirosul l-au avut oameni și fără parfumuri, iar verbul acesta apare și compus cu prefixul *a: a amirosi.*

Sufixele mai arată puterea de vitalitate a limbii, pentru că unele au fost întroduse în urmă, prin neologismele franceze, nu numai latinești și grecești, ci și cele franțuzești, ca *sur*, care a fost romanizat: *surprinde.*

Insfîrșit, sufixele ne mai arată trecerea de la noțiuni la idei.

Cuvintele au fost în forma lor primitivă simple imagini caracteristice ori determinative, devenite apoi noțiuni, iar uneori cu timpul, prin sufixe, idei desăvîrșite.

Deosebirea dintre idee și noțiune este că ideea se poate arăta printr'o propoziţiune, uneori desvoltată chiar pe cînd noţiunea rămîne cu înţelesul mărginit al cuvîntului. Cînd zicem cuvîntul *cale* avem o noţiune; cînd spunem *călătorie*, numai de cît ne apare ideea mersului îndelungat pe o cale oarecare, de apă ori de uscat. Mai mult încă, acest cuvînt presupune și învingerea de dificultăţi, evocare de sentimente plăcute ori neplăcute; utilitatea unei astfel de manifestări; relaţiile sociale dintre oameni. Un singur sufix a dat dar unii noţiuni simple o imagină a întregii manifestări omenești. Aceasta e însemnătatea cea mare a sufixelor în limbă.

Numai într'un singur caz limba nu se servește de sufixe și prefixe pentru a determina noţiunile: atunci cînd întrebuinţează *termeni de comparaţie.*

Termenii de comparaţie. Asemănările și deosebirile pentru atributele de existenţă ori pentru modalităţile de manifestare se fac prin cuvinte cu înţelesuri particulare.

Asemănările se fac pentru atributele substantivelor prin vorbele *ca* și *cît: tare ca piatra; iute ca șoimul; bun ca pîneo caldă; mare cît o nucă.*

Pentru asemănările dintre fenomene, ființi organice și anorganice, prin vorbele: *acelaş, de acelaş fel, de aceeaş natură: boul şi vaca sunt acelaş animal: lupul şi cînele sunt de aceeaş speţă: plopul şi salcea sunt de aceeaş natură.*

Pentru obiectele ieşite din munca utilitară a omului, se întrebuinţează expresia *la fel*: *scaunele sunt la fel* ori *identice*, atunci cînd nu încape deosebire.

Pentru modalităţile verbelor: *ca şi, cît şi: merge ca şi mine; lucrează cît şi tine;* ori *la fel: cele două ape curg la fel; acelaş: aceiaş: au acelaş gînd, aceiaş soartă.*

O comparare expresivă se face prin substantive luate ca adverbiale scurtate: *curge rîu (ca un rîu): merge strună (întins ca o strună), se învîrteşte prîsnel; se întăreşte fer.*

Tot prin vorbe şi expresiuni particulare se arată gradul de comparare.

Pentru adjective, compararea se face prin: *mai... decît; mai... ca: plopul e mai înalt decît salcia; scaunul e mai mic decît dulapul; Gheorghe e mai în vîrstă ca Petre.*

Cînd deosebirea este şi mai mare, se întrebuinţează expresiunea; *cu mult mai.... de cît* ori *ca;* tot în înţelesul de mai sus: *piatra e cu mult mai slabă decît ferul, etc.*

Expresiunea: *cel mai* se întrebuinţează pentru a scoate la lumină întîitatea: *el e cel mai silitor, dar şi cel mai puţin deştept* (adică: *dintre toţi*); la plural, pentru a arăta o mulţime: *cele mai multe fapte în lume sunt cele bune*, etc.

Cînd comparaţia rămîne nedeterminată pentru caracterizări desăvîrşite se întrebuinţează expresiunile *foarte, cu totul, peste măsură, tare*: *foarte harnic; e cu totul leneş, e peste măsură de frumos; e tare bun.*

Pentru calităţile de gust se mai întrebuinţează *escelent*; pentru obiecte utilitare: *fără cusur*; pentru purtarea morală ambele aceste calificative,

Pentru modalităţi verbale se întrebuinţează aceleaşi expresiuni: *rîndunica sboară mai sus decît vrabia;* ori: *cu mult mai repede.* Pentru nedeterminări: *sboară foarte sus*, etc.

e) Crearea de cuvinte.

Limba cere o vorbă pentru fiecare noţiune din nou concepută de geniul omenesc.

Dacă vorba necesară nu poate fi determinată prin extinderea de înţeles a unei vorbe existente de mai înainte în limbă, prin regulile de formare a cuvintelor, atunci alte două căi rămîn deschise: crearea de cuvinte ori împrumuturi din alte limbi.

Crearea de cuvinte se îndeplineşte printr'un singur mijloc: prin asemănare.

Cuvintele create arbitrar, fără fenomenul asemănării, nu se cunosc în limbă.

f) Imprumuturi de cuvinte.

Cînd o noţiune e concepută de geniul unii limbi, ea străbate în celelalte, ducînd cu dînsa de obicei şi vorba prin care a fost numită. Ştiinţa modernă a creat mii de cuvinte care au luat o faţă de universalitate, mai cu seamă atunci cînd rădăcinele lor au fost luate din limbile moarte, greaca şi latina. Ele au primit încetăţenire în alte limbi prin necesitatea simţită de a întrebuinţa în practica vieţii acele noţiuni.

Neologismelor li s'a cerut un singur lucru: să se conformeze regulilor limbii în care au pătruns. Cuvintele: *automobil, telefon, tramvai, aeroplan; astronomie, sociologie; emitere, efervescenţă,* etc., s'au încetăţenit la noi, fără posibilitatea de a li se schimba caracterul lor original.

Numai şoviniştii se mai opun azi la progresul unii limbi, căutînd să înlăture cuvinte ale căror noţiuni ori nuanţe se înfăţişează ca necesare.

Să luăm un exemplu. In limba noastră avem cuvîntul *roz,* luat de la Francezi (rose = trandafir), care arată culoarea trandafirie. Cuvîntul trandafiriu îl avem în limbă şi totuş între roz şi trandafiriu limba noastră face o deosebire. Cuvîntul trandafiriu are o accepţiune poetică: lumină trandafirie — iar nu lumină roză; pe cînd o stofă de coloare roz, nu poate fi numită trandafirie.

Cuvîntul roz va rămîne în limbă alături de trandafiriu, pînă cînd o noţiune mai adecvată va fi acceptată.

Limba caută continuu să se îmbogăţească şi să se înfrumuseţeze. Viaţa sufletească o cere deopotrivă.

In împrumuturile de cuvinte intervin unele schimbări pe care la început le privim ca schimonosituri de limbă. Este drept. Cu timpul însă aceste schimonosituri pe care cuvintele le încearcă după eufonia limbii, nu mai par ridicole: *angrosist, antreu, cuvetă, şurub, birou, pardesiu, tramvai, tranşee, tirbuşon, inedită. Bonsar,* e încă ridicol, pe drept cuvînt, însă eufonia limbii nu ţine socoteală: ori va fi înlocuit, ori cu timpul se vor încetăţeni — românescul bună seara fiind prea lung.

Unele dintre aceste schimonosituri de cuvinte, au o origină veche: *mîne, pîne, cîne,* etc., la care Muntenii au introdus un *i* eufonic, trecerea de la *î* la *e* din silaba următoare premersă de o consoană mută, părîndu-li neeufonică; Moldovenii la rîndul lor au prefăcut şi pentru singular, pe *e* final, în *i: cîni, pîni, mîni.* Trebue preferat *e* final, fiind mai sonor, escluzînd — dacă se va putea—pe *i* eufonic: *pîne, cîne.*

Tot pentru eufonie, preferăm forma munteană *citire* în loc de *cetire,* fiind mai conformă eufoniei limbii.

Din cauza eufoniei — în vorbirea populară se întrebuinţează unele forme cu totul neestetice pe care

gramatica caută să le înlăture ca: ei *a* văzut (Muntenia), *el au văzut,* ori *o văzut* Moldova); au *făcutără* (Muntenia), sî sî = să se (Moldova).

Aceste greşeli de limbă fiind înrădăcinate în vorbirea obicinuită, se întîmpină mari greutăţi în înlăturarea lor.

Pentru expresivitate se mai întrebuinţează *ar făcea* în loc de *ar face*, verb de conj. I. — E o mare greşală. Limba cultă caută să se desbare de aceste forme potrivnice vorbirii corecte.

Notă. — Limba românească a împrumutat cuvinte din mai toate limbile europene, dar şi alte limbi au împrumutat de la noi. Acele împrumuturi nu se pot preciza. O întreagă literatură filologică şi-a făcut apariţia pe acest temei. Această ştiinţă rămîne însă serioasă numai atunci cînd nu depăşeşte cadrul generalităţilor de limbă. Afirmînd, spre pildă înrudirea dintre limbile indo-europene, ori între neolatine— pe baze comune—rămînem în această ştiinţă. Restul intră cu totul în cadrul... posibilităţilor.

3. **Viaţa cuvintelor**. Cuvintele trăesc în limbă, tot atîta vreme cît înţelesul lor rămîne. Că ele se nasc, trăesc şi mor, asemănător vieţii, e o concepţie metafizică fără valoare. Cuvintele nu se nasc, ci sunt formate de geniul omenesc ori împrumutate de la alte popoare în nevoia unui înţeles ori cel puţin al unii nuanţe de înţeles; ele nu mor, ci sunt înlăturate din limbă, fie prin nevoile estetice ale limbii, fie prin acceptarea de nuanţe de gîndire superioară, care fac să fie uitate uneori cele vechi, prin lipsă de întrebuinţare.

B. GRAMATICA SINTETICĂ.

Noţiunea şi ideea; cuvîntul şi propoziţiunea.

Viaţa omului se înfăţişează sub două feţe cu totul deosebite: o faţă *pasivă,* de constrîngere naturală, şi o altă *activă,* de manifestare voluntară.

Pentru cea dintîi. omul apare în faţa naturii, pentru cea de a doua natura apare în faţa omului.

Viaţa pasivă îl nevoeşte pe om să-şi creeze noţiuni, fără de care judecata nu se poate îndeplini; viaţa activă îl îndeamnă să-şi creeze modalităţi de manifestare, urmînd în această cale exemplele trase din viaţa naturală. In acest fel, viaţa lui utilitară şi cea estetică se suprapun celei naturale ori materiale.

De la noţiuni, omul se ridică la idei prin judecăţi, apoi la raţionamente şi cugetări, scopul final fiind realizarea adevărului, binelui şi a frumosului.

Ideea este o legătură spirituală de două sau mai multe noţiuni, fie de aceeaş natură, fie de natură deosebită, în nevoia de a arăta raportul dintre ele.

Arătarea acestui raport se poate îndeplini prin vorbire şi scriere.

Această exprimare materială de raporturi poartă în gramatică numele de *propoziţiune.*

Propoziţiunea reprezintă ideea, tot aşa precum cuvîntul înfăţişează noţiunea.

Ca şi cuvîntul, propoziţiunea are un înţeles şi o formă materială.

Notă. — Raportul dintre înţelesul şi forma materială a unii propoziţiuni este foarte strîns. Forma materială arătată prin cuvinte, trebue să exprime exact înţelesul. In genere limba cere ca vorbirea să fie cît mai concis exprimată, fără vorbe de prisos ori repetate. Scriitorii buni se exprimă cît mai scurt, ferindu-se de *beţia de cuvinte*, care arată pe egoistul lipsit de noţiuni clare, de aceea a scrie înseamnă a citi mult, pentru ca ideile să fie clare.

Claritatea şi precisiunea sunt cerinţele mari ale limbii.

Putem prea bine să spunem: *omul cuminte şi omul harnic sunt cinstiţi de ceilalţi oameni*, dar vorbele: *ceilalţi oameni* din această propoziţiune sunt inutile, căci se subînţeleg.

Din toate acestea reese că în compunere căutăm să eliminăm întotdeauna acele vorbe ori expresiuni care sunt inutile, ori potrivnice geniului limbii ca: în *definitiv*, *deja*, *drept vorbind*, *indicibil* etc., ori de cîte ori se poate, căci numai în acest fel stilul poate păstra vioiciunea.

Cu toate acestea, repetarea e permisă cînd scopul e altul de cît cel explicativ: *omul cinstit*, *omul înţelept*, *omul cu sentimente şi purtări alese este podoaba unii societăţi.*

Adăogăm cu această ocazie că epitetile ornante — arhaice şi de provincialisme uneori la noi — nu sunt întotdeauna în folosul, ci în dauna scriitorului.

O sclipire de geniu a unui Bossuet putea să spună că *graţia plouă* în această imagină care rămîne întotdeauna plastică, chiar pentru un ateu: *„graţia divină plouă pe bogat ca şi pe sărac“;* iar V. Hugo putea prea bine să cînte *evantaliul lunii: „luna îşi deschide în undă evantaliul său de argint“* — pentru că *plouă* şi *evantaliul de argint* evoacă imagini reale, pentru care cuvintele întrebuinţate nu sunt de cît mijloace mai plastice.

Imagina din urmă prinde o expresivitate şi mai deosebită la *Eminescu: „Când torsul s'aude l'al vrajelor caer, argint e pe ape şi aur în aer“. („Mortua est“).* Iată şi imagina *ploaei* întrebuinţate de *Eminescu* în aceeaş poezie: *„Suind palid suflet, a norilor schele, prin ploaea de raze, ninsoare de stele“.*

Goana după originalitate a unii întregi şcoale de scriitori moderni, cu *înfiorări de curcubeu*, etc., care nu invoacă nici o imagine, nu fac de cît rău unii limbi, scăzînd puterea de evocare a cuvintelor.

Părţile gramaticii sintetice.

Gramatica sintetică se ocupă de înţelesul şi forma propoziţiunii. Ea are dar două părţi: una teoretică şi alta practică.

Partea teoretică a gramaticii sintetice se ocupă de raporturile dintre noţiuni în formarea ideilor, cît şi de exprimarea lor prin propoziţiuni; iar partea practică de partea materială în rînduirea cuvintelor, acordul şi legătura lor logică, precum şi de semnele de despărţire (punctuaţie), pentru a păstra în propoziţiuni şi între propoziţiuni înţelesul deplin ce li se dă.

Partea teoretică.

a) Judecăţile. Propoziţiuni simple şi amplificate: subiect, predicat, atribut şi compliment.

Noţiunile sunt simple, ideile sunt complexe şi deci au nevoe de cel puţin doi termini: unul de determinare, şi altul de caracterizare.

Noţiunea determinată—de stare ori manifestare,—ia în gramatică numele de *subiect*, iar caracterizarea subiectului ia numele de *predicat*.

Cînd spunem propoziţiunile: *omul este o fiinţă; omul este liber* ori *omul vorbeşte*, cuvîntul *omul* este subiectul determinat, adică despre care ne înţelegem noi oamenii, propoziţiunea fiind prin însăşi faptul vorbirii de natură socială.

Acest subiect *omul* îl caracterizăm prin o noţiune de modalitate: *este o fiinţă; este liber; fuge*.

Predicatul arată dar modalităţile de existenţă ori de manifestare ale subiectului, în urma unii judecăţi îndeplinite de minte.

Pe temeiul acestui fel al judecăţi apar apoi cele de valoare.

Judecăţile de existenţă pot fi de două feluri: *de natură statică,* scoţînd în lumină exsistenţa constitutivă a fiinţii ori modalităţile ei de constituire (natura, felul); ori de natură dinamică, punînd în evidenţă cauzalitatea şi manifestările ei cauzale (realizarea, producerea). Modalităţile de constituire fizică pot fi materiale ori spaţiale, pe cînd manifestările cauzale pot fi temporale ori de mişcare.

Modalităţile spirituale sunt numai de manifestare.

Determinările lor, cu putere de efectuare, ori de efecte, pot lua forme statice, lipsite însă de materialitate ori spaţialitate, fiind numai spirituale (valori). Indeplinirile lor pot fi şi de natură materială (fapte).

Manifestările utilitare pot fi de asemeni spirituale: *muncă, silinţă*; şi pot deveni materiale: *casă, scaun, drum,* etc.

Modalităţile sociale întră pe deoparte în manifestările vieţii naturale (organice): *rase, popoare;* alte ori în cele utilitare: *ţară, oraş;* alte ori însfîrşit, rămîn de natură pur spirituală: *conferinţă, învăţămînt,* etc.

Judecăţile de valoare pot fi şi ele de două feluri: *afective* (de afecţiune, emoţie, voinţă) şi *utilitare* (de ocupaţie şi realizările ei).

Exemple: Omul e fiinţă (natură constitutivă); *piatra e mineral* (modalitate materială); *pămîntul e rotund* (modalitate spaţială); *animalele viefuesc* (manifestare temporală); *corpurile cad* (manifestare de mişcare); *fierul e rece* (valoare afectivă); *leul e groaznic* (valoare emoţională); *calul este inimos* (valoare voluntară); *timplarul este activ*; *omul judecă* (valoare utilitară pentru el).

1. **Natura propoziţiunilor.** Toate judecăţile de mai sus sunt exprimate prin propoziţiuni alcătuite numai din subiect şi predicat. Ele au însă un înţeles deplin, arătat prin unul dintre modurile verbului.

Aceste propoziţiuni se zic în gramatică simple.

Propoziţiunile simple privesc numai natura existenţii ori manifestările ei naturale: *soarele este uriaş; soarele luceşte.*

Cînd formulăm judecăţile de mai sus, înţelegem că întotdeauna *soarele este uriaş* ori că *luceşte*, şi de aceea aceste propoziţiuni sunt simple. Pentru particularizare se cere un adaos. Spre exemplu, cînd spunem: *omul cercetează,* propoziţiunea nu este complectă de cît adăogîndu-i *un obiect* asupra căruia se îndreaptă manifestarea arătată prin verb: *omul cercetează adevărul.*

In această propoziţiune, în afară de subiect şi de predicat, mai avem şi o a treia parte a propoziţiunii, arătată prin vorba *adevărul.*

Zicem că această propoziţiune e *amplificată.*

Vorba *adevărul* care stă în legătură cu predicatul, arătînd o particularizare a lui, o numim compliment.

Notă.—Complimentele limitează acţiunea prin complectarea înţelesului.

Urmează că acţiunea e cu atît mai restrînsă, cu cît are mai multe complimente. Această limitare se poate îndeplini în mai multe chipuri; negarea exclude cu desăvîrşire acţiunea.

Dar şi subiectele pot avea pe lîngă ele cuvinte care să le caracterizeze: *calul nostru este inimos.*

Cuvîntul *nostru* se chiamă *atribut*

Notă.—Fiindcă atributul nu poate fi decît o caracterizare, el nu e decît o scurtare de propoziţiune: *calul nostru este inimos,* înseamnă: *calul care este al nostru este inimos.*

Caracterizările şi determinările în propoziţiuni pot merge pînă în cele mai mici amănunţimi, dînd naştere la propoziţiuni din ce în ce mai complexe.

Intr'o propoziţiune putem avea dar pînă la patru termeni: subiect, atribut: predicat şi compliment.

Subiectul şi predicatul se zic în gramatică părţi principale; celelalte două, părţi secundare.

Notă. In gramatică se obicinueşte să se pună anumite întrebări prin care se afle părţile propoziţiunii. Aşa, de pildă, pentru aflarea subiectului se recomandă întrebările *cine* şi *ce;* ceea ce este greşit. Nu se poate întreba cu vorba *cine* de cît pentru persoane; iar vorba *ce* răspunde şi pentru compliment. Pentru propoziţiunea: *cînele latră* nu putem întreba: *cine latră?* pentru că nu e româneşte, decît ironic, cînd cel ce latră este un om. Romînul cînd vede venind un animal, un animal oarecare, încă nedistins, întreabă: *ce vine pe cărare?*

Inţelesul adevărat de subiect, piedicat, atribut şi compliment ni-l dă numai noţiunea pe care o reprezintă un cuvînt ori o locuţiune oarecare. Acest mijloc înlătură confuzia ce se face cu unele complimente. Cu toate acestea, pentru începători se pot pune întrebările: *despre cine ori despre ce se vorbeşte în această propoziţiune? ce se se spune? ce este? ce calităţi are? în ce fel se îndeplineşte acţiunea?* etc.

Uneori în vorbire se poate întrebuinţa numai unul dintre termenii propoziţiunii.

Avem atunci o propoziţiune *eliptică.* Cînd zicem: *tună,* avem o propoziţiune, pentru că în unele fenomene ale naturii, ca: *tună, fulgeră, plouă, ninge, se revarsă de ziuă, se întunecă, e cald,* nu este nevoe să se arate ceea ce produce aceste fenomene (descărcarea electricităţii, etc.). Pe lîngă aceasta, cuvintele de mai sus arată o manifestare deplină şi unitară, care pentru înţelegerea dintre oameni nu are nevoe de alte lămuriri. Acest fel de propoziţiuni se mai numesc şi defective.

Defective sunt şi unele propoziţiuni care arată manifestări naturale ale fiinţii organice: *mi-e somn, mi-e foame.*

Tot defective sunt unele afirmări de natură socială, în care subiectul rămîne nedeterminat, dar se subînţelege: *se spune, se zice, se înţelege; a fost poftit* (la masă, etc.).

Propoziţiunile: *ne ducem, vorbesc,* etc., nu sunt

defective pentru că în limba românească nu e nevoe de arătat pronumele personal pentru verb, terminaţiunea îndeplinind îndestulător acest rol.

Cînd ne întreabă cineva: *ce eşti tu?* putem răspunde printr'un singur cuvînt: *om* (adică sunt om). Avem aici o propoziţiune eliptică. Tot eliptice pot fi *nostru*, *adevărul* cînd suntem întrebaţi: *care cal este* inimos (al nostru); *ce cercetează omul* (adevărul, etc.).

Ceilalţi termeni din propoziţiunile eliptice se pot subînţelege; subiectul ori predicatul neapărat.

Alteori subiectele asemănătoare pot avea acelaş predicat; ori predicatele asemănătoare acelaş subiect. Acest fel de propoziţiuni se zic *contrase*, pentru că se pot desface în două ori mai multe propoziţiuni.

In propoziţiunea contrasă: *aurul şi argintul sunt metale*, găsim două subiecte; de aceia putem desface această propoziţiune în: *aurul este metal; argintul este metal.* In propoziţiunea *şcolarul citeşte, socoteşte şi scrie*, avem predicatul compus din trei părţi, putînd da naştere la trei propoziţiuni.

a) **Natura subiectului.** Fiind că în orice propoziţiune subiectul determină natura existenţii, a manifestării ori a unii valori, i se dă în gramatică un înţeles de determinare, şi de aceea el poate fi ori ce vorbă cu atribute de substantiv: *soarele luminează; frumosul ne place; vorbirea e necesară; binele ne înduioşează; dumneata ai vorbit; doi este un număr; pe e prepoziţie; a spune e uşor.*

Subiectul se întrebuinţează numai în cazul nominativ; iar predicatul trebue să fie exprimat printr'unul din cele cinci moduri ale verbului, fiind o manifestare.

b) **Natura atributului.** Caracterizările unei noţiuni arătînd existenţa constitutivă a fiinţii precum şi modalităţile ei de constituire de natură materială ori spaţială pot fi arătate prin substantive, adjective, pronume şi numerale; precum şi modalităţi verbale: *cînele cel*

negru; două lemne; calul nostru; apă de rîu; apă stătută; apă de băut; lucru de făcut; teme de scris, nevoia de a învăța; albeața zăpezii; mintea omului; coarnele plugului; cîmpie albindă; față surîzindă; lebădă murindă.

Se mai pot întrebuința și alte cuvinte cu prepoziții: *dealul de acolo; vorba de ieri*, etc.

Notă. — Substantivele în genetiv nu se întrebuințează de cît atunci cînd arată o apartenență la lucruri, fenomene și ființe, ori natura existenții, ori a unii manifestări: *trunchiul copacului; rădăcina bradului; picioarele scaunului; răsăritul soarelui; venirea primăverii; casa stăpînului; puterea judecății; descoperirile științii: cetățile Moldovii*, etc.

Cazul genetiv este dar prin excelență cazul atributiv.

Alte ori atributul se poate arăta printr'o modalitate verbală, ori chiar printr'un adverb, dar totdeauna premerse de o prepoziție: *casă de dărîmat; păseri de împăiat; dreptul de constrîngere; de pedepsire: carte de cetire; vremea de ieri*, etc. Cuvintele însoțite de prepozițiune sunt în realitate propozițiuni scurtate. De multe ori sunt locuțiuni adverbiale.

Fiind că limba cere o exprimare cît mai concisă, uneori o întreagă propozițiune devine atribut, prin suprimarea verbului predicativ: *Ștefan cel mare, Domnul Moldovii, s'a luptat cu toate popoarele de primprejur* (care a fost Domnul Moldovii, scurtat în Domnul Moldovii).

Cînd arată însă utilitatea, cantitatea, componența, provenienta, acele substantive se întrebuințează numai cu prepoziția *de: potcoave de cal* (nu ale calului); *obiecte de bucătărie; unelte de tîmplărie; scîndură de brad: mulțime de lume; drum de fier; pahar de apă; cal de rasă; fapte de merit; pălărie de paie; vin de Cotnari.*

Cînd se arată situația, provenienta, se întrebuințează *din: masa din casă:* cînd se arată componența, *dintre: o parte dintre oameni.* Asemeni după celelalte prepozițiuni: *peste Dunăre, în China, pe uscat și pe apă*, etc.

Gerunziul întrebuințat ca atribut are o formă poetică și arată că o manifestare naturală e gata să se producă: *apă albindă, față surizîndă*, etc. Această formă trebue întrebuințată însă cu precauțiune chiar de poeți.

Atributul arată obicinuit înțelesul subiectului; dar și al predicatului ori complimentului, cînd acelea sunt substantive: *calul e animal înțelegător; el a cumpărat un car de lemne; are două case.*

c) **Natura predicatului** este de manifestare. Predicatul este arătat prin verbe active, ori pasive *soarele luminează. Casa este încălzită; focul se stinge.*

Verbele care arată existenţa, cu deosebire verbul *a fi* (propriu pentru a o arăta), formează predicatul cînd îşi păstrează caracterul lor de generalitate. *Dumnezeu este, a fost şi va fi. Fiinţa există, a existat şi va exista. Ea se naşte şi moare. Totul se preface, curge, se schimbă, se vede, pare*, etc. Cînd aceste verbe însă, precum şi altele de particularitate, arată valori de existenţă anumită, pierzîndu-şi caracterul lor de generalitate, nu mai pot forma singure predicatul, ci îşi complinesc înţelesul prin alte cuvinte.

d) **Natura complimentelor.** Complimentele arată o particularitate de manifestare exprimată prin predicat; fie acea manifestare de existenţă ori de valoare.

Pentru că existenţa se afirmă prin modalităţi de constituire statică, ori prin manifestări cauzale dinamice, avem complimente *modale şi cauzale.*

Complimentele de valoare sunt de aceaş natură. Atît complementele de existenţă, cît şi de valoare mai pot fi caracterizate *temporal.*

I. **Complimente modale**

de existenţă:

a) *de materialitate:* ploaia se schimbă *în zăpadă:* apa se preface *în ghiaţă*; a început *a ninge*; plouă *răpăind*; plouă *cu bulbuci* (fiinţa naturală); vorbeşte *apăsat*, şade *într'o rînă* (manifestări materiale de afectivitate); sîrma se face *din fer*; arăm *pămîntul;* munceşte *pe nerăsuflate;* (viaţa utilitară); îl ţine *din scurt:* sosiau *în cîrduri* (viaţa socială).

Lucrează *pentru el*; *îşi* scrie; dă mîncare *copilului;* am văzut *pe Gheorghe.*

Notă.—In aceste din urmă propoziţiuni, pronumele şi numele de persoane ţin locul unii fiinţi materiale, de aceea ele servesc drept complement de materialitate.

b) *de spaţialitate:* fulgeră *spre răsărit;* piatra a căzut *în apă;* norii trec *pe cer* (fiinţa naturală), merge *pe drum* (acţiune utilitară); ară *la cîmp;* s'a suit *pe casă;* scrie *pe caiet;* (v. utilitară); veniau *spre noi* (viaţa socială).

Complemente modale de valoare:

a) *de afecţiune:* vorbeşte *plăcut;* scrie *frumos;* l-a adus *cu sila;* mergi *cu bine;* se poartă *cu blîndeţă;* l-a primit *cuviincios;*

b) *de emoţie:* s'a speriat *grozav;*

c) *de voinţă:* loveşte *cu furie;* umblă *a lene;* e foc *de rău;*

d) *de spiritualitate:* i-a trecut *prin minte;* lucrează *cu pricepere;* faptele apar *înaintea conştinţii;* m'a informat cu *preceziune.*

II **Complemente cauzale**

de existenţă:

a) *de materialitate:* lemnul putrezeşte *la udătură;* grînele se strică *de grindină;* frunza se mişcă de *vînt;* el tremură *de durere;* a căzut *alergînd;* s'a uitat *vorbind;*

b) *de spaţialitate:* a căzut *de sus;* pluteşte *pe apă.*

Complemente cauzale de valoare:

a) *de afecţiune:* rîde *de plăcere;*

b) *de emoţie:* a îngălbenit *de groază;*

c) *de voinţă:* cască *de lene;*

d) *de spiritualitate:* mintea se formează *prin gîndire.*

III. **Complemente temporale.** S'a ivit *de mult* soarele; *astăzi* plouă; el a sosit *acum;* s'a speriat *ieri;* m'am gîndit *de mult;* s'a scuzat *de atunci;* se laudă *întotdeauna;* se ceartă *mereu.*

Notă.—Ori ce compliment serveşte de obiect, pentru acţiunea subiectului: pune cartea *pe masă.*

In propoziţiunile căror li se dă o formă pasivă — atunci cînd avem nevoe să dăm o mai mare însemnătate efectului de cît cauzii, — obiectul devine subiect, pe cînd subiectul un compliment de materialitate: pămîntul este luminat *de soare* (în loc de soarele luminează *pămîntul*).

Limba mai cere că atunci cînd complimentul este o persoană omenească, să se întrebuinţeze cazul dativ în loc de o prepoziţie. Zicem corect: dă mîncare *copilului:* aşa *îmi* vine bine. Sătulul nu crede *celui flămînd,* e o formă mai bună de cît: flămîndului.

Intrebuinţarea dativului pentru animale e tolerată: dă mîncare *cînelui* (mai corect: la cîne).

Complimentele se exprimă de multe ori prin *adverbiale.*

Locuţiunile adverbiale sunt în realitate propoziţiuni scurtate. *Pune cartea pe masă* înseamnă: *pune cartea pe acel obiect care se chiamă masă. Ploaia vine dinspre răsărit* înseamnă: *ploaea vine dinspre acel punct al spaţiului pe care oamenii îl numesc răsărit.*

Adverbele, la rîndul lor, nu fac de cît să înlocuească locuţiuni ori propoziţiuni întregi printr'un singur cuvînt. *Pune cărţile aici; pune lemnele acolo,* înseamnă *pune cărţile pe acest obiect pe care îl numim masă; pune lemnele într'acel spaţiu închis numit curte.*

Limba manifestă vecinic aceaş tendinţă de simplificare.

Complimentele mai pot fi arătate printr'un infinitiv cu prepoziţie; cu prepoziţia *spre,* care la manifestaţiuni arată cauzalităţi particulare *de scop: vine spre tine:* cu prepoziţia *pentru,* ca să se arate *efectul:* fă un şanţ *pentru scurgere,* etc.

In gramatica veche, complimentele se împărţiau în *drepte, nedrepte* şi circumstanţiale (de loc, timp, mod, cauză, etc).

Acele împărţiri nu arătau însă natura adevărată a complimentului din care cauză le lipsiau claritatea.

Pentru aceste motive unele au fost rectificate prin lucrarea de faţă, altele înlăturate.

Felul propoziţiunilor. Propoziţiunile servesc la înţelegerea dintre oameni. Prin aceasta, ele capătă o valoare socială deosebită şi pot fi:

afirmative: *afară plouă. El a sosit;*
negative: *n'a mai ploat de mult. Nu ştiu nimic;*
întrebătoare: Cine e acolo? Cînd vii? Cum faci?
esclamative: *afective: De ar da Dumnezeu!*

Dacă aş reuşi! Ce ai spus?
emoţionale: E groaznic!
voliţionale: Ce cruzime!
imperative: fugi! lasă-mă în pace!
convenţionale: Să-ţi fie de bine! Să trăeşti!

Notă. — Uneori se întrebuinţează pluralul în loc de singular în propoziţiunile la care se dă o mai mare însemnătate politică ori socială. Aşa, formula pentru decrete, sentinţe judecătoreşti, este: *Ferdinand I, ... am decretat şi decretăm.* In corespondenţă, formula instituţiunilor de stat, ori particulare este: *avem onoare a vă ruga*, etc. *Vă rugăm domnule; poftim domnule; poftiţi d-voastră* şi altele, sunt formule de politeţă obicinuite.

Scriitorii şi oratorii întrebuinţează de asemeni pluralul în loc de singular, din politeţă către cetitori ori ascultători, făcîndu-i oare cum părtaşi la spusele lor; dar numai atunci cînd spusele lor sunt de natură generală: *să căutăm acum care sunt cauzele adevărului; să ne oprim pentru un moment aici*, etc.

b) Raţionamentul. Propoziţiunea compusă.

Natura propoziţiunii compuse. Judecăţile sunt raporturile pe care gîndirea le stabileşte între subiect şi predicat. Cînd lipseşte unul dintre ele, se subînţelege, chiar pentru propoziţiunile defective. Fără acest raport, nu poate fi propoziţiune.

Dar nu e numai atît. Cînd spunem *fulgeră*, înseamnă că: *văd că fulgeră;* tot aşa: *tună*, înseamnă: *aud că tună; calul este un animal*, înseamnă: *ştiu, aflu*, etc., că *el este un animal; apa curge, pietrele cad*, etc., presupun afirmări subiective, fie de simţire ori de gîndire. Natura existenţii şi a manifestărilor ei nu prinde valoare de cît prin om; cu alte cuvinte ceea ce este ori se manifestă, are nevoe de a fi afirmat pentru a prinde o valoare de înţelegere în viaţa socială.

Obicinuit, aceste afirmări se fac prin propoziţiuni simple ori amplificate. Ele pot fi arătate însă şi în întregime: *văd că fulgeră; ştiu că ai fost pe la noi; oa-*

menii au cercetat şi au aflat că pămîntul este o planetă.

Aceste propoziţiuni se numesc *compuse*, pentru că sunt formate din două sau mai multe propoziţiuni simple ori amplificate.

Scopul adevărat al propoziţiunilor compuse este însă *raţionamentul.*

Raţionamentul rezultă din împerecherea a două judecăţi în aşa chip încît înţelesul uneia dintre ele să fie explicat de celelalte.

Din acest motiv mai toate propoziţiunile compuse sunt de natură cauzală: *fulgeră, pentru că s'a descărcat electricitatea acumulată în nori; l'am lăudat, pentru că are bune purtări.*

Propoziţiunea a cării înţeles se explică cauzal, iar uneori numai se lămureşte ori se complectează, se numeşte în gramatică *propoziţiune principală.* In propoziţiunile compuse de mai sus, *fulgeră* şi *l'am lăudat*, sunt propoziţiuni principale.

Propoziţiunile care explică cauzal, lămuresc ori întregesc înţelesul propoziţiunii principale, se numesc propoziţiuni *subordonate* ei.

Propoziţiunea subordonată dă o explicare cauzală: *pentru că e frig, mă învelesc.*

Propoziţiunea subordonată lămureşte înţelesul celii principale: *de îndată ce s'a înnoptat*, el s'a culcat.

Propoziţiunea subordonată întregeşte înţelesul propoziţiunii principale: am cetit cartea *pe care am cumpărat-o ieri.*

Notă.—Propoziţiunile subordonate se mai numesc şi secundare, dar pe nedrept, pentru că adesea ori înţelesul lor are tot atîta valoare ca şi acel din propoziţiunea principală, ba uneori mai deosebit, după cum se poate vedea din propoziţiunile de mai sus.

Raporturile dintre propoziţiuni. Intr'o propoziţiune compusă pot fi două sau mai multe propoziţiuni principale

neînsoţite de propoziţiuni subordonate: *iarna ninge, vara plouă*; *şoimul e pasere, crapul e peşte.*

Aceste propoziţiuni se zic *coordonate.*

Propoziţiunile coordonate pot fi la rîndul lor:

concomitente: vîntul bate, frunza cade; *capul face, capul trage.*

adversative: nici salcia pom, nici mojicul om; Vodă vrea, iar Hîncu ba.

Notă.—Aceste două din urmă propoziţiuni sunt şi eliptice, pentru că limba cere pe cît posibil scurtimea exprimării.

Raportul dintre propoziţiunea principală şi cele subordonate poate fi acelaş ca şi pentru propoziţiunea simplă ori cea complexă.

Subordonata atributivă.

Propoziţiunile subordonate pot servi ca atribute pe lîngă subiectul propoziţiunii principale, ori pe lîngă un substantiv din ea, dacă are nevoe de o caracterizare: cartea *pe care am cumpărat-o* este bine scrisă; *cine se scoală mai de dimineaţă*, mai departe ajunge; cînele *care latră,* nu muşcă; din lemnul *care nu are noduri,* se pot face scînduri bune.

Propoziţiunile subordonate servesc mai ales de complimente pe lîngă propoziţiunea principală.

I. **Subordonate modale**

de existenţă:

a) *de materialitate: cît ţi-e plapoma,* atît te întinde; *pînă nu te loveşti de pragul de sus*, nu-l vezi pe cel de jos; voesc *să scriu o scrisoare.*

b) *de spaţialitate:* l'am dus *pînă unde coteşte drumul; unde e lac*, se adună broaşte multe.

Subordonate modale de valoare:

a) *de afecţiune:* ştie *că vorbeşte frumos;* îmi place *să te porţi cu blîndeţă.*

b) *de emoţie:* vezi *să nu se sperie;* doarme *fără să aibă grijă.*

c) *de voinţă:* pregetă *la ori ce face; cu cît se încăpăţinează,* cu atita nu reuşeşte.

d) *de spiritualitate:* mă silesc *să judec bine;* îi e teamă *să se şi gîndească la rău.*

II. **Subordonate cauzale**

de existenţă:

a) *de materialitate*: Pămîntul s'a muiat, *pentru că a ploat;* bate şeaua *ca să priceapă iapa; cum îţi vei aşterne,* aşa vei dormi; cine împarte, *parte-şi face:* altuia nu face, *ceea ce ţie nu-ţi place;* plînge, *pentru că s'a lovit; ce naşte din pisică,* şoareci mănîncă.

b) *de spaţialitate*: a plecat *să se ducă acasă.*

a) *de afecţiune: cine seamănă vînt,* culege furtună; mulţumiţi *celor care vă îngrijesc*; faceţi bine *celui ce vă face rău.*

b) *de emoţie:* a îngălbenit la faţă, *pentru că s'a speriat.*

c) *de voinţă:* scrie bine, *pentru că are răbdare;* loveşte cu furie, *pentru că este crud;* îl ţin din scurt, *pentru că nu se poartă bine;* l'a primit cuviincios, *pentru că aşa îi este obiceiul.*

d) *de spiritualitate:* adă-mi *ceea ce mi-ai promis.*

III. **Subordonate temporale**: *cînd vorbeşti de lup,* şi lupul la uşă; *ori de cîte ori mi-am părăsit casa,* mi-a părut rău; *pînă a nu ajunge domn,* Mihai a fost ban al Craiovei; *cînd a sosit,* înoptase.

Felul propoziţiunilor compuse. Propoziţiunile compuse au caracter şi mai deosebit de natură socială, de cît cele simple. Privite din acest punct de vedere, ele poţ fi: *expozitive* şi *informative.* Cînd spunem: *dacă lăsăm apa la ger, înghiaţă,* e o propoziţiune expozitivă (de expunere), fie ea demonstrativă, ori nu. Dacă spunem însă: *cînd a apus azi soarele, era roş,* e o propoziţiune informativă.

Propoziţiunile informative pot fi:

a) explicative: era *cînd cald, cînd frig; o să se întunece,* căci soarele a apus. *Cum e Turcul,* şi pistolul.

de complectare: *Nu poţi* scăpa de ceea ce îţi e dat. *Dacă te duci,* ia-mă şi pe mine. *Cînd ne împlinim datoria,* suntem mulţumiţi. *Ce ţie nu-ţi place,* altuia nu face.

de consecinţă: *Vino,* că te-am chemat. *Şi-a recunoscut* vina, deci nu te supăra. *Iartă-l căci* n'are să mai facă. *Intăi te gîndeşte,* iar apoi vorbeşte. *Unde nu-i cap,* vai de picioare. *Pînă nu faci foc,* fum nu ese.

Toate aceste feluri de propoziţiuni pot lua forme: *afirmative, negative, interogative:* înghiaţă apa, cînd o lăsăm la ger? era şi astăzi soarele roş? *afective:* Cît de roş era soarele! *emoţionale:* cît e de groaznic să vezi moartea unui om! *voliţionale:* nu are milă, pentru că este crud la inimă; *imperative:* ascultă ceea ce-ţi spun! *convenţionale:* să-ţi fie de bine pentru ceea ce mi-ai făcut.

Prin interogare, exclamare etc., propoziţiunile compuse expozitive se prefac în informative.

Propoziţiunile compuse iau uneori o mare desvoltare. Ele se pot numi atunci şi propoziţiuni desvoltate: Omul îşi face casă în care să poată să se adăpostească el şi cei care trăesc împreună cu dînsul, atît în timpul iernii care e uneori atît de aspră la noi, cît şi în timpul căldurilor celor mari şi care de multe ori sunt atît de năbuşitoare.

Pot fi însă şi eliptice: propoziţiunea: *închide uşa!* în care lipseşte explicarea faptului (pentru că e frig etc.), dar care se subînţelege.

c. Cugetarea. Fraza.

Judecata şi raţionamentul nu sunt îndestulătoare pentru mintea omenească.

Pe deasupra gîndirii apare cugetarea. Gîndirea are în vedere realizarea unii utilităţi materiale, ori privită

astfel. Cugetarea depăşeşte materialitatea vieţii omeneşti, căutînd să desfacă înţelesul profund al existenţii.

Şi cugetarea urmăreşte un scop — dar un scop *final* şi de generalitate. Cugetarea constitue viaţa superioară a omului şi are în vedere cunoaşterea şi realizarea binelui, frumosului şi a adevărului. Ea este fondamentul filozofiei, moralii, artei şi al ştiinţii [1]).

In vorbire şi scriere, rezultatul gîndirii se poate exprima prin o singură propoziţiune simplă ori compusă; dar în faptul cugetării afirmarea propoziţională nu este suficientă. Cugetarea cere un întreg cadru pentru ea. Filozofia, arta, morala, ştiinţa sunt de natură şi socială. Un poet poate realiza o operă de artă având în vedere numai arta, ori cum se zice artă pentru artă; dar valoarea personală a operii sale numai atunci poartă cu dînsa pecetea finalităţii, cînd e cunoscută şi de alţii, cînd ia caracterul social de care are necesitate.

Acesta este şi scopul literaturii.

Analizată, literatura prinde valoare numai prin cuprinsul filozofic, ştiinţific, moral, estetic ori religios pe care îl cuprinde.

In arta literară expresiunile pot fi foarte simple, arătate uneori prin propoziţiuni eliptice şi care analizate dau un înţeles comun, întrebuinţate de mii şi mii de ori zilnic de oameni, dar care în totalitatea lor, înfăţişează, sentimente profunde, afective, emoţionale ori voliţionale [2]) etc.

Să analizăm cîteva pasagii din Delavrancea:

---

[1]) Faptul că limba franceză chiar nu are două cuvinte deosebite pentru fenomenul gîndirii şi al cugetării, nu înseamnă că aceasta ar fi o negare a celor arătate mai sus. Descartes a întrebuinţat cuvîntul latin *cogito*, pentru a arăta gîndirea superioară, desmaterializată. Francezii au însă cuvîntul conştiinţă, pe care noi ni l'am apropiat în înţeles moral. E drept că acest cuvînt caută să ia locul cugetării — ar fi rău.

[2]) Sentimentele au la baza lor sensibilitatea; prin gîndire, ele se ridică la stări superioare; prin cugetare, la sentimente artistice, etc.

Bătrîna întreabă pe nepotul care îi sare înainte *(Bunica)*:

„*Ghici*.?

„*Alune !*

„*Nu.*

„*Stafide !*

„*Nu.*

„*Năut !*

„*Nu*

„*Turtă dulce !*

„*Nu*“.

Cîte propoziţiuni, tot atîtea cuvinte comune. Dar din citirea lor, în sufletul nostru prinde viaţă sentimentul de afecţiune pentru bătrînă, pentru copil, pentru lumea întreagă, care apare vie, luminoasă, plină de fericire ori de durere.

Avem aici sentimente afective date artistic.

Un alt fragment din Delavrancea („Marele Duce“). E vorba de un cazac care a avut îndrăzneala să spune că va bate în alergare pe toţi cei trei cai pe care îi avea Marele Duce. Calul Cazacului întrece pe doi. Marele Duce îi împuşcă. La a treia alergare, calul cazacului cade mort lîngă copacul pus drept semn:

— „ *Care a ajuns întîi ?*

„ *Oh! ce glas!.. un fior rece trecu prin mulţime.*

„ *Cazacul tăcu. Soldatului îi tremurau fălcile. Marele duce e vînăt.*

— „ *Care ?*

„ *A scos revolverul.*

„ *L'a ridicat !*

— „ *El... răspunse soldatul arătînd pe cazac.*

„ *Marele Duce îndreaptă revolverul în dreptul calului.*

„ *Alăturea sta cazacul, drept ca o luminare.*

„ *A tras...!*

„ *Mulţimea îşi acoperi ochii.*

„*Cazacul a căzut!*".

Avem aici un fragment emoţional.

Un al treilea fragment dintr'o cuvîntare „*Inainte de alegeri*", de Delavrancea:

„... *unde sunt proprietarii noştrii? La misteruri, în braţele hidrii! Unde sunt ceilalţi avocaţi? Unde?*

„*Răspundeţi-mi!*

— „*In braţele hidrii! răspunseră ceilalţi.*

— „*Unde sunt moşnenii?*

— „*In braţele hidrii!*

— „*Unde sunt proprietăresele?*

— „*In braţele hidrii!*

— „*Unde sunt avocaţesele?*

— „*In braţele hidrii!*

— „*Şi ştiţi cine învîrteşte misterurile, aci în Nicule?*

— „*Cine? Cine? întrebară cu toţii d'odată, repezindu-se în picioare.*

— „*Fostul judecător, fostul infam, fostul bandit, avocatul Panaitescu!*".

Avem un fragment voliţional, din care apare o crudă ironie.

In toate cele trei fragmente de mai sus, sentimentele sunt trezite în noi prin o argumentare isvorîtă din convorbiri între oameni, caracteristică la Delavrancea.

Alte ori însă, literaţii întrebuinţează o argumentare directă, prin stabilire de raporturi strînse între mai multe propoziţiuni simple ori compuse. Avem atunci o frază.

O frază din poezia „*Bradul*" de B. P. Haşdeu:

„*Cînd arde soarele de mai,*
„*Cînd vîntul iernii geme,*
„*Măreţul brad, pe'naltul plai,*
„*Stă verde 'n ori ce vreme*".

Această frază trezeşte în sufletul cititorului sentimentul afecţiunii în faţa contrastelor naturii[1]).

O altă frază din Odobescu. (*„Iarna la ţară“*):

„Vîntul vîjie şi geme ca nişte jalnice glasuri „ce plîng din depărtare; ploaia isbeşte cu o întărîtată „stăruire în păreţii şi în ferestrele casei; oblonul se „clatină şi scărţie pe ţîţînele-i ruginite; focul bubue „şi trâsneşte în cămin, şi une ori o pasere de noapte, „gonită din adăpostul său de o suflare mai viscoloasă a crivăţului, îşi ia sborul, scoţînd un ţipăt sfăşiitor şi tînguios.

Ori această frază din Eminescu:

„Durduind sosiau călării ca un mur înalt de „suliţi.

„Printre cetile păgîne trec rupîndu-şi large uliţi“, au menirea să trezească sentimente emoţionale.

Un fragment din *„Bătălia de la Călugăreni“* de Bălcescu:

„Ridicînd ochii către cer, mărinimosul Domn chiamă în ajutoru-i protecţia mîntuitoare a zeului armatelor, smulge o secure ostăşească de la un soldat, se aruncă în coloana vrăjmaşă ce-l ameninţă mai de aproape, doboară pe toţi cei ce se încearcă a-i sta dimpotrivă, ajunge pe Caraiman paşa, îi sboară capul, isbeşte şi pe alte capete din vrăjmaşi şi, făcînd minuni de vitejie, se întoarce la ai săi plin de trofee şi fără de a fi rănit.

Deşi avînd unele scăderi, această frază evoacă sentimente puternice de patriotism, încununate de emoţiune.

Acesta e rolul frazei: de a deştepta sentimente înalte, scriitorul culegîndu-şi materialul din ori ce parte: din natură, ori din viaţa materială, spirituală ori socială a omului.

---

[1]) Gramatica nu se ocupă de analiza artistică a literaturii, şi de aceea nici noi nu o facem aici decît atît cît necesitatea o cere pentru înţelegerea frazei.

Un fragment din discursul introductiv de Kogălniceanu:

„Pentru mine, bătălia de la Răsboieni are mai mult interes de cît lupta de la Termopile şi isbînzele de la Racova şi Călugăreni îmi par mai strălucite de cît acele de la Maraton şi Salamina, pentru că sunt cîştigate de către Romîni“.

Notă. Frazele devin periculoase pentru scriitor, atunci cînd sunt greşit întrebuinţate, rămănnd simple fraze care pot produce un efect contrar de cît cel aşteptat.

Felurile frazei. Prin frază scriitorii caută prin sentimentele pe care le determină, să producă în sufletul ascultătorului ori cititorului stări superioare vieţii de toate zilile.

Sunt însă cazuri cînd fraza e întrebuinţată în scopul de a convinge pe ascultători ori cititori, punînd sentimentul în slujba raţionamentului.

Oratorii ştiu să întrebuinţeze de multe ori cu cinste acest mijloc, care nu este întotdeauna leal.

Avem dar două feluri de fraze.

Analizate însă din punct de vedere gramatical, ele prezintă aceleaşi caractere:

O frază are doi sau mai mulţi termeni, formaţi prin cîte o propoziţiune compusă.

Aceste propoziţiuni sunt însă astfel aşezate, încît dau numai două înţelesuri, deosebite, puse în contrast, pentru ca din ciocnirea lor să iasă o vedere superioară, un sentiment deosebit, care să înalţe ori să convingă. Cel dintîi termen al unei fraze se numeşte *protasă,* cel de al doilea *apodosă.* Unul dintre termeni poate fi format din o sumă de propoziţiuni compuse, pe cînd celălalt dintr'o propoziţiune simplă şi aceea încă eliptică:

„La un semn, un term de altul, legînd vas de vas, se leagă,
„Şi în sunet de famfare trece oastea lui întreagă;
„Ieniceri copii de suflet ai lui Alah şi Spahii
„Vin de'ntunecă pămîntul la Rovine în cîmpii!“.

(Eminescu: Satira III-a)

Protasa este aici: *la un semn.*

„Făclie de veghe la umezi morminte,
„Un sunet de clopot în orele sfinte,
„Un vis ce-şi moae aripa'n amar;
„Astfel trecuta-i de-al lumii hotar".

Eminescu *„Mortua est."*

In care sfîrşitul vieţii sufleteşti şi materiale a omului, cu toate credinţile şi patimile ei sunt redate desăvîrşit.

Dacă cele trei propoziţiuni ale protasei din această strofă, ar fi început cu vorbele *ca o, ca un, precum* etc., fraza aceasta şi-ar fi pierdut din farmecul ei.

2. Partea practică

Partea practică a gramaticii sintetice se ocupă de ordinea cuvintelor şi a propoziţiunilor în vorbire şi scriere, după cerinţile limbii, precum şi de raportul şi legăturile dintre cuvinte ori dintre propoziţiuni.

Ea se mai ocupă în ceea ce priveşte scrierea, de semnele întrebuinţate de oameni pentru ca spusele lor să poată fi înţelese şi citite cu claritate.

a) Propoziţiunea simplă.

1. **Ordinea cuvintelor.** In exprimarea manifestărilor sufleteşti şi materiale ale persoanii care vorbeşte, prin natura lucrurilor, subiectul precedează predicatul, pentru că omul îşi dă firesc întăitate: *eu spun; eu lucrez; noi poruncim.*

Ori ce alt fel de propoziţiune presupune o afirmare subiectivă a persoanii care vorbeşte, cum s'a arătat. *Tu vorbeşti* înseamnă: văd, ştiu, etc. că vorbeşti.

Aşa dar, numai pentru persoana întîia omul se exprimă subiectiv, iar pentru ori ce altă afirmare a lui se exprimă obiectiv.

In afirmările obiective e necesar de asemenea, în ce priveşte propoziţiunile simple, să se afirme mai întîi un subiect de acţiune, iar apoi manifestarea lui: *tu vorbeşti, el lucrează, voi porunciţi, el este frumos, voi sunteţi buni.*

Aceasta e *ordinea logică* a cuvintelor din propoziţiune simplă.

Această ordine logică se inversează atunci cînd propoziţiunea simplă capătă o formă întrebătoare ori esclamativă: *vorbeşti tu? vorbeşte tu!*

Această inversiune se face aici pentru că obiectul principal al propoziţiunii principale este persoana: *Vorbeşti tu?* înseamnă: te întreb: vorbeşti; *vorbeşte tu!* înseamnă: îţi zic: *vorbeşte tu!*.

Astfel este logica vorbirii. Ea pune cuvîntul care interesează mai mult, la urmă.

Din această însemnătate pe care limba o dă cuvintelor, rezultă *expresivitatea* vorbirii.

Spune tu! du-te, ascunde-te iau caracter de poruncă tocmai prin faptul că subiectul este aşezat la urmă.

Această propoziţiune ajunge însă şi mai expresivă cînd i se suprimă cu totul subiectul: *spune!*.

Notă. Cînd zicem: l'a scos din casă cu sila, dăm însemnătate modalităţii (cu sila); Cînd zicem: cu sila l'au scos din casă, voi să arătăm că a rămas casa liberă; cînd zicem: cu sila l'au scos — dăm întăitate acţiunii (scos).

Cînd zicem: cartea aceasta e folositoare, dăm însemnătate utilităţii; cînd întrebăm însă: e folositoare cartea aceasta? dăm însemnătate anumitei cărţi.

Limba românească fiind prin escelenţă expresivă, în regulă generală verbele se întrebuinţează fără pronume, care se adaogă numai atunci cînd e nevoe de o lămurire. *Spune tu* înseamnă că tu ai o întăitate oare care de a *spune;* pe cînd *spune* înseamnă că lipseşte ori ce altă posibilitate.

Tot pentru expresivitate, în propoziţiunile exclamative, cuvîntul din urmă se articulează: *iubite cititorule* cînd e un substantiv; dacă e un adjectiv, nici unul nu primeşte articolul: *o, doamne, bun şi îndurător! oameni buni!*

De asemeni, la vocativ se întrebuinţează pentru substantive forma nominativului în locul celii proprii, atunci cînd după substantiv urmează şi o altă vorbă: *fiul meu!*

2. **Acordul.** Forma gramaticală pe care o ia în propoziţiuni predicatul faţă de subiect se numeşte *acord.*

Pentru exactitatea exprimării înţelesului, atît pentru verbele active cît şi pasive, limba cere ca predicatul să se acorde cu subiectul în persoană şi număr: *eu scriu, ea cîntă, noi lucrăm, ele ţes, apa curge, focul se trece.*

Aceste regule le arată conjugarea verbelor.

In propoziţiunile de existenţă, verbul ajutător urmează aceeaş regulă; iar adjectivul se acordă în număr, gen şi caz: *pămîntul este rotund; piatra este grea; bărbaţii sunt muncitori; femeile sunt harnice.* Cînd predicatul este un substantiv de valoare, nu se acordă cu subiectul, predicatul ne fiind arătat complect: *cerceii sunt o podoabă;* înseamnă *cerceii sunt priviţi drept podoabă.*

In acord, înţelesul noţiunilor determină numărul: *o mînă de oameni au făcut această ispravă* (adică ei, nu mâna); *Gheorghe şi Ioan se duşmănesc* (adică ei).

Notă. In vorbire şi scriere, pentru a da o mai mare expresivitate afirmării, se întrebuinţează une ori alte timpuri ale verbului, în loc de acele care ar trebui.

a) Prezentul în loc de viitor: *viu îndată,* (în loc de voi veni).

b) Prezentul în loc de trecut: *nu te uit* (nu te-am uitat; dar şi *nu te voi uita*).

Mă hotărăsc; îl aştept; începe vijelia. Ajung acasă

muiat de ploae; sunt cu toatele propoziţiuni cu înţeles pentru trecut.

Această întrebuinţare a prezentului în loc de trecut ia numirea *de prezentul istoric sau narativ.*

3. **Legătura logică** pentru propoziţiunea simplă o dă însuşi înţelesul cuvintelor, fără să fie nevoe de o formă materială. Pentru propoziţiunile de existenţă legătura logică se face prin verbul *a fi.*

4. **Punctuaţia** se întrebuinţează pentru a arăta în scriere pauzele mai lungi ori mai scurte pe care le întrebuinţăm în vorbire, ori natura unor propoziţiuni (interogative, esclamative); ceea ce în vorbire se arată prin întonare, adică prin apăsarea cuvîntului de expresivitate: *ştii* tu; *vorbeşte; vorbeşte* tu.

Semnele de punctuaţie pentru propoziţia simplă sunt:

Punctul, care nu lipseşte la sfîrşitul unii propoziţiuni afirmative ori negative.

Punctul se mai întrebuinţează cînd nu e nevoe să scrim cuvîntul întreg, cititorul ştiind despre ce e vorba: Cap. I=Capitolul I; ş. c. l.=şi celelalte; etc.=et cætera; p.=pagina; î. d. H=înainte de Hristos; d. H=după H; C. F. R=căile ferate române.

Notă.—De aceste scurtări uneori se abuzează, cetitorul ne ştiind despre ce e vorba. Ele dau naştere şi la barbarisme, de pildă: S I C (societatea industrială comercială); B I C (Banca intereselor cetăţeneşti); ca şi alte scurtări urîte pentru limbă.

Semnul întrebării: scrii tu? al *exclamării:* vorbeşte!

Intr'un singur caz, în propoziţiunea simplă se întrebuinţează *virgula,* cînd avem un vocativ: *scrie, nene! scrii tu, nene? vorbeşte, domnule!*

Vocativul se consideră în gramatică în afară de propoziţiune, pentru că el nu ia parte în legăturile care

se nasc între cuvinte, ci este numai exprimarea unii afecţiuni ori convenienţe sociale.

Pentru propoziţiunea simplă, ca şi pentru toate celelalte, se mai întrebuinţează următoarele semne generale:

a) *Liniuţa* sau *trăsătura de unire* pentru a arăta la sfîrşitul unui rînd că ultimul cuvînt nu s'a terminat, ci urmează o parte a lui în rîndul următor: *carte.*

b) *Semnele citării (ghilimele)* cînd arătăm, cu exactitate spusele altuia: Iisus a zis: *„pace vouă!“*. Semnele citării nu se întrebuinţează atunci cînd arătăm gîndirea altuia prin cuvinte deosebite: Iisus a spus oamenilor: *pace între voi!* Dar în acest caz trebue să arătăm neapărat persoana căreia îi aparţine gîndirea reprodusă. Se respectă obligator proprietatea de gîndire a altuia.

c) *Semnul de suspensiune* cînd voim să arătăm că propoziţiunea nu e terminată, îi lipseşte ceva, ori subînţelegem ceva pe care nu voim s'o spunem, ori nu mai e nevoe să continuăm: *fă...*

In vorbire suspensiunea se arată printr'o pauză mai lungă.

d) *Paranteza* se întrebuinţează cînd voim să arătăm că nu a fost necesar de scris cuvîntul pus în paranteză: *vorbeşte* (tu), *nene!* ori cînd cuvîntul ori proprozitiunea pusă în paranteză serveşte de explicaţiune, ca să se priceapă şi mai bine înţelesul general, de şi nu era nevoe de arătat. Scriitorii întrebuinţează paranteza pentru a arăta prin cele cuprinse în ea tocmai ceea ce voiau să spună mai deosebit; uneori chiar contrar celor afirmate: îţi spun hotărît (nu cred însă) să mă asculţi; el vrea să treacă de om înţelept (vezi, doamne!).

In paranteză se mai pune semnul întrebării, pentru a arata că afirmaţia nu se ştie dacă este ori nu exactă, că este supusă îndoelii, ori că un cuvînt este rău întrebuinţat; semnul mirării pentru a arata o surprindere din partea autorului ori o enormitate; ori şi sem-

nele întrebării şi ale mirării pentru a arata că afirmaţiunea păcătueşte din toate punctele de vedere; se înseamnă singură, pentru a arata că în cele spuse lipseşte un cuvînt ori e neciteţ într'un text reprodus: *omul acesta spune întotdeauna adevărul* (?). *Soarele cade* (?) *drept pe pămînt;* în loc de razele soarelui... *Toţi oamenii spun adevărul* (!). *Glasul adevărului vorbeşte prin el* (?!). *Am spus lui* ( ) *să treacă pe la mine.*

Paranteza se mai întrebuinţează pentru a arăta numărul paginii de unde se face o citaţie; prin *idem* (acelaş) arătăm o repetare, prin *ibidem*, arătăm că o citare o facem din acelaş loc, prin *sic*, cînd afirmarea e greşită,

e) *Linioara* se întrebuinţează înaintea unii propoziţiuni, de obicei la cap de rînd, atunci cînd vorbitorul se schimbă:

El mi-a spus adesea:

— Urmează-mi povaţa.

Linioara se mai întrebuinţează în mijlocul unii propoziţiuni pentru a da o explicare: *Vecinul — ce leneş e — doarme toată ziua.*

Se mai întrebuinţează semnul) înaintea căruia se pune un număr ori o literă: 1) ori a), pentru a arăta subdiviziunile dintr'o scriere; [1]) se întrebuinţează pentru note.

b) Propoziţiunea amplificată.

1. **Ordinea cuvintelor.** Pentru propoziţiunea amplificată ordinea logică a cuvintelor este aceeaş ca şi pentru propoziţiunea simplă, cu adaosurile de atribute immediat după subiect ori alte cuvinte de care ţin; de complimente după predicat: omul *înţelept* lucrează *cu spor;* faptele omului *bun* poartă roade *alese.* Troene de frunze *uscate* se văd toamna, acoperind cărările *din pădurile* dese.

69271.

Această ordine se înversează atunci cînd propoziţiunea subînţeleasă în vorbire cere ca un anumit termen al propoziţiunii să capete expresivitate:

A fost odată un împărat mare şi puternic (adică: *se spune că a existat pe pămînt un împărat care în adevăr era mare şi puternic.*

Spunem *vîntul bate*, cînd facem o simplă afirmare; *bate vîntul*, cînd bătaia lui ne afectează; *astăzi bate vîntul*, cînd ne-ar fi interesat ca astăzi vîntul să nu bată, etc.

Alte exemple:

Pe dinţi calul bun se cunoaşte; «Fericiţii cei săraci cu duhul...». «Bunule părinte, sunt rănit şi 'n-vins...». Acolo unde te-ai născut, îţi este patria. Cine bate la uşă? Ce faci, amice? Vai de dînsul.

Notă. — Cînd propoziţiunea are două sau mai multe complimente, se întrebuinţează obicinuit cele de valoare, apoi cele de materialitate, spaţialitate şi la urmă cele temporale. Soarele luminează pămîntul *ziua;* soarele luminează *mai puternic* pămîntul *în timpul* zilii.

In propoziţiunile cu înţeles pasiv se urmează aceeaş regulă: pămîntul este luminat de soare; pămîntul este luminat de soare *în timpul* zilii.

Cînd propoziţiunea ia o desvoltare prea mare, atunci unele dintre complimente, în deosebi cele temporale, trec înaintea subiectului: *în timpul zilii, pămîntul este luminat mai puternic la ecvator.*

In propoziţiunile desvoltate, complimentele de valoare se aşează une ori între părţile verbului, cînd e compus: *pămîntul este mai puternic încălzit în timpul verii.*

2. **Acordul**. Pentru subiect şi predicat, aceleaşi regule ca şi la propoziţiunea simplă. Atributele se acordă cu subiectul ori cu substantivele în gen şi număr: picătura *mică* sfarmă piatra *mare*; oamenii *cuminţi* se cunosc şi după înfăţişarea lor *bună;* în pădurea *înverzită* cîntă păserile venite din pribegie; omul *acesta* are două fete *ascultătoare şi harnice.*

In propoziţiunile în care sunt verbe care arată existenţa, adjectivele care însoţesc verbul se acordă şi ele în gen şi număr cu subiectul: *luna este luminoasă; stelele apar strălucitoare; ele se făcură galbene de mînie; ele păreau (se arătau) supărate.* In aceste propoziţiuni, predicatele sunt: *este luminoasă*, *apar strălucitoare*, etc.

Notă. — Cînd sunt mai multe adjective, ele se acordă toate cu substantivul la care se rapoartă; nu însă atunci cînd provin dintr'o altă propoziţiune scurtată. Zicem: *ne găsirăm în mijlocul unei văi lungi şi înguste: ne găsirăm în mijlocul unei case înalte şi bine îngrijită* (care era bine îngrijită).

Cînd adjectivele se rapoartă la substantive de gen diferit, ele se acordă în gen cu substantivul masculin, iar în număr cu amîndouă, dacă e vorba despre oameni: *bărbaţii şi femeile sunt buni; băeţii şi fetele sunt cuminţi; mirele şi mireasa erau tineri;* pentru lucruri acordul se face cu substantivul mai apropiat, atît în gen cît şi număr: *vin şi ţuică bună.*

Adjectivele, participiile întrebuinţate ca adjective, numeralul şi pronumele se acordă şi în caz, cînd arată calităţile subiectului ori substantivelor pe lîngă care stau (ca în exemplul de mai sus). Acordul nu se face cînd sunt întrebuinţate drept substantive ori se rapoartă la substantive care şi ele sunt atribute: *lucrul leneşului nu e de seamă; lucrul omului leneş nu e de seamă; spune oamenilor fricoşi poveşti de vitejie.*

Participiile trecute luate ca adjective urmează regulele de mai sus ale adjectivului.

Gerunziul întrebuinţat ca adjectiv are o formă poetică care nu se întrebuinţează în vorbirea obicinuită: *faţă surizîndă* (acord în gen şi în număr).

Substantivele servind drept predicat cu ajutorul verbului *a fi*, sunt în acelaş caz (nominativ) cu subiectul. După celelalte verbe el e în cazul acuzativ, cu sau fără prepoziţie. Modalităţile verbale nu pot forma predicatul.

3. **Legătura logică** între părţile unii propoziţiuni amplificate este de trei categorii:

a) *de efect*, căutînd atunci cînd sunt mai multe

atribute ori complimente, să le dăm o astfel de aşezare în cît spusele să aibă mai multă putere.

De obicei atributul de la care cineva aşteaptă mai mult efect se aşează în urma celorlalte atribute şi în legătură imediată cu verbul; iar complimentul de efect înaintea altora, pe acelaş motiv:

Omul bun, iertător şi *îndelung răbdător* merită toată cinstea. «Bunule părinte, sunt *rănit* şi învins» (trebue deci din pietate creştină să mă adăposteşti).

b) *de politeţă.* Din politeţă, calificativele trec înainte, iar pronumele personal la sfîrşit: *bunule om, ajută-mă.*

c) *de natură estetică.* Estetica vorbirii româneşti, ca şi în alte limbi, cere să cumpănim astfel cuvintele între ele, încît întreaga propoziţiune să prindă ritmul. Cînd accentuarea nu e forţată, cînd un *hiatus* prea evident ori o *cacofonie* nu se produc, propoziţiunea capătă în vorbire armonia necesară.

Exemple de hiatus: *vedea earăş; părerea a altui om;* exemple de cacofonie pe lîngă cele date: *gîgie gîsca.*

Ingrămădirea de consoane de asemeni strică armonia unii propoziţiuni: stătea *în loc cînd* vorbia.

Limba mai cere, pe cît se poate ca după cuvinte mai lungi să urmeze cuvinte mai scurte, ca mai expresive în limbă. Intrebuinţarea lui *e*, uneori redus la *i* enclitic în loc de *este*, îndeplineşte uneori această cerinţă.

4. **Punctuaţia.** In regulă generală, pentru propoziţiunea amplificată se întrebuinţează aceleaşi semne ca şi pentru propoziţiunea simplă.

Intre părţile propoziţiunii se întrebuinţează uneori virgula. O întrebuinţăm însă numai atunci cînd între noţiunile cuvintelor nu este o legătură logică.

In scriere ca şi în vorbire, trebue să arătăm pauza necesară atunci cînd vorbele nu urmează firesc

unele după altele: *Toamna, copacii se scutură; copacii, toamna, se scutură*, în loc de: *copacii se scutură toamnă*, ori: *se scutură copacii toamna?*

In genere, atributele îndepărtate de subiect, complimentele îndepărtate de predicat, se despart prin virgulă: *iarna, frunzele cad la pămînt (frunzele cad la pămînt iarna); sprintene şi pline de viaţă, sboară mierlele din pom în pom (mierlele sprintene şi pline de viaţă sboară din pom în pom).*

Dacă sunt mai multe atribute, se despart prin virgule; uneori pentru cele două din urmă se întrebuinţează conjucţia *şi: omul bun, milos şi îndelung răbdător e stimat de toţi.*

Complimentele nu au nevoe de a fi despărţite între ele de cît atunci cînd voim să li dăm o intonaţie deosebită pentru a atrage atenţia asupra lor: *mergeam odată pe drum, iarna, la oraş.*

Două sau mai multe subiecte, două sau mai multe predicate se despart între ele prin virgulă ori prin conjucţiile: *şi, cu, şi cu: Gheorghe şi Ioan scriu, învaţă, socotesc. Gheorghe cu Ioan, Vasile cu Petre, Nicolae cu Constantin sunt fraţi.*

Cînd voim să arătăm o enumerare, punem două puncte: *părţile propoziţiunii sunt: subiectul, predicatul, atributul şi complimentul.*

c) Propoziţiunea compusă

1. **Ordinea propoziţiunilor**. Propoziţiunea principală fiind obiectul propoziţiunii subînţelese, iar celelalte fiind obiectul propoziţiunii principale, ordinea logică se stabileşte de la sine: propoziţiunea principală are întăitatea, iar cele secondare îi urmează ca explicative: în ordinea însemnătăţii lor: *El pleacă cînd vrea şi cum vrea; Păserile călătoare îşi iau sborul, atunci cînd se apropie iarna, pentru a vieţui în alte ţări mai calde.*

Inversiunea se face:

a) pentru a da expresivitate propoziţiunii principale, cu tendinţa de a introduce afecţiunea, emoţia, etc.: *Cînd vrea şi cum vrea, pleacă; Cînd iarna se apropie, pentru a trăi în alte ţări mai calde, păserile călătoare îşi iau sborul.*

b) Cînd voim să dăm o însemnătate mai mare numai uneia dintre propoziţiunile secondare, o aşezăm la urmă, precedată imediat de propoziţiunea principală; *ca să trăească în alte ţări, paserile călătoare îşi iau sborul, atunci cînd iarna se apropie.*

c) Pentru a putea lăsa la urmă predicatul unei propoziţiuni principale, se aşează propoziţiunea secondară la mijlocul celii principale: *şarpele, cînd îl doare capul, ese la drum.* Acest fel de propoziţiune se chiamă incidentă şi se intrebuinţează pentru a da expresivitate predicatului din propoziţiunea principală.

d) Cînd propoziţiunea compusă o desvoltare prea mare, propoziţiunile de timp şi cauză trec înaintea celii principale: *cînd e iarnă şi frigul pătrunde în casă, oamenii iau măsuri de apărare împotriva lui.*

Pentru că limba cere claritate, căutăm să reducem propoziţiunile desvoltate în propoziţiuni cît mai puţin complicate. Prin acest mijloc ele devin mai lămurite şi mai energice:

In timpul iernii frigul pătrunde în casă. Oamenii iau măsuri împotriva lui.

2. **Acordul** dintre propoziţiuni este determinat de natura lor logică.

Forma singulară ori plurală se păstrează între propoziţiuni; dar numai atunci cînd e posibil. E mai bine să spunem: *cînd se apropie iarna, omul se îngrijeşte pentru ale casei,* de cît: *cînd se apropie iarna, oamenii se îngrijesc pentru ale casei;* pentru că prindem mai cu înlesnire înţelesul.

In propoziţiunile contrase verbul se pune la per-

soana arătată de subiectul propoziţiunii: *eu şi Gheorghe vorbim* (adică noi); tu şi Alexandru scrieţi (adică voi), noi şi voi suntem oameni (adică noi toţi); calul şi boul sunt animale.

După verbele ajutătoare, adjectivele se acordă luîndu-se drept subiect natura lor: *soarele şi luna sunt rotunde* (corpuri); *gîsca şi raţa* sunt *domesnice* (animale), însă: *Romînii şi Francezii sunt civilizaţi* (ei, ca persoane iar nu ca popoare).

3. **Legătura logică** dintre propoziţiuni se stabileşte după înţelesul lor. Totuş, atunci cînd voim să explicăm contrastul dintre două propoziţiuni al căror înţeles atîrnă de anumite împrejurări, se întrebuinţează o propoziţiune explicativă, al cării loc este între ele: *soarele încălzeşte pămîntul, dar atunci cînd e iarnă, puterea lui este mai slabă.*

Cînd un compliment este arătat într'o propoziţiune simplă printr'un verb, dacă acţiunea este nedeterminată, acel verb este la infinitiv: a început *a ploua, a lucra, a merge, a alerga, a scrie, a zice.*

Cînd însă manifestarea arată o particularitate, atunci se întrebuinţează obicinuit modul subjonctiv, propoziţiunea devenind compusă; *a început să ploaie tare; a prins să alerge pe drum.*

Verbele care arată o acţiune utilitară, sunt urmate de prepoziţiile *pe* şi *de: ascultă-l pe el;* s'*a apucat de scris.*

Legătura logică dintre propoziţiuni se mai stabileşte şi prin conjucţiuni. Aceste conjucţiuni variază după raportul stabilit între propoziţiuni.

4. **Punctuaţia.** In propoziţiunea compusă, fiecare dintre propoziţiunile simple primeşte punctuaţia după regulile arătate. Între propoziţiunile: *îţi spun să citeşti* nu se pune virgulă, pentru că urmarea lor e logică. In propoziţiunea: *omul care a venit la noi, v'a adus o veste bună,* punem virgulă, pentru că între noi

şi vă nu e nici o legătură. Intre *omul* şi *care* nu se mai pune virgulă, de şi sunt cuvinte din două propoziţiuni deosebite, pentru că legătura între ele este firească, tocmai pronumele *care* făcînd această legătură. In propoziţiunea *Gheorghe după cele ce-şi puse în minte, plecă la drum* punem virgulă între *Gheorghe* şi *după*, pentru că între aceste cuvinte nu e nici o legătură de înţeles.

Propoziţiunile principale se despart între ele prin punct şi virgulă, cînd una ori mai multe dintre ele sunt însoţite de propoziţiuni secondare.

Dacă nu au, se despart prin virgulă, care poate lipsi şi aceasta dacă legătura se face printr'o conjucţie ori altă vorbă care poate avea acest rol.

Cînd avem o conjucţie între două propoziţiuni principale însoţite de altele secondare, întrebuinţăm numai virgula.

Despărţirea se face prin două puncte, cînd una dintre propoziţiuni serveşte drept explicaţie ceilelalte: *lupul este carnivor: el sfîşie animalele domestice;* ori *lupul sfîşie animalele domesnice: este carnivor.*

Două puncte se mai întrebuinţează pentru citaţie, atunci cînd arătăm cele ce a spus cineva întocmai (vorbire directă): Iisus a spus: *„Pace vouă“*. In altfel, nu e nevoe de două puncte (în vorbirea indirectă): *Iisus a sfătuit pe oameni ca pacea să domnească între ei.*

Exemple de punctuaţie. Primele trei strofe din *El-Zorab* de *G. Coşbuc:*

La Paşa vine un Arab
Cu ochii stînşi, cu graiul slab:
— „Sunt, paşă, neam de Beduin
„Şi de la Bab-El-Mandeb vin
„Să vînd pe El-Zorab.

„Arabii toţi răsar din cort
„Să-mi vadă roibul cînd îl port

„Și-l joc în frîu și-l las în trap;
„Mi-i drag ca ochii mei din cap
„Și nu l-aș dă nici mort;

„Dar trei copii de foame-mi mor,
„Uscat e cerul gurii lor,
„Și de amar îndelungat,
„Nevestii mele i-a secat
„Al laptelui isvor".

d) Fraza.

1. **Ordinea propoziţiunilor** dintr'o frază nu este determinată de cît de efectul pe care vorbitorul ori scriitorul caută să-l producă în sufletul ascultătorului ori cititorului. De obicei, propoziţiunea principală de efect se lasă la urmă.

Sonetul lui *Vlăluţă*: *„În primăvară"* îl punctuăm după cum urmează, pentru că toate propoziţiunile principale din acest sonet sunt explicative, și numai cele două din ultimul rînd, prin contrast, dau efectul *afectiv* — unii ar spune emoţional — pe care a voit poetul să-l producă în sufletele noastre:

Vuind s'asvîrl șuvoacele de vale,
Pe deal stă zarea de brânduși albită,
In aer e o căldură liniștită,
Un nor de argint se rupe'n pale;

Sar apele din matca prididitică;
Un cocostîrc pe mal pășește-a-gale,
Dînd spaimă 'n broaștele ce-i fug din cale;
Es aburi calzi din pajiștea 'ncropită;

Și nici un sloi n'a mai rămas pe gîrlă,
Doinind s'aude trișca de la tîrlă,
Iar miei, strînși în cîrduri, sburdă'n soare;
Pămintu'ntreg, ca'n prima-i dimineață,
Se umple de lumină și viață....
Iar sufletu-mi se'ntunecă și moare.

Uneori însă efectul poate eși din întreaga frază, atunci cînd descrierea e făcută cu artă:

„Ca la două ceasuri cale'n jos de la Ploești, curge apa Cricovului, care, cu mii de pîrae ce se resfiră și se împreună, împestrițează matca sa răzlețită și nisipoasă; de a stînga, câmpia șasă se lungește pînă în poalele munților; de-a dreapta, malul se înalță rîpos și acoperit cu păduri vechi și stufoase“. (Odobescu: *Mihnea cel Rău).*

Deşi e o simplă descriere, aci nu avem o propoziţiune compusă, ci o frază, pentru că autorul face această descriere în scop de a deştepta în sufleteie noastre o afecţiune, de a ne lăsa o impresie plăcută asupra apei Cricovului, pe care o priveşte nu numai ca apă.

Ca şi pentru propoziţiunea compusă, în frază se pot face inversiuni, în scopul efectului pe care autorul voeşte să-l producă.

Acordul şi punctuaţia nu au nici o deosebire pentru frază. Observaţiile sunt aceleaşi ca şi pentru propoziţiunea compusă.

Remarcăm numai că propoziţiunile de efect se lasă la urmă, ba chiar cuvîntul cel mai expresiv din ele, cum se vede în sonetul de mai 'nainte.

Intrebuinţarea cuvintelor şi expresiunilor.

Intrebuinţarea cuvintelor în alcătuirea propoziţiunilor şi a frazei depăşeşte atribuţiile gramaticii sintetice, făcînd parte din *stilistică,* care poate fi şi ea privită ca o parte a gramaticii sintetice practice; ca una ce arată regulile stilului de întrebuinţat în vorbire şi scriere. Dar şi *poetica* poate fi privită din acest punct de vedere.

Le lăsăm la o parte. Arătăm însă aici, că în scriere căutăm să întrebuinţăm cuvintele care corespund exact noţiunilor ori ideilor pe care voim să le exprimăm. Metaforele şi celelalte figuri poetice şi oratorice depăşesc cerinţile scrisului şi prea rar ele capătă înţelesuri deosebite pentru limbă.

Ele rămîn podoabele scrierilor de artă, cînd sunt bine întrebuinţate.

Locuţiuni şi expresiuni. Limba românească este bogată în locuţiuni şi expresiuni.

Locuţiunile sunt propoziţiuni scurtate — de multe ori cu înţeles pierdut — alte ori întrebuinţate de oameni fără a le cunoaşte înţelesul, care de multe ori e de natură vicioasă.

In deobşte locuţiunile servesc drept adverbiale.

Ele sunt însă de natură deosebită, pentru că se întrebuinţează în limbă şi separat, ca ori ce propoziţiune. *Tronc Mărico*, ori *tronc Mărico că mîne e horă* ori *sîc de nuntă că mîni e horă* se spune cuiva în ironie pentru a-i arată că a spus ori a făcut o faptă nechibzuită ori nepotrivită cu o împrejurare. *Na-ţi-o bună că ţi-am dres-o* (ori ţi-am stricat-o); *e la faţă trandafir, înlăuntru borş cu ştir* (după ce e acru la inimă, mai e şi supărăcios); *ţine-te Pârleo* (ironia fugii) etc. au înţelesuri depline. Altele însă ca: *alandala coconari* (a pus coconari unde nu trebuia ?); *Opt şi cu a brînzii nouă;* şi-au pierdut înţelesul.

Tot locuţiuni pot fi şi privite şi dictoanele (expresiuni proverbiale) ca: *dai, nai; bez Vlaşca şi Teleormanul* (reminescenţă din timpul stăpinirii turceşti la Dunăre; Vlaşca şi Teleormanul fiind privite drept judeţele cele mai roditoare din Muntenia. Dictonul de mai sus înseamnă a da cuiva totul ori aproape totul. Unele din dictoane şi-au pierdut înţelesul: *i-a dat o palmă de a auzit cînii în Giurgiu* (cînii Turcilor ?); *şi-a găsit Bacăul,* ori *şi-a găsit pe dracul*, etc., etc. Cuvinte memorabile rostite de unii oameni în momente solemne, au rămas în toată literatura cultă ca: *ad-hoc* (pentru aceasta), *ad libitum* (după plac); *all right:* deadreptul, adică e bine aşa), *dixi* (am zis), *ejusdem farinae* (la fel) *Eurêka* (am găsit), *ex aequo* (la merit egal), *finis* (s'a sfîrşit), *homo homini lupus* (omul e un

lup pentru om), *dura lex, sed lex* (legea e aspră, dar e lege) *pro patria* (pentru țară), *sine die* (fără termen), *to be or no to be* (a fi ori a nu fi), *urbi et orbi,* (pretutindeni) *vae victis*, etc.

Expresiunile sunt anumite arătări practice (utilitare): *două și cu două fac patru* (nu e posibil de făcut altfel); *toată paserea pe limba ei piere; tot țiganul își cunoaște* (ori își laudă) *ciocanul; unde-i ața mai slabă, acolo se rupe; fiecare știe cît îl ține cureaua*, (ori unde îl strînge cureaua; cu alt înțeles) etc.

Printre expresiuni se pot număra și proverbile atît de bogate în limbă și cunoscute de ori cine, dar care au uneori un înțeles profund, rămas de multe ori pierdut, de cele mai multe ori însă lesne de înțeles.

Tot printre expresiuni pot intra și *ghicitorile* și *polozeniile*. Aceste din urmă sunt împărecheri de vorbe și idei nepotrivite ori cu totul opuse, și întrebuințate fie pentru a arata ironia, fie numai pentru distracție:

„Cînd o face plopul pere
„Și răchita vișinele“

Expresiunile biblice „Fericiți cei săraci cu duhul (ironie), „Pace vouă!“ (amiciție).

Perifraza. Tot un fel de locuțiune este și perifraza. Pentru frumuseța vorbirii, ori cu anumite înțelesuri, în loc să se arate o noțiune printr'un singur cuvînt propriu, se exprimă prin mai multe care dau acelaș înțeles : *Capitala Romîniei* în loc de *București; eroul de la Mărășești*, în loc de generalul Grigorescu; *biciul lui Dumnezeu* = calamitate, etc.

Simbolul: Cînd în locul unui cuvînt propriu întrebuințăm un altul caracteristic, *e un șarpe* (rău ca un șarpe); a venit cu ramura *de măslin* (semnul *păcii*); *gura mahalalii;* lucrul *naibii* etc. sunt expresiuni simbolice.

In sfîrșit, în filozofie, drept, diferite științi, sunt o sumă de expresiuni, unele pentru a moraliza, altele pentru a îmbărbăta, altele pentru a da sfaturi utilitare

ori a le aminti; altele se întrebuinţează numai pentru convenienţe sociale ca: *nu se cade, nu e frumos; la mulţi ani*, etc.

Locuţiunile şi expresiunile au un singur caracter: toate sunt de natură socială, întrebuinţate de oameni în viaţa lor particulară ori socială — uneori ironic — întotdeauna însă cu scop de a întări şi înalţa viaţa socială a unui neam.

Acesta e şi scopul gramaticii româneşti: de a ne ajuta prin vorbire şi scrierea corectă la manifestarea noastră culturală alături de celelalte neamuri din omenire.

Gramatica e un mijloc practic determinat de filozofia limbii.

Memento ortografic

A, Ă

a *terminaţie nearticulată:* stea, sa-ca, cişmea.
terminaţie articulată: casa, voea steaua.
formă contrasă: viaţa, istoria, bucuria, boar, aceaş, creare, noăsprezece.
formă verbală: vedea, zicea, crea, cioplia, scria.
adverb: a bine.

ă: *terminaţie:* uşă.

abreviare(a)-rii-vieri(le).
absolut-teşte.
absolvi-re-venţă.
abstragere-tracţie(a) ţiei-ţii(le).

academie(mia)miei-ii(le).
accesor-ie-ii(le)
acela,-lui, acei; aceea (acea), acelii,-le.
acelalalt, aceluilalt; aceialalţi, acelorlalţi; acealaltă, aceleilalte; acelelalte, acelorlalte.
acelaş-luiaş; aceiaşi, aceloraşi; aceeaş, aceleeaş; aceleaşi, aceloraşi.
acest(a)-tui(a); aceşti(a), acestor(a); această(ta), acestei(a); aceste (a), acestor (a).
acru-cri-cră-cre; acri(re).
acuzaţie(a),-ţii(le).
acvilă(a)-lii-le (le),

adaog, adăugăm, adăugător,-ogi -ogire(a)-gînd.
adecvat.
adecă.
adesea ori, arare ori.
adjectiv(ul),-ve(ile).
dormi-re(a),-rii.
aer(ul)-risi-sire(a)-sesc-sim-sitor, aevea.
afară de.
ager-ă-ri-re-reală.
aghezmui-re(a), agheazmă-mătar.
aghiotant(-ul)-ţi(ţii).
agrişă(-şa),-şe(ile).

ai *terminaţie* (diftong): rai, malai, putregai, Mihai.
aici(a).
ăi *diftong:* săi.
alb(ul)-ii-be(ile)-biu(l) bie(bia).
albie, albia-bii-bie(ile).
alchimie.
alcol(uri), liza-zare(a).
alee(a), aleii, alei(le).
aliment(ul),-te(le)-taţie(a)-ţiile.
altă dată, alaltăieri.
Alteţă(a)-ţii-ţi(le); Alteţa Sa, Alteţa Voastră.
aluzie-ziei-zii(le)aluziune(a)ziuni(le).

ambii-bilor-bile-bilor.
ameţeală(a)-ţelii-ţeli(le), ţi-(rea).
anarhie(a)-hiei, anarhii(le).
anticar(ul)-i(ii)
anticitate(a)-ţii.
anticităţi(le), avînd alt înţeles decît anticitate.
anunţ(ul)-uri-ţa-re(a).
apanaj(ul)-uri(le).
apăr, aperi, apără;-rare(a).
apreciez-ezi-eazăcia-re(a)-rii.
aprile.
aproape de

aprovizionez - ezi - ează-nare(a) -rii-ri(le).
apusan(ul)-seni(i).

arăt, arăţi, arate,-tare(a)-rii-ri(le).
arbitraj(ul)-uri(le).
arc(ul)-uri(le).
ardere(a)-rii-ri(lor).
arhanghel(ul)
arheologie(a)-giei.
arhiereu(l)-rei(i).
arsură(a)-rii-ri(le).
articol(ul);-e(le).

asemăna-re(a)-meni(a)-nător.
aspru, aspri, aspră, aspre.
astfel, astăzi.
asupra.
asvîrl-i-e-ire.

aş, ai, ar, am, aţi, au.
aşa.
aşişderea.

atît, atîtea ori.
atrage-re(a)-gător, atractiv.

aţipesc-eşti-eşte-i-re(a).

au *diftong*: iau, lau, stau.
automobil(ul)-e(ile).
autohton-i.

ău *diftong*: tău, dudău.

avertizez-ezi-ează-iza-isment.
aviz-ez-ezi-ează-are(a).

azi.

B

ba, ba nu.
babă(a)-babii, babe(ile).
bae(a), băii, băi(le).
bagaj(ul)-je(ile).
baeră(a), băerii, băeri(le).
balotaj(ul), je(ile).
basma(ua)-lii-le(ile).
bată(a), betei, bete(le).
bază(za)-ii-ze(ile).

băiat(ul), băeţi(lor), băetan.
bălai-lae-lăi.
bătrîn(ul)-nii-nilor-neţă-ţii(lor) -nicios-cioasă.

beşică(ca)-şicii,-şici(le).
bezmetic-i-că-ce.
beznă.

bicicletă(a)-tii-te(le).
biet(ul)-ului, ţi(i), biată-tei-tele.
bine, bunăoară, binefăcător, binevoi; a bine, în de bine, bine de bine.
birjă(a)-jii,-je(ile).
birou(l)-ri(le).
blestem(ul)-uri(le)-ma(re).

bocet(ul), bocete(le).
boier(ul)-i(i)-rie(a)-riei.
bou, boi(i)-lean-leni, boar(i).
borviz.

brasdă(a)-dei, brasde(le).
breaz-ji, brează-e.
broască, broaştii, broaşte(le).

Bucureşti(i)-lor-ştean.
bucurie(a)-riei-i(le).
buget(ul)-te(le).
buestru.
bulfeu(l)-fee(ile).
bunăvoe; bunăvoinţă-ţii, bună cuviinţă, bună seamă, bună vestire.
burete(le)-reţi(i).
burghez(ul)-ezi(i)-zie.
burueană, buruenii-eni(le).
busdugan(ul)-ne(ile).
buzunar(ul)-nare(ile).

C

ca şi cum, ca să.
caer(ul)-re(ile).
caet(ul)-te(le).
cafea(ua)-felii-fele(ile).
cal(ul), cai(i).
calamară, călămări(le).
calitate(a)-tăţii-ţi(ile).
calomniez-ezi-ează-nie(nia) -nii (niile).
cană(a)-nii, căni(le).
cap(ul), capete, capii, capuri.
capitol(ul),-tole(le).
capră(a), caprii, capri(le).
caprici(ul), uri(le).
caraghios(ul)-oşi(i).
care(le), cărui, care, cării; care, căror(a).

Carpați(i)-lor.
ca să, ca și cum.
casă(a), casei, case(le), casnic.
casă de bani, casier.
cataramă(a), cătărămi(le).
catastif(ul) furi(le).
catechism.
cauză(a)-zii-ze(ile).

căci.
căesc-ești-este, căi-re(a), căință (a)-ții,-ți(lor).
căldură(a)-rii-ri(le).
căpăstru(l), căpestre(ile).
căpătăi(ul),-tăe(ile).
cărbune(le)-ni(i).
căruță(a)-ții, te(ile), cărucior, -cioare.
cățea(ua)-lii-tele(ile).
către.
căznesc-ești-este-znă-zne.

ce, îndată ce
cea(vezi c l)
ceafă(a)-fii-fe(ile)
ceai(ul)-uri(le)
ceea ce
ceapă(a), cepii, cepe(ile)
ceară(a)-uri(le)
cearcăn(ul)ne(ile)
cearșaf(ul)-furi(le)
ceartă(a)-tei-te(le)
ceașcă(a), cestii-ști(le)
ceață(a)-ții-ți(le)
cel-ui, cei, celor; cea, celii, cele, celor
celalt, ceilalți, cealaltă, celii-lalte, celelalte.
cenușă(a)-ții
cer(ul),-uri(le)
cer, ceri, cere, cerere(a)-rii--ri(le)
cercevea(ua)-velii,-vele(ile)
cerință(a)ții-te(ile)
cerșitor(ul)tori(i)
cert, cerți, ceartă,-tare-tării
cetățue(a)-tuei-tui(le)
ceva
cfit

chee(a), cheii, chei(le)
chef(ul)-uri(le)
chel, cheală
cheltueală(a)elii,-eli(le)
chem chemi, cheamă
chenzină(a)
cheotoare(a)-torii-tori(le)
chestiune(a)-nii-ni(le)

chiag(ul)-uri(le)
chiar
chibzuesc-ești-este-zuință-ți(le)
chilometru, chilogram
chimie(a)-miei.
chintă(a),-te(ile)
chitră(a)-tre(ile)
chirurg(ul)-gi(i)

cifră(a)-rii-re(ile)
cine, cineva
cinci-lea-cea
cincisprezece, cinci zeci
cioară(a), ciorii, ciori(le)
cioc(ul)-uri(le)
ciocoi(ul)-oi(i),
ciorap(ul)-pi(i)
circonferință(a)-ții-ți(le)
circomflex(ul)-flexe(ile)
circumstanță(a)-e(ile)
cireș(ul-și(i); cireașă(a)și(le)
citesc-cești-este-ească-tire(a)
ciut, ciuți, ciută, ciute
civilizație(a)-ției-ții(le)
cizmă(a)-mii-me(ile)

cîmp(ul)-uri (le)-pean)-peni(i)
cîndva
cîne(le)-ni(i)
cîrciumă(a)mii-me(ile).
cîrjă(a)-jii, je(ile)
cîștig(ul)uri(le)
cît,cîtva cîțiva cîteva,cît de puțin cîteș trei
clae(a), clăii clăi(le)
clei(ul), uri(le)

cneaz(ul) cneji(i)
coaliza(a se)-zez, zezi, zează
coace, coc, coci. copt, copsei
coadă-(a), cozii, cozi(le),
coajă(a), cojii-ji(le)
coasă(a)-sei-se(le)
codru(l), codri(i), codrean
cofă(a)fii-fe(ile)
coloare(a)lorii, colori(le)
colportaj(ul)
comerciant(ul)-ți(i)
comerț(ul)
complect-tă
compoziție(a)-ției, ții(le)

concediu(l)-dii(le)
concepție(a)-ție-ții(le)
condei(ul),-dee(deile)
conferință(a)-ți(le)
comerciant-(ul)-ți(i)
consoană(a)-nii-ne(ile)
constituesc-ești-este-tuție(a- ție
continuu
convețuire(a)rii ri(le)
copie, (copia), copiei, pii(le)
copil(ul)pii(i)
corijez, ezi, ează-are(a)
cortej(ul)-juri(le)
cot(ul), coți(i), coturi(le)

cracă(a)crăcii, ci(le)
crăieasă(a)-crăesei, crăese(le)
creez-ezi-ează, crea(re)—
creer(ul)-ri(i)
criteriu(l)-rii(le)
croeală(a)-elii, eli(le)
croitor-easă, esei, ese(le)
cronică (a)-cii, ci(le)
crud, cruzi, crudă, crude

cs: ticsi, îmbîcsi (cuvintele vechi românești)
cu cu atît, cu toate că, cu cît, cu neputință, cu minte și cu minte (după înțeles)
cuvînt(ul)-vinte(le)

cucuvae(a)-vaii, cucuvăi(le)
cui(ul), cue(ile)
culeg-legi-lege-geam
cum nu
curaj(ul)
curios-oasă-riozitate(a)
curte(a)ții, ți(le)
cutreer,-eri-eră

cvarț(ul)-uri(le).

D

dacă

de, deși, deasupra, dedesubt, deodată, decît, demult; de la, de pe, de aceea, de după, de cînd, de acolo, de peste, de cu, de peste, de către, de îndată, de asemeni, de loc, de către, de a bine, de oare ce, de vreme ce, de cîte ori, de a dreptul, de multe ori, de o parte, de îndată ce, de ce nu.
decembre
decizie(-zia), ziei,-zii(le)
deosebesc-ești-este-bire(a)-rii
depeșă(a)-șii-șe(-ile)
desgheț-ți, eață
deși
despre
desigur
deunăzi
dezastr(ul)-stre(le)
dezordine(a)-nii-ni(le)

dibaci-ace
diferență(a)-ții-ți(le)
din, dincoace, dinainte, dinapoi, dinspre, dimpotrivă, din contra dincoace de, dincolo de
dinte(le)-ți(i).
dintîi
dîrz, dîrji, dîrză, dîrze

domiciliu(l)-lii(le)
domn(ul)-ni(i), domnă(a)-ne(le) dumneata, dumneaei, dumneasa, dumnealui, dumneavoastră, domnia sa, domnia voastră.
dorm-i, doarme
două, doăsprezece, două zeci, al doilea
doză(a)-ze(ile)

droae(a)-i

dudău(l), dudăe(ile)
dulce-ci, dulce(i)
duminecă

Dunare(a)
după, după cum.

E

e: ea, eu, este, era etc.

ea *diftong:* stea strîngeam, culegeam, geană, cîmpean, nevoea, floarea.
urmat mai ales de o mută: seamă, zeamă, îndeamnă; întrebuințează

eai *diftong*: ceai
eau *diftong:* șleau
ească: vorbească, citească
ească(a)—
echestru
echivalent
economisesc-ești-este
ecvație(a)-ției-ții(le)
ecvator(ul)

eftin-i-ă-e
egalitate(a)tății-tăți(le)
ei: casei, stradei, poftei; istoriei
(dacă diftongul e precedat de o vocală, ori de *s t, d,* altfel se preface în *ii*

elocvent
elogiu(ile)-gii(le)
entusiasm

eo *diftong:* pleosc, pleoapă
eoa *diftong:* fleoancă
epopee(a)-pei(le)
epure(le)-ri(i)

erezie(a)-ziei-zii(le)
eri
erou(l) eroi(i)
ert, erți, eartă, ertător
es, eși, ese, eșitură
esc, ești, este
escelez-ezi-ează
escepție(ția)-(ției)-ții(le)
esces(ul)-uri(le)
escitez-tezi-ită
esclam-mi-mă-mare(a)-ție
esclusiv
escursiune(a)-nii-ni(le)
eslă(a)lii-le(ile)

étaj(ul)-je(ile)

eu *diftong:* leu

evidență(a)

exact
exagerez-ezi-ează
examen(ul)-ne(ile)
execut-ți-tă
exemplu(l)-ple-(ile)
exista-tență(a)ții
expleliez-ează
expoziție(ția)(ției)ții(le)
exprimare(a)-mării,-ri(le)
expresie(sia)-siei, sii(le)
extaz
extesiune(a)-nii-ni(le)
extrem

ez-ezi-ează(prin contragere: ază)
ezer(ul)-e(ile)

F

fac, faci, face, făcător, făcut.
falș-i-ă-e
fascicolă(a)-lii-le(ile)
fașă(a), fășii, fești(le)
fată(a)-fetei-te(le)
față(a)-feții fețe(ile)
fază(a)-ze(ile)

făt feți(i)

februar
femee, femeea,-meii-mei(le)
fer(ul), fiare-ferărie
fereastră(a)-trii-tre(ile)
fiece, fiecare, fiecine
fiară(a)-rii-re(ile)
fierb-fiarbă-fierbinte
fiere(a)-rii
fiind că
frică(a)-cii
filizof-fie-fiei
fizică(a)-cii
fizionomie(a)-miei-mii(le
fix

fîlfîe —
fîntînă(a)-nii-ne(ile)
fleoancă(a) —
fluer(ul)-re(ile)

foae(a), foii, foi(le)
francez-ceji(i)
frîu(l), frîe(ile)
frecventez-ezi-ează —
frumusețăă(a)-ții-ți(le)
fulger(ul)-e(ile)
fundamental-lă-le

G

gae(a), găi(le)
galben-i-ă-e, gălbiu-i-e-i gălbior, gălbinicios
găinușă(a)-și-și(le)
gaz, gaze și gazuri

geam(ul)-muri(le)
geană(a)-genii-ne(ile)
genial(i)-ă-e
gelos-loasă, lozie (a)-zii (le)

gheară(a), gherii, gheare(ile)
gheață(a)-ții, ghețuri(le), gheț**ă**rie
ghem(ul)-uri(le)
ghici-cesc-ceşti-eşte
ghindă(a)-dei-de(le)

gingaş-i-ă-e
giuvaer(ul)-uri(le)

gîdel-eli-elă, gîdelitură
gînd(ul)-uri(le)-ire-irii
gîscă(a), gîştei, gîşte(le)
gît(ul)-uri (le), gutural

gleznă(a)-nii-ne(ile)
grai(ul)-uri(le)
gramatică(a)ticii
greoi greoae; greu, grei, grea, grele
greşală, greşelii, greşeli(le)
grijuliu-i-e-i
gros groşi, groasă, groase

gură(a)-rii-ri(le)
guşă(a)-şii-şe(ile)
guzgan(ul)-ni(i) —

H

hain-i-ă-e
haină(a)nii-ne(ile)
hazard(ul)
hazna(ua)-le(ile)

himeră-ri
hîrtie(tia)-tiei, tii(le)
Hristos
hurui-ală
huzur(ul)-uri(le)

I

i *final*: îmi, întîi
diftong: iai, ia, ia'n

ia *contras:* viața, știam, studia, vorbiam

iau, iai, ia, luăm, luați, iau
iad(ul)
ianuar
iapă(a)-pii, pe(ile)
iară, iarăş
iarbă(a)ierbiĭ-uri(le)
iarnă(a)iernii-ierni(le)
iată
iaz(ul)-uri(le)
iazmă(a)-mii

ibric(ul)-e(ile)

idee(dea)-eii-ei(le)

ie *dtftong:* ierni, biet, boier, fiere, ierarhie(accent pe *i*, nu pe *e)*
ied(ul), iezi(i), iadă(a)-de(le)

iei *la genetivul cuvintelor terminate în ie*: bucuriei, imaginației
Iehova
ienicer(ul)-ri(i)
ierarhie(hia)-hii(le)
ieroglifă-e
iezuit(ul)ți(i)

ii *terminație*: copii(i), imaginii limbii, mării (dacă nu e precedat de *s, t, d*
Iisus

îi diflong: îi

imagine(a)nii-ne(ile)
imbold(ul)-uri(le)
imobil
imoral-i-ă-e
imperfect(ul)
impulsie(sie)-siei, sii(le)
impune-re

îmbicsi-re
îmbina-re
îmmlădia-re
îmmulți-re
îmmuia, îmmoi, îmmoae
împărat(ul)-ți(i)
împerechia-re
împerfect(ul)
împiedeca-re
împietri-re
împotrivi-re
împrejur
împreună

insista-re
inocula-re
inteligență(a)-ii-țe(ile)

în, îndeosebi, în parte, în afară, înapoi, înainte, înainte de, înăuntru, în sfîrşit, în adevăr, întotdeauna, în zadar, întrucît, în afară de, în de bine
înalt(ul)-ți(i),ă(a)e(ile)
începe-re-pea
încetăţeni-re
încheea-cheere
înconjura(re)
îndată ce, îndealungul
îndemînare
îndoesc-eşti-eşte
îndrăzni-znesc
îndulci-re
înfăţişa-re
înfierbînt-binți-bîntă
înflori-re
înfrumuseța-re
îngheța-re
inițială(a)-lii, le(ile)
înjumătăți-re
înlăuntru
înnoesc-eşti-eşte
înnod-nozi-noadă
înnora-re
înnota-re
însăş, însuş
însumi, însuți, însuşi, însăşi
însemn-ni-seamnă-tate-tății
însera-re
însetare, însetoşare
între,
în sfîrşit
înstreina-re
înțelege-re
înțepa(re)
întîi
întotdeauna
întrebuințare
înveli-re
învia, înviere, înviat
io *diftong*: cioc

ipohondru-dri
isbîndă(a)-zii-i(le)
izbăvi-re isbire
isbucni-re
isgoni-re
istorie(ria)riei-ii(le)
isvor(ul), isvoare(ile)

iu *diftong*: ciut
iulie
iunie
iute,iuți.

îu diftong: rîu.
izmă(a)-mii

J

Jale(a)
jaf(ul)-uri(le)

jeratic(ul)
jertfă(a), fei-fe(ile)

jghiab(ul)-uri(le)
Jiiul
joi(a)
judec, eci-ecă
junghi(ul)-uri(le)

K

Kogălniceanu

L

lac(ul)-uri(le)
lacrimă(a)-mii-me(ile)
ladă(a)-zii zi(le)
lai-e
lau, lai, lă, lăm, lați, lau
lamă(a)-mii-me(ile)

lămîe(a)-mîei)-i(le)
lebădă(a)-dei-de(le)
lepăda-re
leu-(l), lei(i)

limbă(a)-bi(le), limbaj
linghist-ica
litera(a)-rii-re(ile)
lîngă
luciu-cii-cie-cii
lună(a)nii-ni(le)
luni(a)

M

maestru, măeastră
mai, mai cu seamă, mai ales
mai întîi, mai înainte
mai(ul)-uri(le)
mai mult ca perfectul
majestate, majestos, Majestatea Sa, Majestății Sale, Majestățile Lor

majoritate(a)-tăţii-tăţi(le)
majusculă(a)-le(ile)
mamă(a)-mii-me(ile)
mapă(a)-pei-pe(ile)
mare-i, măricel
mare-rii mări(le)
masă, mesei, mese(le)
mască(a)-ştii-şti(le)
masiv-i-ă-e
matematică(a)-cii-ci(le)

măcar
măhnesc-eşti-eşte
mălăeţ-i-eaţă-eţe
mănuşă(a)-i(le)
măr(ul),meri(i), mere(ile)
Măria Sa, Măriei Sale
măruntae(ile)
marţi(a)
măslin(ul)-ni(i); -nă-ne[ile]
mătasă(a)sii-uri(le)
mătuşă(a)-şii-e(ile)
mercuri (a)-ri(le)
mesaj(ul)-je(ile)
metanie(nia)-nii(le)
metemsicoză(a)
meu

miasmă(a)mii-me(ile)
mic, mici, mică, mici, micşor
micşorez-ez-eazā
mie(a)mii(le)
miel(ul)-miei(i), mială(a)-lii-le(le)
miere(a),-rii
mierlă(a)lii-le(ile)
miez(ul)-uri(le)
Mihai, Mihalache
miracol(ul)-le(ile)
mizerie(ria)-riei-rii(le)

mîne
mînă(a)nii)-ni(le)
mîner(ul)uri(le)
mîngîi-îi-îe-iere(a)-rii-ri(le)
mînie(nia)-niei-nii(le)
mînia-mîniere-mîniat
mîsgă(a)-ăi
mîsgălesc-eşti-eşte

moale, moi
mor, mori, moare, murim

moaşă(a)-şii-şe(ile)
monetă(a)-tei-te(le)
mormînt(ul)-minte(le)
musafir(ul)-firi(i)
mreajă(a)-jii-je(ile)
muchie(chia)-chiei-chii(le)
muere(a)-rii, ri(le)
molcom-i-mă-e
momîe(a)-mîi(le)

mult-ţi-tă-te
mulţumesc-eşti-eşte
muză(a)-zii-ze(ile)
muzeu(e)-zee(ile)
muzică(a)-cii-ci(le)

N

n se preface în m înaintea mutelor m p b.

nai(ul)-uri(le)
naufragiu(l)-gii(le)

năpraznic-ci-că-ce
năsbîtie(tia tia)-tiei-tii(le)
năsdrăvan-i-nă-e

Neamţ(ul)-Nemţi(i)
nechez(ul),-uri(le)
neertător-i-toare
neglijez-ezi-eazā-jent-jenţă
Negruzzi
negru-i neagră,negre
nescine
neînduplecat-aţi-tă-te
nesmintit
nevoe(a) nevoei-voi(le)
nex(ul)

nimeni(a)
nici, nici unul, nimica
nici odată, nici de cum

nn *compus*: înnot, înnod, îmmlădia, îmmulţi

noembre
nor(ul)-ri(i)
nou, noi, nouă, noi
nouă, nouăsprezece, nouă zeci

nuea(ua)-lii-ele(ile)
numai şi nu mai(alt înţeles)
numai de cît
nuvelă(a) lii-le(ile)

O

o *contras:* alcol(alcool)
vocativ articulat: gîsco, Stano.
eufonic: adaog(adaug), etc.

oa diftong: oaste:
oae(a), oii-oi(le)
oare, oare ce, oare cum
oaste(a), oştii, oşti(le)

oai *diftong*: şerpoaică
obicei(ul)-cee(ile)
obiect(ul)-te(le)
obstacol(ul)-cole(ile)

ochelari (i)
ochi(ul), ochi(i), ochiuri(le)
octombre

odae(ia)-dăii-dăi(le)
odată

oer(ul)-ri(i)
oi *diftong*: doi;
modul îndoelnic: oi, ăi, o, om, ăţi, or

om(ul) oameni(i), omenesc
omagiu(l)-ii(le)

opaeţ(ul)-ţe(ile)
opt, opsprezece, opt zeci, al optulea

oracol(ul)-cole (ile)
oraşean(ul)-şeni(i)
ordine(a)-nii, ne(ile)
ori, oare, orice, oricine, oricare, oare cine, oare ce, oare care, ori de câte ori, ori unde
ortografie(fia)(fiei) fii(le)

os(ul), oase(le)
otel(ul), uri(le)
ou(l), ouă(le)
ovăs(ul), uri(le)

P

pacinic-ci-că-ce, pace(a), păcii
pai(ul), pae(ile)
pajeră(a)-rii-re(ile)
pară(a)-pere(ile)
particolă(a)-lii-le(ile)
pas(ul)-şi(i)
paşaport(ul)-poarte(le)
pasere(a)-rii-ri(le)
pată(a), petei, pete(le)
patriarh(ul)-hi(i)
patronaj(ul)-je(ile)
patru(lea), patrusprezece, patru zeci

pălărie(ria), rii(le)
pămînt(ul)-turi(le)
păreche(a)-chii, chi(le)
părete(le)-ţi(i)

pe, pe la, pe lîngă, pe sub, pe deasupra, pe de altă parte, pe dedesubt
peisaj(ul)-uri(le)-gist
pentru, pentru că, pentru aceea
pepene(le)-ni(i)
pericol(ul)cole(ile)
persic(ul)-ci(i), că(a)cii-ci(le)
persoană(a)-nii-ne(ile)
petrol(ul)-uri(le)

piaţă(a)pieţii, pieţe(ile)
piatră(a)trii-tre(ile)
piază(a)-piezii-pieze(ile)
piedică(a)-cii-ci(le)
piedestal(ul)-uri(le)
piele(a), pieii, piei(le), pielar
piept(ul)-uri(le)
pieptene(le)-ni(i)
pierd-zi-de, piardă, pierdut,
pierzînd
pieri-piară, piere
pieziş
pizmă(a)-mii.

pîne(a)nii-ni(le)
pînă,
pîrîu(l)-uri(le)
plăeş(ul)-şi(i)
plîns(ul)-sete(le)
plapomă(a)-mii-me(ile)
plăzmuesc-eşti-eşte,-muiri(le)
pleoscăi, ploscăesc pleoscăeşti pleoscăeală.
plesni-re
ploae(oaia)oii,oi(le)
Ploeşti(i)

poartă(a)-ţii-ţi(le)
podoabă(a)-bii-be(ile)
poezie(zia)-ziei-zii(le)
poftă(a)-tei-te(le)
poiană, poeni(le)
pot, poţi, poate, putem
potrivnic
poziţie(ţia), ţiei-ţii(le)
poznă(a)nii-ne(ile)

prapur(ul)-i(i)
praznic(ul)-e(ile)
preot(ul)-ţi(i)
prepoziţie(ţia) ţiei, ţii(le)
preşedinte(le)-ţi(i)
prezent(ul)—
prieten(ul)
prin, primprejur
prîsnel(ul)-le(ile)

priveghez-ezi-ează
priveghetoare(a)-torii-tori(le)
prizmă(a)-mii-me(ile)
proiect(ul)-te(ile)
pronunțare(a), țării-ri(le)
pronunție(ția)-ției-ții(le)
propoziție(ția)-ții(le)
provizoriu
proză(a)-zii

psichologie(gia)-iei-ii(le)
pun, pui, pune
punctuație(ția)-ției
pustiu,-tii,-tie,-tii
putregai(ul), putregae(ile).

Q

Quintescu.

R

rai(ul)
ramă(a), rămii, rame(ile)
rasă(a)-sei-se(le), pentru tot felul de rase
razim-mi-mă,

razně(a).
răbd, bzi, bdă,-are(a)
răboj(ul-ji(i)
răcoare, răcori, răcoresc
rămîn, rămîi, rămîne, rămîneau
răpune-re
răsbat-ați-ate
răsboi(ul)-boae(ile)
răsbunare(i)
râsgîia, rasgîi
răspîndesc-ești-este
răspîntie(tia)-tiei, tii(le)
răstimp-uri
răsvrăti-re
rău, răi, rea, rele
rază(a)-zii-ze(ile)
răzeș(ul)-și(i)
răzleț

realizez-ezi-eză
reeși-reasă
regulă(a)-lii-le(ile)
religiune(a) nii-ni(le)
relicvă(a)-ve(ile)
repaos(ul)-e(le)
repegiune(a), repegior, repede
reprezenta-re(a)-tînd
resping-gi-ge
reședință(a)-ții-te(ile)
reziliez-ezi-eză
rezulta-re

ridic-ici-ică.
ridicol-culiza.

rîs(ul)-sete(le).
rîu(l)-uri(le).

roată(a) roții-ți(le).
rochie(chia)-chiei-ii(le).
romîn, românesc, romanic.
roș-și-șie-șii; roșiatic, roșior, roșcat.
rotund, rotunzi, rotundă,-e.
rouă(a).
rozmarin(ul).

S

s *nu se duplifică*: casă de bani. *se pronunță îndulcit înaintea* consoanelor, afară de *l*, *n*: sdrob, isvor,

sa.
sală(a)-lii-li(le).
salce(a)-ciei-cii(le).
sangvin-i-ă-e.
sare(a), sări și săruri.
saxon.

său, săi.
sălciu-cii-cie-cii.

sbanț(ul),-uri(le).
sbate-re.
sbîrci-re.
sbici-re.
sbîrnăi-re.
sbor(ul)-uri(le).

său, săi, sa, sale.

scai(ul)-i(i).
scaun(ul)-ne(ile).
scîntee(teia)-tei(le).
scot-ți-oate.
scri(e)-ere-soare-sorii.

sdravăn.
sdreli(re).
sdrobi(re).

seamă(a), semăn, seamăn.
seară(a), serii, seri(le).
searbăd-zi-bădă, searbede.
secetă(a), secetei.
secol(ul)-coli(i).
secure(a -rii-ri(le).
sensibil-i-ă-e.
septembre.
serba-serbatoare.

sfert(ul)-uri(le).
sfînt(ul), sfinți(i)-sfinte, sfinția sa, sforța-re-rii-ri(le).

sgîi-re.
sgîndări-re.
sgîria-ere.
sglobiu-i-e-i.
sgribulit-ți-tă-te.
sgripțor(ul)-i(i).
sgudui(re).
sgură(a)-rii.

silabă(a)-bii-be(ile).
singur.

sîn(ul)-uri(le).
simțămînt(ul)-minte(le).

smăcina-re.
smalț(ul)-uri(le).
smead, smezi, smeadă, smede
smeură(a)-rii.
smoală(a), smolii.
smulg-gi-ge.

snoavă(a)-vii-ve(ile).

sperii, rii, rie, speriat, speriare.
spor(ul)-uri(le).
sprinten, sprinteior.
spre a.

statue(ia)-tuii-tui(le).
stea(ua), stelii, stele(ile).
sticlă(a)-lii-le(ile).
stînjenesc-ești, este.
stradă(a), străzii, străzi(le).
străin-i-ă-e.
strajă(a)-jii-ji(le).
strechie(chia)-chii(le).
studia(re), studiu(l).

sub, subprefect, subîmpărțire.
subect(ul)-te(le).
subsist-siști-siste
sufragiu(l)-gii(i).
sunt, suntem.
superfuu.
supravețui-re.
suspin(ul)-ne(ile).
suzeran-i-ă-ne.

svîcni-re.
svînt, svînți, svîntă.
svăpăiat-iați-iată-e.
svîrcoli-re.
svîrli-re.
svon(ul)-uri(le).

Ș

șarpe(le), șerpi(i).
șase, șaisprezece, șase zeci.
șașiu-i,-e-i.

școală(a), școalii, școalei(le).

șed, șezi, șede, șeadă, ședere.
șein-i-ă-e.
șerpoaică(a)-cii-ce(ile).

și, și cu.

șold(ul)-uri(le).

șterg-gi-ge-șters.
ști, știu, știi, știam, știință, științific.
știubei(ul)-bee(ile).
ștreaf(ul)-uri(le).

șuer-ri-ră
subjonctiv.
șui, șue.

T

tabiet(ul)-uri(le).
tare-i.
taxă(a)-ii-taxe(ile)
teacă(a) tecii, teci(le).
tecnic.
tei(ul), tei(i).
termin(ul), -e(ile)

tăcere(a)-rii.
tăiere, tai, taie, tăiat.
tămîe(a)-ii.
tău, tăi.
ticnă(a).
ticsi-re.

tigae(a)-ăi(le).
timp(ul)-pi(i) şi timpuri(le).

tînăr, tineri, tînără, tinere.

toaletă(a)-tei-te(le).
torc, torci, toarce, torsei.
tot, toţi, toată, toate, tuturor(a).
totuş, totdeauna.

tramvai(ul)-vae(ile).
trăsnei(ul)-te(le).
trebue, trebuinţă.
trec, treci, trece, treacăt.
treera-re.
trei, treisprezece, trei zeci.
tresărire.
trimit, trimiţi, trimite, trimitere.
trotuar(ul)-e(ile).
tunet(ul)-e(le).
tuns, tunşi-ă-se.
turbur-i-ă.
tusă(a)-sei-tuse(le).
tustrei, tustrele.

Ţ

ţară(a), ţerii, ţeri(le), ţăran.

ţeapă(a), ţepi(le).
ţeastă(a)-tei.
ţeapăn, ţepeni, ţeapănă, ţepene.
ţeavă(a), ţevii, ţevi(le).
ţepuşă(a), ţepuşi(le).
ţerm(ul)-uri(le).

ţicnit-ţi-tă-te.
ţintă(a)-tei-te(le).

U

u *eufonic în loc de* **î**: umblu, mulţumim.

ua interj. şi diftong: steaua.

ue diftong: gălbue.

ui diftong, şui, gălbui.

umblu, li, lă.
umflu-li-lă.
umplu-li-le.

un(ul), unui, unii, unor, una(o), unii, unele, unor.
unchiaş(ul), unchiaşi(i).
undeva.
uneori.
unghie(ghia(ghiei, ghii(le).

ureche(a),-chii-(le).
uriaş(ul), uriaşi(i).

uşă(a), uşii, uşi(le).

uu *diftong*: superfluu.

V

vacă(a)-cii-ci(le).
vaier(ul)-re(ile).
vară(a)-verii-ri(le).
vargă(a)-gii-gi(le).
vax(ul).

văd, vezi, vede, vedere, vază.
văita-re.
vălean, văleni, văleancă-ence
văpae(a)-păei-i(le).
văzduh(ul)-uri(le).

vecinic, ci, că, ce.
vechi(ul), vechii, veche, vechi vechime.
vedea, vedere, văzut.
ventilare, ventilator.
vericine.
verme(le)-mi(i).
vespe(a)-pii-pi(le).
vesmînt(ul), veşminte(le).

viager-ă.
viaţă(a), vieţii, vieţi(le).
vier(ul)-i(i).
vineri(a).
viers(ul)-uri(le).
vieţui-re.
viezure(le)-i(i).
vioi, vioi, vioie, vioi.
viu, vii, vie, vii.
vizez, ezi, ează.
vînă, (a), vinii, vine(ile)
vînăt, vineţi, vînătă, vinete
vînt(ul)-uri(le).
vlag(ă)
vîrtos-oşi-oasă-oase
voe(a)voei, voi(le)
voevod(ul)-zi(i)
voi, vouă
vorbă(a)-bii-be(ile)
vrăjmaş (ul)-i(i)
vreun, vreo

vuet(ul)-te(le)
vulpe (a), pei-pi(le)

X

x=*cs* în cuvintele străine; prin escepție: Xenopol; urmat de *c* se schimbă în *s*: escepție, esces, esclama
Xenia
Xenopol

xilograf(ul)-fi(i)fie(fia)

Z

zar(ul), uri(le)
zăvoi(ul), zăvoae(ile)
zeamă(a) zemii
zece(a)
zi(ua)zilii, zile(ile)
zină(a)-nii, ne(ile)—
zîmbesc, ești, este, zîmbet.

Model de scriere cu litere cirilice de mînă.

Facsimile după un pitac ori podorojnă

reprodus după „Istoria Romînilor“ de V. A. Urechiă.

Transcriere în litere latine a pitacului :

Milostiv bojio Io Alexandru Constandin Moruzi voevod i gospodar zemli vlaskoe, vatașilor de pe la minziluri viind acest căpitan dimitrachi mergînd întorcîndu-se la Iași—— să-i dați din minzil în minzil cîte un cal și un surugiu fără plată în ducătoare—— —— (în slavonește: astfel porunceşte domnia mea)

1793 mai 9

(ss) **Io Alexandru Constandin Moruzi. V. V.** [sigiliul domnului] (în slavonește: cu mila lui Dumnezeu domn)

TABLA DE MATERIE

Pag.

Prefață 3
Introducere: limba și manifestările ei; filozofia și științile limbii 9
Gramatica și regulile ei 13

A. **Gramatica analitică**:
I *Sunetele și literile.* Alfabete. Natura sunetelor. Estetica pronunțării lor; accente și prefaceri de sunete . . . 15
II *Silabele:* natura lor; despărțirea cuvintelor 35
III *Cuvintele:* 1) natura și înțelesul lor; gruparea și formele cuvintelor 37
Substantivul. Natura substantivelor (gen, număr); moțiunea 39
determinări substantivale: *articolul, pronumele* . . . 44, 47
caraterizări substantivale: *adjectivul* și *numeralul* . . 52, 56
Verbul. Natura verbului (timpuri, moduri și modalități . 57
Conjugarea verbelor. Formele verbului 63
caracterizări verbale: *adverbul, adverbiale* 81
determinări verbale: *prepoziția* 83
Conjucția; interjecția 85
2) Formarea cuvintelor (substantivelor, adjectivelor, verbelor etc.); rolul sufixelor și al prefixelor; termeni de comparație 88
3) Viața cuvintelor 118

B. **Gramatica sintetică**: noțiunea și ideea; cuvîntul și propoziționea 119
I. *Partea teoretică:*
a) *Judecățile și propozițiunile simple și amplificate;* subiect, predicat, atribut, compliment. Natura și felul propozițiunilor 121
b) *Raționamentul și propozițiunile compuse;* natura și raporturile dintre propozițiuni (principale și subordonate) 130
c) *Cugetarea și fraza;* natura și felul frazei 134
II. *Partea practică:*
Ordinea cuvintelor, acordul, legătura logică și punctuația după natura propozițiunilor 140
Intrebuințarea cuvintelor în vorbire și scriere; locuțiuni . 152
Memento ortografic. 154
Model de scriere cu litere cirilice de mînă 179

In Editura Librăriei SOCEC & Co. S., A.
BUCURESTI
și Sucursalele sale din
Iași, Craiova, Constanța, Galați, Ploești, Călărași și Slobozia
se mai găsește

MIHAIL DRAGOMIRESCU și GH. ADAMESCU
MANUAL DE LIMBA ROMÂNĂ
pentru clasele I – VIII secundară
aprobate de Ministerul Instrucțiunii

DENSUSIANU și CANDREA
CURS DE LIMBA ROMÂNĂ
pentru clasele I—III secundare
aprobate de Ministerul Instrucțiunii

I. SUCHIANU și M. STROESCU
CARTE DE CETIRE ȘI GRAMATICĂ
pentru clasele I—IV secundare
aprobate de Ministerul Instrucțiunii

BOUND BY
HNM

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
459.5 SC11V C001 v.1
Vorbirea si scrierea romaneasca : studiu
3 0112 088357642